

2025 دېكابىر

ئومۇمىي 76-سان

ئۇيغۇرلار

The Uyghurs

ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋە مەۋجۇدىيىتىنىڭ ژۇرنىلى
The Magazine of the Uyghur Culture and Survival

6 009800 461091 >

ئۇيغۇرلار

ئايلىق ئۈنۈمىيەت رۇنالى

ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەتىنى قەدىمىيە دۇنيا مەدەنىيەتلىرىنىڭ ئۇچراشقان مەدەنىيەتلىرى مەركىزىدۇر. ھالبۇكى، بۇ يەردىكى ئاساسىي ئېقىم مەدەنىيەتنى يەنىلا ئەزەلدىن شۇ جايدا ياشاپ كەلگەن ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەتلىرىدۇر.

باش مۇھەررىر: ئۇيغۇر كۆكتارت
مۇھەررىرلەر: ھېكمەتیار ئىبراھىم
ئازادئاي غەيرەت

چىقارغۇچى ئورۇن:

ئۇيغۇر پروجېكت فوندى (UPF)

www.uyghursfoundation.org

زۇرنالنىڭ نەشر ھوقۇقى:

ئۇيغۇر پروجېكت فوندىغا تەۋە.

مەنبەسى ھەققىدە ئىزاھات بېرىلگەن قىسمەن ئەسەرلەردىن باشقا بارلىق ئەسەرلەرنىڭ نەشر ھوقۇقى بۇ زۇرنالغا مەنسۇپ.

6 009800 461091 >

ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى

كۈچ - قۇۋۋەت بىلىمىدىندۇر،
سائادەت ئىلىمىدىندۇر.

76 - ساندىكى ئەسەرلەر

بەت	ئاپتورى	ئەسەر ئىسمى
1	توم كاتىن	سىز خىتاي ھەققىدە ئېيتالمايدىغان يەتتە ئىش
11		«ناخشا ئاڭلاش» جىنايىتى
19	ھاجى ئەكبەر مۇھەممەدنىياز	تەۋەررۈك ئەسكەر ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى
27		ھىندىستان تۇرمىسىدىكى ئۈچ ئۇيغۇر ئاكا-ئۇكا
32		خىتاينىڭ ئۇيغۇر ئىرقىي قىرغىنچىلىقى «قىرغىن قىلىش» ۋە «ئىنكار قىلىش» باسقۇچلىرىغا يەتتى
35	ئالېكساندېرا ئالپېر	ترامپ ئامېرىكا كارخانىلىرىنىڭ خىتايغا سۈنئىي ئىدراك ئۆزىكىنى سېتىشىغا رۇخسەت قىلدى
39	جۇئېل سىناپى	ۋەزىپىلەرنى بېسىم ھېس قىلماستىن تاماملاش ئۈچۈن تەۋسىيەلەر
44	پەتى ۋېلبورن	زېھنىي ئويغاقلىق ۋە ئەقلىي ئىقتىدارلىق تېلفۇن
48		دۇنيادىكى ئەركىنلىك 2025 - يىلى ئۇدا 20 يىل چېكىندى
53		تارتىش كۈچى قانۇنىيىتىنى چۈشىنىش
63		ئىراندىكى نامايىش ۋە مال باھاسىنىڭ ئۆرلىشى
67	دومىنىك ج. ۋوگ	سۆرەلمىلىكىنى چۈشىنىش ۋە ئۇنى يېڭىش
74		ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى ۋاشىنگتوندا «ئۇيغۇر ئىرقىي قىرغىنچىلىقىغا قارشى تۇرۇش» پائالىيىتى ئۆتكۈزۈندۇ
78		دۇنيا خەۋەرلىرىدە ئۇيغۇرلار

مۇقاۋىدا: ئۇيغۇر ئاقارتىش ھەرىكىتىنىڭ يولباشچىلىرىدىن -
نەزەرخوجا ئابدۇسەمەتوۋ ئوبرازى

سز ختای هه ققده

ئپیتالمایدرغان یه تته ئش

Seven Things You Can't Say About China

توم کاتن

ئامېریکا قوشما شتاتلری سېناتوری

On Cotton

سز ختاي ھەققىدە ئېيتالمايدىغان يەتتە ئىش

توم كاتىن

(بېشى ئالدىنقى ساندا)

بىرىنچى: ختاي بىر رەزىل ئىمپېرىيە

1983-يىلى رونالد رېگان سوۋېت ئىتتىپاقىنى «رەزىل ئىمپېرىيە» دەپ ئاتاش ئارقىلىق، (ئامېرىكا دىكى) لېبرالىزمچى سەرخىللارنىڭ (دېموكراتلار پارتىيىسىگە مايىل ئاق ياقىلىق كىشىلەرنىڭ) قاتتىق غەزىپىنى كەلتۈرگەن ئىدى. ئۇلار رېگاننىڭ بۇنداق ئاتىشىغا قارشى «نەقەدەر ساددىلىق! نەقەدەر تېپىزلىق!» دەپ جار سېلىشقان ئىدى. ھەتتا نيۇ-يورك ۋاقىت گېزىتىنىڭ بىر ستون يازغۇچىسى رېگاننىڭ نۇتقىنى «كىشىنى غەزەپلەندۈرىدىغان»، «ئىپتىدائىي» ۋە «ئىنتايىن خەتەرلىك» دەپ ئەيىبلەنگەن. ئەمما رېگان ھەقىقەت ئىدى: رۇسىيە كۆممۇنىزمى ھەقىقەتەن «زامانىۋى دۇنيادىكى رەزىللىكنىڭ مەركىزى» ئىدى.

رېگان سوۋېت ئىتتىپاقىنى بىكاردىنلا «رەزىل ئىمپېرىيە» دېمىگەن ئىدى، بەلكى ئۇ بۇ سۆز ئارقىلىق خەتەردىن ئاگاھلاندىرۇش بېرىۋاتاتتى. رەزىل ئىمپېرىيە دېگەنلىك ئورۇنلۇق نارازىلىقلىرى بولغان ياكى مۇرەسسە بىلەن ھەل قىلغىلى بولىدىغان ئىختىلاپلىرى بار نورمال بىر دۆلەت دېگەنلىك ئەمەس. رەزىل ئىمپېرىيە ئۆز ماھىيىتىدىنلا مۇرەسسە بىلەن تىنچىمايدۇ، ئۇ ھەممە يەردىكى ئەركىنلىككە تەھدىت سالىدۇ.

كۈنىمىزدە كوممۇنىست ختاي زامانىۋى دۇنيادىكى رەزىللىك مەركىزىدۇر. بۇ رەزىل ئىمپېرىيە يەتمەش بەش يىلدىن بېرى ختاي خەلقىنى ۋە ھىشيانە خورلاپ كەلدى. مىڭ ئەپسۇسكى ئۇ نۆۋەتتە تارىختىن بۇيانقى ئەڭ ئۇزۇن ھاكىمىيەت سۈرگەن ۋە ئەڭ «مۇۋەپپەقىيەت قازانغان» كوممۇنىستىك پارتىيە بولۇپ قالدى.

ختاي كوممۇنىستىك پارتىيىسى ختاي خەلقى ئۈستىدىن مۇتلەق كونتروللۇق يۈرگۈزىدۇ ۋە ئۆز ھوقۇقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ھەر قانداق رەزىللىكلەرنى سادىر قىلىشتىن يانمايدۇ. 1989-يىلى ئىيۇندا، پارتىيە

بېيجىڭنىڭ مەركىزىدىكى تىيەنئەنمېن مەيدانىدا ئون مىڭغا يېقىن دېموكراتىيە تەلەپ قىلغۇچى نامايىشچىنى قىرغىن قىلغاندا، پۈتۈن دۇنيا بۇ ۋەھشىيلىككە شاھىت بولدى. پارتىيەنىڭ زەربىدار قىسىملىرى نامايىشچىلارنى كالتەكلىدى، ئوققا تۇتتى ۋە چەيلەپ - يانجىدى. سىز بەلكىم شۇ قىرغىنچىلىقنىڭ ئەڭ مەشھۇر سۈرىتى بولغان، بىر قاتار تانكىلارنىڭ ئالدىدا يالغۇز تۇرغان خىتاي نامايىشچىسى — <تانكا ئادىمى>نى ئەسلەيدىغانسىز. ئۇ چاغدا مەن ئاران 12 ياشتا ئىدىم، ئەمما <تانكا ئادىمى> ھازىرغا قەدەر خۇددى كۆز ئالدىمدا تۇرغاندەك ئېنىق ئېسىمدە. ئەپسۇسكى ئۇنىڭ ئاشۇ جەسۇرانە قارشىلىقى بۇ رەھىمسىز ۋە پاجىئەلىك قىرغىنچىلىقنىڭ ئالدىنى ئالالمىدى.

بىراق خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسى كامپرانىڭ كۆزىدىن يوشۇرۇن قالغان ئەھۋاللاردىمۇ، ئۆز خەلقىگە نىسبەتەن يەنىلا ئاشۇنداق ۋەھشىيانە ئۇسۇللارنى ئىزچىل قوللىنىپ كەلمەكتە. ئون نەچچە يىلدىن بېرى، خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسى خەلقنى نازارەت قىلىش، بويىسۇندۇرۇش ۋە تىزگىنلەش ئۈچۈن زۇلمەتلىك بىر ساقچى دۆلىتى قۇرۇپ چىقتى. ئۇ خەلقنىڭ نېمىنى كۆرۈشىنى، نېمىنى سۆزلىشىشىنى ۋە نېمىنى ئويلىشىشىنى كونترول قىلىشقا ئۇرۇنماقتا. كومپارتىيە نېمىنى كونترول قىلالمىسا، شۇنى غايىب قىلىۋېتىش ۋە ياكى ۋەيران قىلىۋېتىش يولىنى تۇتۇپ كەلدى.

خۇددى رېگان دەۋرىدىكىگە ئوخشاش، بىزنىڭ يۇقىرى قاتلام سەرخىللىرىمىز ھېچكىمنىڭ ھەقىقەتنى ئېيتىشىنى خالىمايدۇ. خىتاي بىر رەزىل ئىمپېرىيەدۇر. ئۇ خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسى ھوقۇقىنى تارتىۋالغاندىن بىرى شۇنداق ئىدى، پارتىيەدە خىتايىنى ئىدارە قىلىۋاتقاندا بولسا يەنىلا شۇنداق پېتى قالىدۇ. بىز كېيىنكى باבלاردا كوممۇنىست خىتايىنىڭ ئامېرىكىغا قانداق تەھدىت سېلىۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز. ئەمما كومپارتىيەنىڭ چەتئەللەردىكى ئۆچمەنلىك ۋە تاجاۋۇزچىلىق ھەرىكەتلىرىنى چۈشىنىش ئۈچۈن، ئاۋۋال ئۇنىڭ قەلبىدىكى قەبىھ رەزىللىكنى چۈشىنىشىمىز كېرەك. بۇ رەزىل ئىمپېرىيەنىڭ قانداق قىلىپ ھوقۇق بېشىغا كەلگەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن باشتىن باشلايلى، ئاندىن پارتىيەنىڭ بۈگۈنگە قەدەر ئۆز خەلقىنى قانداق ئەزگەنلىكىگە ۋە قىرغانلىقىغا قاراپ باقايلى.

كومپارتىيە خىتاي خەلقى ئۈستىدىن مۇتلەق كونتروللۇق يۈرگۈزدى ۋە ئۆز ھوقۇقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ھەر قانداق ۋەھشىيلىكنى سادىر قىلىشتىن يانمايدۇ. 1989-يىلى ئىيۇندا كومپارتىيە بېيجىڭنىڭ مەركىزىدىكى تىيەنئەنمېن مەيدانىدا ئون مىڭغا يېقىن دېموكراتىيە تەلەپ قىلغۇچى نامايىشچىنى قىرغىن قىلغاندا، پۈتۈن دۇنيا بۇ ۋەھشىيلىككە شاھىت بولدى. كومپارتىيەنىڭ زەربىدار قىسىملىرى نامايىشچىلارنى كالتەكلىدى، ئوققا تۇتتى ۋە نەيزىلىدى. سىز بەلكىم شۇ قىرغىنچىلىقنىڭ ئەڭ مەشھۇر كۆرۈنۈشى — بىر قاتار تانكىلارنىڭ ئالدىدا يالغۇز تۇرغان خىتاي نامايىشچىسى <تانكا ئادىمى>نى ئەسلەيدىغانسىز. ئۇ چاغدا مەن ئاران ئون

ئىككى ياشتا ئىدىم، ئەمما <تانكا ئادىمى> خۇددى كۆز ئالدىمىدەك ئېنىق يادىمدا. ئەپسۇسكى، ئۇنىڭ جەسۇرانە قارشىلىقى بۇ رەھىمسىز ۋە پاجىئەلىك قىرغىنچىلىقنىڭ ئالدىنى ئالالمىدى.

(يۇقىرىقىسى كومپارتىيەنىڭ كامپراغا چۈشۈپ قالغان ۋە ھىشىلىكى.) ئەمما كامپراغا چۈشۈپ قالمىغان ئەھۋاللاردىمۇ، كومپارتىيە ئوخشاشلا ئۆز خەلقىگە نىسبەتەن ئاشۇنداق ۋە ھىشىيانە باستۇرۇشلار بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە. نەچچە ئون يىللاردىن بېرى خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسى خەلقنى نازارەت قىلىش، بويسۇندۇرۇش ۋە تىزگىنلەش ئۈچۈن زۈلمەتلىك بىر ساقچى دۆلىتى قۇرۇپ چىقتى. ئۇ خەلقنىڭ نېمىنى كۆرۈشىنى، نېمىنى سۆزلىشىنى ۋە نېمىنى ئويلىشىنى كونترول قىلىشقا ئۇرۇنماقتا. كومپارتىيە نېمىنى كونترول قىلىشقا قادىر بولالمىسا، شۇنى غايىب قىلىدۇ ۋە ۋەيران قىلىدۇ.

خۇددى رېگان دەۋرىدىكىگە ئوخشاش، بىزنىڭ يۇقىرى قاتلام سەرخىلىرىمىز ھېچكىمنىڭ ھەقىقەتنى ئېيتىشىنى خالىمايدۇ. خىتاي بىر رەزىل ئىمپېرىيە. ئۇ خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسى ھوقۇقىنى تارتىۋالغاندىن باشلاپلا شۇنداق ئىدى، كومپارتىيەنىڭ پارتىيە خىتايىنى ئىدارە قىلىشى داۋاملىشىپ تۇرسا، ئۇنىڭ ئاشۇ رەزىللىكى يەنىلا ئۆز پېتى داۋاملىشىدۇ. بىز كېيىنكى بايلاردا كوممۇنىست خىتايىنىڭ ئامېرىكىغا قانداق تەھدىت سېلىۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز. ئەمما ئۇنىڭ چەتئەللەردىكى ئۆچمەنلىك ۋە تاجاۋۇزچىلىق ھەرىكەتلىرىنى چۈشىنىش ئۈچۈن ئاۋۋال ئۇنىڭ قەلبىدىكى قەبىھ رەزىللىكىنى چۈشىنىشىمىز كېرەك. بۇ رەزىل ئىمپېرىيەنىڭ قانداق قىلىپ ھوقۇق بېشىغا كەلگەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن گەپنى باشتىن باشلايمىز. ئاندىن پارتىيەنىڭ بۈگۈنگە قەدەر ئۆز خەلقىنى قانداق ئەزگەنلىكى ۋە قىرغانلىقىغا نەزەر سالىمىز.

قىزىل خىتاي — كوممۇنىست مۇستەبىتلەر

خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيەسى باشتىنلا ئۆزىنىڭ ئاشقۇن ئىدىيەسىنى يولغا قويۇش ئۈچۈن رەھىمسىز زوراۋانلىق ۋاستىلىرىنى قوللىنىپ كەلدى. پارتىيەنىڭ تۇنجى «ئالىي رەھبىرى» (بۇ ئۇلارنىڭ «مۇستەبىت» دېگەن سۆزنى سىياپىلەشتۈرۈپ ئاتىشىدۇر) ماۋ زېدۇڭ بولۇپ، ئۇ تارىختىكى ئەڭ ۋەھشى قاتىل سۈپىتىدە ھەتتا ئادولف گىتلېر ۋە جوسېف ستالىننىمۇ بېسىپ چۈشكەن. كىشىنى چۆچۈتىدىغان بۇ پاكىت كۆپ تىلغا ئېلىنىپ كەتمىسىمۇ، ئەمما ماۋنىڭ ئەڭ كۆپ ئىنسان ئۆلتۈرگەن قاتىللىق پۈتۈنلەي ھەقىقەت. ئۇنىڭ بۇ

قانلىق ئىزى ئۇنىڭ ۋارىسى دېڭ شياۋپىڭ تەرىپىدىن داۋاملاشتۇرۇلدى، بۈگۈنكى كۈندە بولسا شى جىنپىڭ تەرىپىدىن داۋاملاشماقتا.

كوممۇنىزمنىڭ باش كۆتۈرۈشىگە ئادەتتە زوراۋان ئىنقىلابچىلىق ھەمراھ بولىدۇ. خىتايىمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. ۋىلادىمىر لېنىن ئەۋەتكەن سوۋېت جاسۇسلىرى خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيەسىنى قۇرۇشقا ياردەملىشىپ بىر نەچچە يىلدىن كېيىن، يەنى 1927-يىلى خىتاي ئىچكى ئۇرۇشى باشلاندى. ئۇ چاغدا خىتايغا گومىنداڭ رەھبەرلىك قىلاتتى. ئۇلار ماۋ ۋە باشقا كوممۇنىست قوزغىلاڭچىلارغا قارشى جەڭ قىلغان ئىدى. گومىنداڭ دەسلەپتە جەڭ مەيدانىدا مۇتلەق ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەن بولۇپ، 1934-يىلىغا كەلگەندە كوممۇنىستلار مەغلۇبىيەت گىردابىغا بېرىپ قالغانىدى.

بىراق ماۋ قېچىپ كېتىش يولىنى تاللاپ، خىتاينىڭ تاغلىرى ۋە پاتقاقلىقلىرىنى كېسىپ ئۆتەدىغان بىر يىللىق قېچىش سەپىرىنى باشلىدى. بۇ مۇساپە كېيىنچە كوممۇنىستلارنىڭ تەشۋىقاتىدا قەھرىمانلارچە «ئۇزۇن يۈرۈش» دەپ كۆككە كۆتۈرۈلدى. بۇ جاپالىق قېچىش ماۋنىڭ قوشۇنىغا ئېغىر تالافەتلەرنى ئېلىپ كەلدى. قوشۇننىڭ ئوندىن توققۇز قىسمى يا ئۆلۈپ تۈگىدى، ياكى قېچىپ كەتتى. شۇنداقسىمۇ ماۋ بۇ جەرياندا ئۆزىنىڭ كوممۇنىستىك پارتىيەنىڭ ئىنقىلابىي رەھبىرى بولۇشتەك ئورنىنى يەنىلا مۇستەھكەملىۋالدى.

1937 - يىلى ياپونىيە خىتايغا قارشى ئومۇميۈزلۈك ئۇرۇش قوزغىدى. ياپونىيەنىڭ بۇ ھۇجۇمى كوممۇنىستلارنى مەغلۇبىيەتتىن قۇتۇلدۇرۇپ قالغان دېيىشكە بولىدۇ. ماۋ كېيىنچە ياپونىيە ۋە كىلىرىگە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ: «ئەگەر شۇ قېتىملىق تاجاۋۇزچىلىق بولمىغان بولسا، بىز بۈگۈنمۇ يەنىلا تاغلاردا يۈرگەن بولاتتۇق» دېگەن. خىتاينىڭ رەسمىي ھۆكۈمىتى بولغان گومىنداڭ (مىللەتچى پارتىيە) ياپونىيە ئارمىيەسى بىلەن جەڭ مەيدانلىرىدا بىۋاسىتە تىرىكشىشكە مەجبۇر بولدى. ماۋ ۋە كوممۇنىست قوزغىلاڭچىلار بولسا پارتىزانلىق تاختىكىسىنى قوللىنىپ، خەلقنىڭ قوللىشىغا ئېرىشتى ۋە ئۆز كۈچىنى توپلىدى. ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ئاياقلىشىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا، خىتاي ئىچكى ئۇرۇشى قايتا باشلاندى. تۆت يىلدىن ئارتۇق داۋاملاشقان قانلىق ئۇرۇش جەريانىدا يەتتە مىليوندىن ئارتۇق ئادەمنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن، ماۋ ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قوللىشى بىلەن قايتا كۈچەيگەن كوممۇنىستلار ئۇرۇشتىن چارچىغان گومىنداڭنى مەغلۇپ قىلدى. گومىنداڭنىڭ قالدۇق كۈچلىرى 1949-يىلى تەيۋەنگە قاچتى.

يىگىرمە ئىككى يىللىق كۈرەشتىن كېيىن، ماۋنىڭ ئىنقىلابىي غەلبە قىلدى. ئۇ گومىنداڭدىن ھوقۇقنى تارتىۋالدى ۋە كوممۇنىستىك خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىنى قۇردى. بىراق ماۋنىڭ ئىچكى ئۇرۇش مەزگىلىدىكى قورقۇنچىلۇق قىلمىشلىرى ئۇنىڭ ھۆكۈمرانلىق دەۋرىدىكى ۋەھشىيلىكلىرى ئالدىدا ھېچكەپ ئەمەس ئىدى. چارەك ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە ماۋ مەيلى قانچىلىك ئادەمنىڭ ئۆلۈشىدىن قەتئىينەزەر، غايەت زور كۆلەملىك ۋە مەركەزلىك پىلانلانغان تۈرلەر ئارقىلىق كوممۇنىستىك ئىنقىلابىي ئەسەبىيلىك بىلەن ئىلگىرى

سۇردى. «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ۋە «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن ئىبارەت بۇ ئىككى چوڭ ھەرىكەت ماۋنىڭ تارىختىكى ئەڭ ۋەھشىي مەخلۇقلارنىڭ بىرى ئىكەنلىكىنى ئاشكارىلىدى. «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» مەزگىلىدە ماۋ تېرىلغۇ يەرلەرنى ھۆكۈمەت ئىگىلىكىگە ئۆتكۈزۈۋېلىش، ئۆز خەلقىنى ئاچ قويۇش ۋە قىيىناش بەدىلىگە خىتايىنى سانائەتلىشتۈرۈشكە ئۇرۇندى. دېھقانلار دۆلەت ئۈچۈن پولات ئىشلەپچىقىرىش مەقسىتىدە دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى ئېرىتىشكە مەجبۇرلاندى. ئۇلار شۇنىڭ بىلەن بىرلا ۋاقىتتا يەنە تېخىمۇ كۆپ ئاشلىق يېتىشتۈرۈشكە بۇيرۇلدى. ماۋ بۇ سىياسەتنى ئۆزى تۈزۈپ چىقتى. يەرلىك كوممۇنىستلار بولسا ئاشلىق ۋە ۋەھىمىنى قورال قىلىپ تۇرۇپ بۇنى ئىجرا قىلدى.

«چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» تارىختىكى ئەڭ ئېغىر ئاچارچىلىقنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. 1959- يىلىدىن 1962 - يىلىغىچە داۋاملاشقان بۇ ئاچارچىلىق 45 مىليوندىن كەلتۈرۈلگەن خىتايىنىڭ جېنىنى ئالدى ۋە بەزىلەرنى ھەتتا ئادەم يېيىش دەرىجىسىگە يەتكۈزدى. بۇ دەھشەتلىك بالايىئاپەتتىن تۆت يىل ئۆتكەندە، ماۋ كوممۇنىستىك پارتىيەنى تېخىمۇ ئاشقۇنلاشتۇرۇش ۋە ئەنئەنىۋى خىتاي جەمئىيىتىنىڭ قالدۇقلىرىنى يوقىتىش ئۈچۈن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نى قوزغىدى. ئۇ كوممۇنىزمغا كۆمان بىلەن قارايدۇ دەپ قارالغان ھەر قانداق كىشىنى تازىلاپ، ئۆزىنىڭ ئەڭ ئەسەبىي ئەگەشكۈچىلىرىنى «قىزىل قوغدىغۇچىلار» دەپ ئاتىلىدىغان يېرىم ھەربىي گۇرۇپپا سۈپىتىدە تەشكىللەپ، پۈتكۈل مەملىكەتتە ۋەھىمە پەيدا قىلدى. قالايىمقانچىلىق ئىچىدىكى زوراۋانلىق جەريانىدا ئىككى مىليوندىن كەلتۈرۈلگەن خىتاي ھاياتىدىن ئايرىلدى. ماۋ يەنە كوممۇنىستىك ئىدىيەسى يېتەرلىك ئەمەس دەپ قارالغان 20 مىليون شەھەر ئاھالىسىنى يېزىلارغا سۈرگۈن قىلدى، شۇنداقلا سان-ساناقسىز تارىخىي يادىكارلىقلارنى ۋە ئاسارە-ئەتىقىلەرنى ۋەيران قىلدى.

قىزىل قوغدىغۇچىلار «كونا» كىتابلارنى ساقلىغان، «كونا ئىدىيە» لەرگە ئىگە بولغان، ھەتتا زىيالىيلارنىڭ بەلگىسى دەپ قارالغان كۆزەينەك تاقىغانغا ئوخشاش ئەرزىمەس سەۋەبلەر بىلەن گۇناھسىز پۇقرالارنى كالتەكلىدى، قىيىندى ۋە ھاقارەتلىدى. كۈتۈپخانىلار كۆيدۈرۈۋېتىلدى، مۇزىكىلارنىڭ كۆپىنچىسى چەكلەندى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ ئەسەبىيلىكىنى تەسۋىرلەپ بېرىش تولمۇ مۇشكۈل. بۇ قالايىمقانچىلىق 1976-يىلى ماۋ ئۆلگەندىنلا ئاندىن ئاخىرلاشتى. ماۋنىڭ ئەللىك يىل جەريانىدا خىتاي خەلقىگە ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك كوممۇنىست سەپداشلىرىغىمۇ ۋەھشىيلىك قىلىشنى نەزەردە تۇتقاندا، بەزى غەربلىكلەر خۇددى رۇس كوممۇنىستلىرى ستالىن ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنى ئەيىبلەنگىنىگە ئوخشاش، پارتىيەنىڭ ماۋ ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنى ئەيىبلىشىنى كۈتكەن ئىدى.

بىراق بۇنىڭ ئەكسىچە، پارتىيە ماۋنى ئىسلاھلاشتۇردى ۋە بۈگۈنمۇ يەنىلا شۇنداق قىلماقتا. زوراۋانلىق ۋە ۋەھىمە ئىزچىل داۋاملاشتى. ماۋدىن كېيىن ئالىي رەھبەرلىككە چىققان دېڭ شياۋپىڭ پارتىيەنىڭ بۇ مەنتىقىسىنى مۇنداق چۈشەندۈرگەن: «سەپداش ماۋ زېدۇڭغا بەرگەن باھايىمىز پەقەت ماۋ زېدۇڭنىڭ

شەخسىيەتتىكى مۇناسىۋەتلىك ئەمەس. ماۋ زېدۇڭ پارتىيەمىزنىڭ تارىخى بىلەن بىر گەۋدەدۇر. ماۋنى قارىلاش دۆلىتىمىزنى قارىغانلىقتۇر.»

ماۋ ئۆلگەندىن كېيىن كوممۇنىستىك پارتىيە رەھبەرلىكى ماۋنى يەرلىككە قويماستىن، ئەكسىچە ئۇنىڭ جەستىنى مۇمىيالاپ، بۈگۈنگە قەدەر بېيجىڭدىكى ھەيۋەتلىك بىر خاتىرە سارىيىدا كۆز-كۆز قىلماقتا. ماۋنىڭ غايەت زور سۈرىتى يەنىلا تىيەنئەنمېن مەيدانىدا ئېسىقلىق تۇرماقتا، خىتاي پۇلىنىڭ ئۈستىدىمۇ ئۇنىڭ سۈرىتى بار.

ماۋ بولمىغان بولسا، خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيەسىمۇ بولمىغان بولاتتى. خۇددى ئۇنىڭ جەستى ۋە سۈرىتى پايىتەختنىڭ مەركىزىدە تۇرغىنىدەك، ئۇنىڭ ئەسلىمىسى ۋە قانخور ئىدىيەسىمۇ پارتىيەنىڭ قەلبىدە ياشىماقتا. شۇنداقلىق سىرتتىكى نۇرغۇن كىشىلەر «مۆتىدىل كوممۇنىستلار» ھەققىدىكى ئەپسانىلەرنى تارقىتىش ئارقىلىق، خىتاي كوممۇنىزىمىنىڭ ماھىيىتى ھەققىدە ئۆز-ئۆزىنى ئالداپ كەلمەكتە. غەرب كۆزەتكۈچىلىرى ئۇزۇندىن بىرى دېڭ شياۋپىڭ ۋە ئۇنىڭ ۋارىسلىرىنى ماۋدىن ۋاز كەچتى، كوممۇنىزىمنى تاشلىدى، سېپى ئۆزىدىن كاپىتالىستلارغا ئايلاندى، دەپ قاراپ كەلدى. مەسىلەن، پىرىزىدېنت جىمى كارترنىڭ سۆزىگە قارىغاندا «دېڭ شياۋپىڭ خىتاينى تېخىمۇ كۆپ كىشىلىك ھوقۇق ۋە ئەركىنلىك بىلەن دۇنياغا ئېچىۋېتىشنى خالىغان» ھەمدە «خىتاي دېڭ شياۋپىڭ سەۋەبلىك ئىنتايىن ئوچۇق ئىقتىسادىي سىستېمىغا ئايلانغان.» ئەپسۇسكى، بۇ خىل خام خىياللار ئامېرىكا سىياسەت بەلگىلىگۈچىلىرىنى نەچچە ئون يىلدىن بېرى خاتا يولغا باشلاپ كەلدى. ئەمەلىيەت شۇكى، كوممۇنىستىك پارتىيە ماۋ ئۆلگەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ مۇستەبىت ھوقۇقىنى مەڭگۈلەشتۈرىدىغان ئىنقىلابىي پارتىيەدىن مۇقىم ھۆكۈمران پارتىيەگە ئۆتۈش جەريانىدا پەقەت تاكتىكىسىنىلا ئۆزگەرتتى.

مەسىلەن، خىتاي ئاياللىرىنىڭ بىردىن ئارتۇق پەرزەنت كۆرۈشىنى چەكلەيدىغان رەھىمسىز «بىر پەرزەنت سىياسىتى» غا قاراپ باقايلى. كوممۇنىستىك پارتىيە نوپۇسنى ئازايتىش نامىدا ئۆزىنىڭ شۇملۇق قولىنى ئائىلىلەرگىچە ئۇزاتتى. بۇ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقنىڭ ئەڭ يۇقىرى نىشانىدۇر. خىتاي بۇ سىياسەتنى مەجبۇرىي بالا چۈشۈرۈش، ئاياللارنىڭ ئىختىيارلىقىسىز ھامىلىدارلىقتىن ساقلىنىش ئۈزۈكى سالدۇرۇش ۋە ياكى تۇغماس قىلىۋېتىش قاتارلىق رەزىل ۋاسىتىلەر ئارقىلىق ئىجرا قىلدى. بىر پەرزەنت سىياسىتى ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك تەدبىرلەر 330 مىليوندىن ئارتۇق بالىنىڭ چۈشۈرۈۋېتىلىشىگە ۋە تەخمىنەن 200 مىليون ئايالنىڭ تۇغماس قىلىۋېتىلىشىگە سەۋەب بولدى. بۇ سىياسەت ماۋ ئۆلۈپ ئۈچ يىلدىن كېيىن باشلىنىپ، قىرىق يىلغا يېقىن داۋاملاشتى — بۇنى ھەرگىزمۇ ئىسلاھ بولغان، ماۋدىن كېيىنكى مۆتىدىللەشكەن كوممۇنىستىك پارتىيەنىڭ بەلگىسى دەپ قاراشقا بولمايدۇ.

«مۆتىدىل كوممۇنىستلار» ئەپسانىسى كۆپىنچە پاكار بويۇق دېڭ شياۋپىڭنىڭ «دوستانە قىياپىتى» گە باغلىنىشلىقتۇر. ئۇ ھوقۇق بېشىغا چىققاندا داغدۇغا بىلەن يېڭى بىر «ئىسلاھات ۋە ئېچىۋېتىش» دەۋرىنى جاكارلىغان ئىدى. پارتىيەنىڭ ماۋ دەۋرىدىكى ۋەيران قىلغۇچ مەركەزگە باغلانغان پىلانلىق ئىقتىساد سىياسىتىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، چەتئەل مەبلىغىنى كىرگۈزۈشتەك بىر قىسىم بازار ئىسلاھاتلىرىنى قوبۇل قىلغانلىقى بىر ھەقىقەت. بىراق بۇ ئىسلاھاتلار خىتايىنى كاپىتالىستىك دېموكراتىيەگە ئايلاندۇرۇش ياكى ئادەتتىكى خىتاي پۇقرالىرىنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ھوقۇقىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن پىلانلانغان ئىدى. دېڭ شياۋپىڭ ئېيتقاندا، خىتاي كومپارتىيىسى «كاپىتالىستىك قوراللارنى سوتسىيالىستىك قوللارغا» تۇتقۇزىدۇ. دېڭ شياۋپىڭ باشتىن ئاخىر كوممۇنىستىك پارتىيەنىڭ نوپۇزىغا، ماركسىزم ۋە سوتسىيالىزمغا نىسبەتەن ھەر قانداق تەنقىدىي پىكىرلەرگە يول قويمىدى. ئۇ بىر قىسىم ئىقتىسادىي ئىسلاھاتلارنى قوبۇل قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۆز سەپداشلىرىغا «سىياسىي ھوقۇق بىزنىڭ قولمىزدا» دەپ تەسەللىي بەردى. سىياسىي ئىسلاھاتقا كەلسەك، دېڭ شياۋپىڭ «ھوقۇقنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بىز پەقەت مۇستەبىتلىك ۋاسىتىلىرىنى قوللىنىش ھەققىدە سۆزلەپلا قالماي، بەلكى ئۇلارنى ئەمەلىيەتتە قوللىنىشقا تەييار تۇرۇشىمىز كېرەك» دەپ قارايتتى.

دېڭ شياۋپىڭ ئەمەلىيەتتە دەل ئاشۇنداق ۋاسىتىلەرنى قوللاندى. ئۇ 1989-يىلى تىيەنئەنمېن مەيدانىدىكى دېموكراتىيە تەلەپ قىلغۇچى نامايىشچىلارنى «پارتىيەنى ئاغدۇرۇشقا ئۇرۇندى» دەپ ئەيىبلەپ ۋە «ئۇلارنى خالىغىنىنى دېيىشكە قويۇپ بەرمەيمىز» دەپ جاكارلاپ، مەزكۇر قىرغىنچىلىقنىڭ ئارقىسىدا تۇردى. شۇ قانغا بويالغان مەيداندا دېڭ شياۋپىڭ ۋە ئۇنىڭ كوممۇنىست سەپداشلىرى غەربنىڭ پۇلىنى قارشى ئېلىشى مۇمكىنلىكىنى، ئەمما غەربنىڭ ئىدىيەسىنى ھەرگىز قوبۇل قىلمايدىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. ھالبۇكى غەربنىڭ نۇرغۇن رەھبەرلىرى بىلىپ تۇرۇپ بۇ ساۋاققا كۆز يۇمدى.

خۇددى ماۋ ئۆلگەندىكىگە ئوخشاش، خىتاي دېڭ شياۋپىڭ ھوقۇقتىن كەتكەندىن كېيىنمۇ يەنىلا رەزىل ئىمپېرىيە ھالىتىنى ساقلاپ قالدى. ئۇنىڭ ۋارىسى جياڭ زېمىن پارتىيەنىڭ كوممۇنىستىك ئىدىيەگە خىزمەت قىلىدىغان بازار ئۇسۇللىرىنى قوللىنىش ئەمەلىيىتىنى داۋاملاشتۇردى. بىراق ئۇ «دېموكراتىيە، ئەركىنلىك ۋە كىشىلىك ھوقۇق دېگەنلەردىن ئىبارەت كاپىتالىستىك ساختىپەزلىكلەر» نى ئەيىبلدى ۋە «غەربنىڭ سىياسىي ئەندىزىسىنى ھەرگىز كۆچۈرۈشكە بولمايدۇ» دەپ ئاگاھلاندۇردى. جياڭ زېمىن رۇسىيەدە كوممۇنىزمنىڭ گۇمران بولۇشىنى كۆزەتتى ۋە خىتايىنىڭمۇ شۇنداق تەقدىرگە دۇچ كېلىشىدىن ساقلىنىشقا بەل باغلىدى. جياڭ زېمىن: «سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشىنىڭ ئاخىرلىشىشى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىشى بىزگە نۇرغۇن ساۋاقلارنى بەردى. بىز ماركسىزم بايرىقىنى خادىدىن چۈشۈرۈۋەتكىنىمىز يوق. ئەكسىچە ماركسىزم-لېنىنىزم ۋە خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىكىدە چىڭ تۇرۇش ئىرادىمىزنى تېخىمۇ كۈچەيتتۇق» دەپ جاكارلىدى.

كوممۇنىزمغا بولغان بۇ ساداقەت بۈگۈنمۇ داۋاملاشماقتا. خىتاينىڭ ھازىرقى ئالىي رەھبىرى شى جىنپىڭ كوممۇنىستىك ئىدىيەنىڭ ھۆكۈمرانلىق ئورنىنىڭ ئىزچىللىقىنى ئىسپاتلىماقتا. ئەمەلىيەتتە شى جىنپىڭ ماركسىزم-لېنىنىزم ئىدىئولوگىيەسى بويىچە دوكتورلۇق ئۇنۋانىغا ئىگە. پارتىيەنىڭ نۇرغۇن ئەمەلدارلىرى چىرىكلىشىپ كەتتى، ماركسىزمغا بولغان قىزغىنلىق يېتەرلىك ئەمەس، دەپ قارالغان بىر پەيتتە، شى جىنپىڭ 2012 - يىلى پارتىيەنىڭ باش سېكرېتارلىقىغا كۆتۈرۈلدى.

ئۇ بىر قېتىملىق دەسلەپكى نۇتقىدا: «پارتىيەمىز ئىزچىل تۈردە ئىلمىي سوتسىيالىزمنىڭ ئاساسىي پىرىنسىپلىرىدا چىڭ تۇرۇشنى تەكىتلەپ كەلدى» دەپ كۆرسەتتى. ئۇ زامانىۋىي خىتاينىڭ قەد كۆتۈرۈشى ۋە قۇدرەت تېپىشىنى «ماركسىزم-لېنىنىزم ۋە ماۋ زېدۇڭ ئىدىيەسى» نىڭ نەتىجىسى دەپ بىلدى. شى جىنپىڭ يەنە: «تارىخ ۋە رېئاللىق بىزگە شۇنى ئۇقتۇرىدۇكى، خىتاينى پەقەت سوتسىيالىزم ئارقىلىقلا قۇتقۇزغىلى بولىدۇ» دەپ جاكارلىدى. 2018-يىلى شى جىنپىڭ كارل ماركسنىڭ تۇغۇلغانلىقىنىڭ 200 يىللىقىنى تەبرىكلەپ، «كوممۇنىستىك پارتىيە خىتابنامىسى» نىڭ ئاپتورى ماركسنى «زامانىمىزنىڭ ئەڭ بۈيۈك مۇتەپەككۈرى» دەپ ئاتىدى. ئۇ ھازىرمۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىشى لېنىن، ستالىن ۋە كوممۇنىستىك ئىدىيەدىن ۋاز كەچكەنلىكىنىڭ سەۋەبىدىن بولغان دەپ قارايدۇ. ئۇ يەنە: «ئەگەر بىز سوۋېت ئىتتىپاقى ستالىندىن ۋاز كەچكەندەك ماۋدىن پۈتۈنلەي ۋاز كەچكەن بولساق، بۈگۈن ھوقۇق بېشىدا بولمىغان بولاتتۇق» دېگەن. شى جىنپىڭ كوممۇنىستىك ئىدىيەلەرنىڭ بۇ يىغىندىسىنى «شى جىنپىڭ ئىدىيەسى» دەپ ئاتىدى. خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسى 2017 - يىلى بۇنى ئۆزىنىڭ نىزامنامىسىگە كىرگۈزدى.

شى جىنپىڭنىڭ ئەمەلىيىتى ئۇنىڭ سۆزلىرى بىلەن پۈتۈنلەي ماس كەلدى. ئۇ ھوقۇق بېشىغا چىققاندىن كېيىن، لېنىن ۋە ستالىننىمۇ سۆيۈندۈرگۈدەك دەرىجىدە كەڭ كۆلەملىك تازىلاش ھەرىكىتىنى باشلىدى. بۇ خىل قەرەللىك تازىلاشلار بۈگۈنگىچە داۋاملاشماقتا. ئۇ ئاممىۋى قاتلامدا ماۋغا ئوخشاش شەخسكە چوقۇنۇش ئاتموسفېراسىنى ياراتتى. مەسىلەن، پارتىيە شى جىنپىڭنىڭ «كىچىك قىزىل ئەپى» نى ئېلان قىلدى. بۇ ئەپ ئىشلەتكۈچىلەردىن كوممۇنىستىك ئىدىيە بويىچە ئىمتىھان ئالىدۇ ھەمدە ئۇلارنى شى جىنپىڭنىڭ ماقالىلىرى ۋە باشقا ماركسىزم كلاسسىك ئەسەرلىرى بىلەن تەمىنلەيدۇ. بىر يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە، بۇ ئەپنىڭ چۈشۈرۈلۈش قېتىم سانى 100 مىليوندىن ئېشىپ كەتتى. پارتىيە يەنە دۆلەت رەئىسىنىڭ ۋەزىپە ئۆتەش ۋاقتى چەكلىمىسىنى بىكار قىلىپ، شى جىنپىڭنىڭ ئۆمۈرلۈك ۋەزىپە ئۆتەشگە يول ئاچتى.

شى جىنپىڭ ما يۈنگە ئوخشاش تەسىر كۈچى زور سودىگەرلەرگە زەربە بەردى. مەشھۇر مىليادېر ما يۈن ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنى تەنقىد قىلغاندىن كېيىن، شى جىنپىڭ ئۇنىڭغا زەربە بەردى. شى جىنپىڭ يەنە شەخسىي كارخانىلار ئۈستىدىن پارتىيەنىڭ كونتروللۇقىنى قايتا كۈچەيتتى ھەمدە دۆلەت ئىلكىدىكى ۋە دۆلەتكە قاراشلىق كارخانىلارنىڭ ھوقۇقىنى تېخىمۇ ئاشۇردى. شى جىنپىڭنىڭ ماۋدىن بۇيانقى «ئەڭ كۈچلۈك ۋە ئەڭ

خەتەرلىك خىتاي رەھبىرى» دەپ ئاتىلىشى ھەيران قالارلىق ئەمەس. كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغىنى شۇكى، پارتىيەنىڭ بىر ئەسەرلىك رەھبىرى ۋە قانلىق تارىخقا قارىماي، غەربنىڭ نۇرغۇن رەھبەرلىرى ۋە سەرخىللىرى خىتايىنىڭ يەنىلا بىر رەزىل كوممۇنىستىك مۇستەبىت دۆلەت ئىكەنلىكىنى قوبۇل قىلالماي كەلمەكتە. چۈنكى خىتاي كوممۇنىزىمىنىڭ نۇرغۇنلىغان ۋەھشىيلىكلىرى پەقەت تارىخ كىتابلىرىدىلا ئەمەس، بەلكى سىز بۇ كىتابنى ئوقۇۋاتقان مۇشۇ دەقىقىلەردىمۇ يۈز بەرمەكتە.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

ئىنگىلىزچىدىن ئۆ. ئالماس تەرجىمىسى

«ناخشا ئاڭلاش» جىنايىتى

سىمىنا مىستىرىنو

«ناخشا ئاڭلاش» جىنايىتى¹

ئامېرىكا بىرلەشمە ئاڭلىقلىقنىڭ مەخسۇس خەۋىرى: خىتاي شەرقىي تۈركىستاندا چەكلەنگەن ئۇيغۇرچە ناخشىلار سەۋەبلىك تۇتقۇن قىلىش بىلەن تەھدىت سالماقتا

بۇ چوڭقۇر ھېسسىيات بىلەن ئېيتىلغان، كىشىنىڭ روھىنى ئۇرغۇتىدىغان بىر خەلق ناخشىسىدۇر. ناخشا ئىشقى ئوتىدا كۆيگەن بىر يىگىت ئۆزىنىڭ بەختكە تەلپۈنۈشىنى ۋە ئارزۇلىرىنى بايان قىلىدۇ. ئۇيغۇرلار بۇ ناخشىنى مەشرەپ ۋە توي-تۆكۈنلەردە ئەۋلادمۇ ئەۋلاد ئاڭلاپ ۋە ئورۇنداپ كەلگەن.

ئەمدىلىكتە بولسا، ئەگەر ئۇيغۇر قاتارلىق تۈركىي مىللەتلەر بۇ ناخشىنى تېلغۇنغا چۈشۈرسە، ئاڭلىسا ياكى تورا ھەمبەھرىلىسە، تۈرمىگە تاشلىنىش خەۋىپىگە دۇچ كېلىدۇ.

ئۆتكەن يىلى ئۆكتەبىر ئېيىدا قەدىمىي شەھەر قەشقەردە ساقچىلار ۋە باشقا يەرلىك ئەمەلدارلار تەرىپىدىن ئۆتكۈزۈلگەن بىر يىغىننىڭ ئاۋاز خاتىرىسىگە ئاساسلانغاندا، كەڭ تارقالغان ئۇيغۇر خەلق ناخشىسى «بەش پەدە» خىتاي ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن «مەسىلىلىك» دەپ بېكىتىلگەن ئونلىغان ئۇيغۇرچە ناخشىلار قاتارىدىن ئورۇن ئالغان. مەزكۇر ئاۋاز خاتىرىسىنى نورۋېگىيەنى بازا قىلغان، پايدا ئالمايدىغان «ئۇيغۇر ياردەم» (Uyghur Hjelp) تەشكىلاتى ئامېرىكا بىرلەشمە ئاڭلىقلىقىغا تەمىنلىگەن.

يىغىن جەريانىدا ھۆكۈمەت ئاھالىلەرگە ئاگاھلاندۇرۇش بېرىپ، چەكلەنگەن ناخشىلارنى ئاڭلىغان، ئۈسكۈنىلىرىدە ساقلىغان ياكى ئىجتىمائىي تاراتقۇلاردا ھەمبەھرىلىگەنلەرنىڭ تۈرمىگە تاشلىنىشى مۇمكىنلىكىنى ئېيتقان. شۇنداقلا، يىغىن قاتناشچىلىرىغا مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ئورتاق قوللىنىلىدىغان سالاملىشىش سۆزى «ئەسسالا مۇئەلەيكۇم» غا ئوخشاش ئىبارىلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇش تەكىتلىگەن، شۇنداقلا «خۇدايىمغا ئامانەت»، «ئاللاھقا ئامانەت» دېگەندەك ئىسلامىي تۈستىكى خوشلىشىش ئىپادىلىرىنى «كوممۇنىستىك پارتىيە سىزنى قوغدىسۇن» دېگەن ئىبارىگە ئالماشتۇرۇش ھەققىدە كۆرسەتمە بېرىلگەن. ئامېرىكا بىرلەشمە ئاڭلىقلىقى بۇ ئۇچۇرلارغا بىر قېتىملىق ئاممىۋى يىغىننىڭ ئاۋاز خاتىرىسى ئارقىلىق ئېرىشكەن.

¹ ماۋزۇ تەرجىمان تەرىپىدىن قويۇلدى.

مەزكۇر سىياسەت ئىلگىرى شەرقىي تۈركىستاندا ياشىغان ئاھالىلەر بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن زىيارەتلەر ئارقىلىق دەلىللەندى. نۆۋەتتە چەتئەلدە ياشاۋاتقان بەزى شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى ئائىلە ئەزالىرى، دوستلىرى ۋە تونۇش-بىلىشلىرى ئۇيغۇرچە مۇزىكىلارنى ئاڭلىغانلىقى ياكى ھەمبەھرىلىگەنلىكى سەۋەبلىك تۇتقۇن قىلىنغان. ئامېرىكا بىرلەشمە ئاگېنتلىقى يەنە ئۆتكەن يىلى «سەزگۈر» دەپ قارالغان ناخشىلارنى ئۆزىنىڭ بۇلۇت ساقلىغۇچ (Cloud storage) ھېسابغا يۈكلەنگەنلىكى ئۈچۈن ئۈچ يىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغان بىر ئۇيغۇر مۇزىكا ئىشلىگۈچىسىنىڭ سوت ھۆكۈم نامىسىنىمۇ تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز قىيىنچىلىق ئىچىدە قولغا چۈشۈردى.

بىرلا ناخشىنىڭ كەڭ كۆلەملىك زەربە بېرىش ھەرىكىتى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى

ئاتاقتا «ئاپتونوم رايون» دەپ ئاتىلىدىغان، ئەمەلىيەتتە مەركىزى ھۆكۈمەتنىڭ ئىنتايىن ئېغىر كونتروللۇقى ئاستىدا تۇرۇۋاتقان شەرقىي تۈركىستاندا ناخشا - مۇزىكىلارغا قارىتىلغان، يېڭىدىن باشلانغان بۇ زەربە بېرىش ھەرىكىتى ئۆتكەن ئون يىلدىن بۇيان داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان باستۇرۇش سىياسەتلىرىنىڭ ئىزچىللىقىنى كۆرسىتىپ بەرمەكتە. كىشىلىك ھوقۇق پائالىيەتچىلىرىنىڭ ۋە چەتئەل ھۆكۈمەتلىرىنىڭ بايان قىلىشىچە، بۇ باستۇرۇش سىياسەتلىرى 2017-يىلىدىن 2019-يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا ئاز دېگەندە بىر مىليون ئۇيغۇر ۋە قازاق، قىرغىز، خۇيزۇ قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ سوتسىز ھالدا تۇتقۇن قىلىنىشى بىلەن ئەڭ يۇقىرى چەككە يەتكەن.

2022-يىلى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى خىتايىنى شەرقىي تۈركىستاندا كىشىلىك ھوقۇققا دەخلى-تەرۈز قىلىش بىلەن ئەيىبلدى ۋە بۇ قىلمىشلارنىڭ ئىنسانىيەتكە قارشى جىنايەت شەكىللەندۈرۈشى مۇمكىنلىكىنى بىلدۈردى. شۇنداقلا بېيجىڭ كەڭ كۆلەملىك ئاسسىمىلياتسىيە قىلىش ھەرىكىتىنىڭ بىر قىسمى سۈپىتىدە مەجبۇرىي ئەمگەك، مەجبۇرىي تۇغماس قىلىۋېتىش ۋە ئائىلىلەرنى پارچىلاش قاتارلىق ئەيىبلەشلەرگە دۇچ كەلمەكتە.

خىتاي ھۆكۈمىتى شەرقىي تۈركىستاندىكى سىياسەتلىرىنىڭ ئۆتكەنكى نەچچە ئون يىلدا رايوننى زىلزىلىگە سالغان، پات-پات يۈز بېرىپ تۇرغان زوراۋانلىق ۋە قەلەرىدىن كېيىن، تېررورلۇق ۋە دىنىي ئەسەبىيلىكنىڭ يىلتىزىنى قۇرۇتقانلىقىنى تەكىتلەپ كەلمەكتە. بولۇپمۇ 2001-يىلىدىكى «11-سېنتەبىر ۋەقەسى» تېررورلۇققا

قارشى تۇرۇش سىياسەتلىرىنى دۇنياۋى ئاساسىي ئېقىمغا ئايلاندۇرغاندىن كېيىن، بېيجىڭ ئۆزىنىڭ بۇ خىل بايانلىرىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى.

ختاي تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى بىر باياناتىدا: «ختاي ھۆكۈمىتى زوراۋانلىق، تېررورلۇق جىنايەتلىرىگە قانۇن بويىچە زەربە بېرىپ، دىنىي ئەسەبىيلىكنىڭ ماكانىنى يوقاتتى ھەمدە شىنجاڭنىڭ تەرەققىياتى ۋە مۇقىملىقىنى قەتئىي قوغدىدى» دېدى.

باياناتتا يەنە مۇنداق دېيىلدى: «جۇڭگوغا قارشى كۈچلەر شىنجاڭدىكى ئالاقىدار تارماقلارنىڭ قانۇن بويىچە زوراۋانلىق، تېررورلۇق ۋە دىنىي ئەسەبىيلىك تەشۋىقاتلىرىغا زەربە بەرگەنلىكىگە ئائىت ئاۋاز ۋە سىن خاتىرىلىرىنى ئالاھىدە رايون، مىللەت ۋە دىنلارغا باغلاش ئارقىلىق، شىنجاڭغا ئالاقىدار مەسلىھەتلىرىنى غەزەزلىك ھالدا يوغىنىتىپ كۆرسەتتى.»

شىنجاڭدىكى ئىزچىل باستۇرۇشنىڭ بىر ئىپادىسى

بېيجىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەرنى قالايمىقان تۇتقۇن قىلىش ئەيىبلەشلىرى سەۋەبلىك خەلقئارالىق قارشىلىقلارغا دۇچ كەلگەندىن كېيىن، 2019-يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئاتالمىش «تەربىيەلەش لاگېرلىرى» نىڭ تاقالغانلىقىنى ۋە رايوندىكى تۇرمۇشنىڭ نورماللاشقانلىقىنى دەۋا قىلدى. ختاي ھازىر شەرقىي تۈركىستاننى ساياھەت نۇقتىسىغا ئايلاندۇرۇشنى نىشانلىماقتا.

مانچېستېر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ شەرقىي ئاسىيا تارىخى پەنلىرى بويىچە يۇقىرى دەرىجىلىك لېكتورى رىئان تۇمنىڭ (Rian Thum) ئېيتىشىچە، گەرچە جازا لاگېرلىرى ۋە پات-پات ئۇچراپ تۇرىدىغان قاتناش تەكشۈرۈش پونكىتلىرىغا ئوخشاش بىر قىسىم باستۇرۇش مېخانىزىملىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمما چەكلەنگەن ناخشىلار تىزىملىكى شەرقىي تۈركىستاندىكى باستۇرۇشنىڭ، گەرچە سەل يوشۇرۇنراق بولسىمۇ يەنىلا داۋاملىشىۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرىدىكەن.

كۆزگە بەك چېلىقىپ كەتمەيدىغان باشقا كونترول قىلىش شەكىللىرى ياتاقلىق مەكتەپلەرنىڭ كېڭەيتىلىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئائىلىسىدىن ئايرىلغان ھالدا تەربىيەلىنىدۇ ۋە ئاساسەن دېگۈدەك پەقەت ختاي تىلىدىلا تەلىم ئالىدۇ. شۇنداقلا تېلغۇنلاردىكى سەزگۈر مەزمۇنلارنى تاسادىپىي تەكشۈرۈپ تۇرۇشۇمۇ ئومۇملاشقان.

رىئان تۇمىنىڭ ئېيتىشىچە، خىتاي ھۆكۈمىتى شەرقىي تۈركىستاندا ئۇزۇن مۇددەتلىك كونتروللۇق ئورنىتىش سىياسىتىنى نورماللاشتۇرۇش ھالىتىدە ئىكەن.

ئۇ يەنە مۇنداق دېدى: «كىشىلەرنىڭ <خاتا> ناخشىنى ئاڭلىغانلىقى ئۈچۈن تۇتقۇن قىلىنىش بىلەن تەھدىتكە ئۇچرىغانلىقى، تۇتۇپ تۇرۇلغانلىقى ياكى تۈرمىگە تاشلانغانلىقى ھەققىدىكى بۇ بايانلارنى ئاڭلاپ ھەرگىزمۇ ھەيران قالمىدىم. بۇ خىل ئەھۋاللار ھەرگىز توختاپ قالغىنى يوق.»

يەتتە تۈرلۈك «مەسىلىلىك» ناخشا

قەشقەردىكى يىغىن جەريانىدا دائىرىلەر ئالدىن تەييارلانغان بىر ئاۋازلىق ئۇقتۇرۇشنى ئاڭلىتىپ، ئاھالىلەرنى «مەسىلىلىك» دەپ ئاتالغان يەتتە تۈرلۈك ناخشىلارنى ئاڭلاش، چۈشۈرۈش ۋە ھەمبەھەرلەشتىن ئاگاھلاندۇرغان.

بۇ ناخشىلار «بەش پەدە» گە ئوخشاش ئەنئەنىۋى خەلق ناخشىلىرىدىن تارتىپ، چەت ئەلدىكى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا بارلىققا كەلگەن يېڭىچە مۇزىكىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالدى. لوندون ئۇنىۋېرسىتېتى شەرقشۇناسلىق ۋە ئافرىقا تەتقىقاتى ئىنىستىتۇتىنىڭ (SOAS) مىللىي مۇزىكا شۇناسلىق پروفېسسورى رەچىل خارىسنىڭ (Rachel Harris) ئېيتىشىچە، «بەش پەدە» نىڭ دىنىي ئەسەبىيلىككە قۇتراتقۇلۇق قىلىش بىلەن ئاساسەن ئالاقىسى بولمىسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭدىكى دىنىي مەزمۇنلار سەۋەبلىك «مەسىلىلىك» دەپ بېكىتىلگەن.

دىنىي ئىپادىلەرنى نىشان قىلىش خىتاينىڭ زەربە بېرىش ھەرىكىتىنىڭ ئاساسىي تۈۋرۈك تېشى بولۇپ كەلدى. كوممۇنىستىك پارتىيە ھەر قانداق جامائەت خاراكتېرلىك تەشكىللىنىشكە، بولۇپمۇ دىنغا چېتىشلىق ئىشلارغا كۇمان بىلەن قارايدۇ. ئۆتكەن ئون يىل ئىچىدە ئاھالىلەر ناماز ئوقۇغانلىقى، روزا تۇتقانلىقى ۋە دىنىي كىتابلارنى ساقلىغانلىقى ئۈچۈن تۇتقۇن قىلىندى. مەسچىتلەر باشقا مەقسەتلەر ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان شەكىلدە ئۆزگەرتىلدى ياكى ئەسلىدىكى رولىدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم قالدۇرۇلدى.

لوندوندا ياشايدىغان ئۇيغۇر ناخشىچى رەھىمە مەھمۇت مۇنداق دەيدۇ: «مۇزىكا مېنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىمنىڭ بىر قىسمىغا ئايلانغان، ئۇنى ئېلىپ تاشلاش خۇددى روھنى سۇغۇرۇپ ئالغاندەك بىر ئىش.»

ھەتتا بىر زامانلاردا دۆلەت تېلېۋىزىيە ئىستانسىلىرىدا كۆرسىتىلگەن ناخشىلارمۇ چەكلەندى. ئىسلامچە سالاملىشىش سۆزىنى ئەزان ئۇسلۇبىدا توۋلاش بىلەن باشلىنىدىغان «ئەسسالا مۇئەلەيكۇم» ناملىق مودا ناخشا، دۆلەت ئىلكىدىكى شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ دۇنياغا مەشھۇر «ئاۋاز» (The Voice)

پروگراممىسىنىڭ نۇسخىسى بولغان «يىپەك يولى ساداسى» ناملىق تالانت كۆرسىتىش پروگراممىسىدا ئورۇنلانغان ئىدى.

بۇ نومۇر خىتاي ئۇيغۇرلارغا قارىتىلغان باستۇرۇش ھەرىكىتىنى شىددەت بىلەن كۈچەيتىشكە باشلىغان يىلى، يەنى 2016-يىلى كۆرسىتىلگەن. بۇ ناخشا ئەمدىلىكتە «كىشىلەرنى دىنغا ئېتىقاد قىلىشقا مەجبۇرلىغانلىقى» ئۈچۈن مەنئى قىلىندى.

مەسىلىلىك ناخشىلارنىڭ يەنە بىر تۈرى «تېررورلۇققا، ئەسەبىيلىككە قۇتراتقۇلۇق قىلىدىغان ۋە خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى ھۆكۈمرانلىقىغا قارا سۈركەيدىغان» ناخشىلاردۇر. تىزىملىكتىكى ناخشىلار ئارىسىدا تۇتقۇندىكى ئۇيغۇر شائىرى ئابدۇقادىر جالالىدىننىڭ «يانارم يوق» (No Road Back Home) ناملىق شېئىرى ئاساسىدا ئىشلەنگەن «يانارم يوق» ناملىق ناخشىمۇ بار. ئۈمىدسىزلىك ۋە قاپسىلىپ قالغانلىق تۇيغۇسى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن بۇ ھەسرەتلىك ناخشا يېقىنقى يىللاردا چەت ئەلدىكى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا كەڭ تارقالدى. ئۇنىڭ ئەڭ كۆپ ئاڭلانغان نۇسخىلىرىدىن بىرىنى تۈركىيەلىك بەزى ئۇيغۇر ناخشىچىلار ئورۇنلىغان.

مەشھۇر ئۇيغۇر مۇزىكانتى ئابدۇرېھىم ھېيىتنىڭ «ئاتلار» ناملىق ناخشىسىمۇ تېررورلۇق ۋە ئەسەبىيلىككە قۇتراتقۇلۇق قىلىش بىلەن ئەيىبلەنمەكتە. خاررىسىنىڭ ئېيتىشىچە، مىللىي پۇراقىتىكى بۇ ناخشىدا ئۇيغۇر ئاتلارنىڭ جەڭگە تەييار شېھىتلەر سۈپىتىدە تەسۋىرلىنىشى، ئۇنىڭ «مەسىلىلىك» دەپ بېكىتىلىشىگە سەۋەب بولغان بولۇشى مۇمكىن.

ئابدۇرېھىم ھېيىت باشقا نۇرغۇنلىغان ئۇيغۇر سەنئەتكارلارغا ئوخشاشلا، خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى باستۇرۇش ھەرىكىتى ئەڭ ئەۋجىگە چىققان مەزگىلدە تۇتقۇن قىلىنغان ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ھېلىھەم تۇتقۇندا تۇرماقتا.

ئەمەلىيەتتە «نيۇ لاينز ئىنستىتۇتى» نىڭ (New Lines Institute) ئۇيغۇر مەسىلىسى مۇتەخەسسسى، تەكلىپلىك يۇقىرى دەرىجىلىك تەتقىقاتچى ئېلىس ئاندېرسوننىڭ ئېيتىشىچە، چەكلەنگەن ناخشىلارنىڭ ئورتاق بىر ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ھازىر تۇتقۇندا تۇرۇۋاتقان ئۇيغۇر مۇزىكانتلىرى تەرىپىدىن يېزىلغان ياكى ئورۇنلانغان.

ئاندېرسون چەكلەنگەن ناخشىلارغا چېتىشلىق سەنئەتكارلارنىڭ ھەممىسىنىڭ تۇتقۇن قىلىنغانلىقىنى جەزملەشتۈرەلمىسىمۇ، ئەمما «كەم دېگەندە بىر قىسمى شۇنداق بولدى» دېدى. ئۇ يەنە مۇنداق دېدى:

«مېنىڭچە دەل شۇ شەخسلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى سەۋەبلىكلا، ئۇ ناخشىلار خەتەرلىك ۋە سەزگۈر دەپ قارىلىدۇ».

تورغا ناخشا چىقارغانلىقى سەۋەبلىك ئۈچ يىللىق قاماق جازاسى

قەشقەردىكى يىغىندا دائىرىلەر قولىدا يۇقىرىدا سۆزى بولۇنغان دائىرىدىكى ناخشىلار بايقالغان كىشىلەرنىڭ «قاتتىق جازاغا تارتىلىدىغانلىقى» نى بىلدۈرگەن بولسىمۇ، ئەمما كونكرېت جازا تۈرىنى تىلغا ئالمىغان. بۇ دائىرىلەرنىڭ جازانى ئىجرا قىلىشتا خالىغانچە ئىش كۆرۈشىگە يول ئاچىدۇ. ئالدىن تەييارلانغان ئاۋازلىق ئۇقتۇرۇشتا، يېنىدىن چەكلەنگەن ناخشىلار تېپىلغان بىر قانچە كىشىلەردىن مىسال كەلتۈرۈلگەن بولۇپ، ئۇلار ئون كۈنلۈك قاماق جازاسىنى ئۆتكەن.

ئۇيغۇر مۇزىكا ئىشلىگۈچىسى ياشار شۆھرەتكە نىسبەتەن ئېيتقاندا، جازا تېخىمۇ ئېغىر بولغان.

بۇ 27 ياشلىق يىگىت 2023-يىلى شەرقىي تۈركىستاننىڭ بۆرتالا شەھىرىدە «ئەسەبىيلىكى تەشۋىق قىلىش» جىنايىتى بىلەن تۇتقۇن قىلىنغان. سوت ھۆكۈم نامىسىگە ئاساسلانغاندا، ياشار شۆھرەت 42 دانە «مەسلىلىك» ناخشا يازغان ۋە ئىشلىگەن، ھەمدە ئۇلارنى خىتاينىڭ تور مۇزىكا مۇلازىمەت سۈپىسى بولغان «ۋاڭيىيۇن مۇزىكا قۇتسى» دىكى شەخسىي ھېسابىغا يۈكلەنگەن. ھۆججەتتە يەنە كۆرسىتىلىشىچە، ئۇ يەنە سەككىز دانە «مەسلىلىك» ئېلېكترونلۇق كىتابنى تېلېفۇنغا چۈشۈرگەنلىكى ئۈچۈنمۇ جىنايەتچى دەپ بېكىتىلگەن. نەتىجىدە ئۇنىڭغا ئۈچ يىللىق قاماق جازاسى بېرىلگەن ۋە ئۈچ مىڭ يۈەن (تەخمىنەن 420 دوللار) جەرىمانە قويۇلغان.

ئامېرىكا بىرلەشمە ئاكاپىتىلىقى زىيارەت قىلغان ئىككى ئۇيغۇر ئۆزلىرىنىڭمۇ ناخشا چەكلىمىسىگە ئۇچرىغانلىقىنى ئېيتتى. زەربە بېرىشتىن ئەنسىرەپ ئىسمىنى ئاشكارىلىماسلىقىنى تەلەپ قىلغان بىر كىشىنىڭ بايان قىلىشىچە، ئۇ چەت ئەلدە ياشايدىغان يەنە بىر ئۇيغۇرنىڭ ئىجتىمائىي تاراتقۇدىكى يازمىسىغا باھا بەرگەنلىكى ئۈچۈن ساقچىخانغا چاقىرىلغان ۋە تېلېفۇنى تەكشۈرۈلگەن. ئۇ ساقچىخاندا تۇرغاندا مەلۇم ئۇيغۇرچە ناخشىلارنى ساقلىغانلىقى ياكى ھەمبەھەرلىگەنلىكى ئۈچۈنلا چاقىرىلغان باشقا كىشىلەر بىلەن ئۇچرىشىپ قالغانلىقىنى ۋە پاراڭلاشقانلىقىنى ئېيتتى.

يەنە بىر تەرەپتىن، شەرقىي تۈركىستاندىن كەلگەن بىر سابىق ئەمەلدارنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇنىڭ بىر دوستى ئەنئەنىۋى ئۇيغۇر چالغۇلىرىنى چالغانلىقى ۋە ئۇيغۇرچە ناخشا ئېيتقانلىقى ئۈچۈن ئون يىلدىن ئارتۇق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغان. ئۇنىڭ بايان قىلىشىچە بۇ خىل سەنئەت سىنىپلىرىنى كۆرگەن بىر قانچە ئائىلە

ئەزالىرى ۋە دوستلىرىمۇ جازالانغان. ئامېرىكا بىرلەشمە ئاگېنتلىقى زىيارەتنى قوبۇل قىلغۇچىلارنىڭ بۇ ئىددىئالىرىنى مۇستەقىل ھالدا دەلىللەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالمىدى.

يەنە بىر ۋەقەدە، مەزكۇر ئەمەلدار ئىككى ئۆسمۈرنىڭ توردا ئۇيغۇرچە ناخشا ھەمبەھرىلىگەنلىكى ئۈچۈن تۇتقۇن قىلىنغانلىقىنى تىلغا ئالدى.

بۇ سابىق ئەمەلدار ئاشۇ ئۆسمۈرلەر توغرىدا: «ئۇلار ئۈندىداردا بىر-بىرىگە ئۇيغۇرچە ناخشا ئەۋەتكەنلىكى ئۈچۈن قولغا ئېلىنغان» دېدى ۋە سۆزىنى مۇنداق داۋاملاشتۇردى: «بۇ ئىش ئېسىمدە ناھايىتى ئېنىق تۇرۇپتۇ. ئەينى ۋاقىتتا بىز: <ئۇلار زادى قانداق ناخشا ئاڭلىغاندۇ؟ ناخشا ئاڭلىغانلىقى ئۈچۈن قانداقمۇ ئادەم تۇتقىلى بولسۇن؟> دېيىشكەن ئىدۇق».

ئىنگىلىزچىدىن ئۆ. ئالماس تەرجىمىسى

<https://apnews.com/article/china-uyghur-banned-songs-xinjiang-f63ad27225ab1fc021c8d8949ca799c4>

تەۋەررۈك ئەسكەر ئابدۇرېشىت
ھاجى كېرىمى

ھاجى ئەكبەر مۇھەممەدنىياز

تەۋەرىۋك ئەسكەر ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى

ھاجى ئەكبەر مۇھەممەدنىياز

(2025-يىلى، 12-ئاي)

ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى مىلادىيە 1943 - يىلى 17 - ئاۋغۇست سەيشەنبە كۈنى ئەزىزانە قەشقەردە دۇنياغا كۆز ئاچقان. ئۇنىڭ بالىلىق ۋە ئۆسمۈرلۈك دەۋرىمۇ خۇددى دەۋردىشى ئابدۇرېشىم سابىت ئەپەندىگە ئوخشاش ئالدىنقى ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىكى داۋالغۇپ تۇرغان قەشقەر ۋەزىيىتىگە توغرا كەلگەن ئىدى. 1949 - يىلى كۈزدىن كېيىنكى سىياسىي ۋەزىيەت ئۇيغۇرلارنى ئەلەم بىلەن كۈرەش قىلىشتىن مەھرۇم قىلىپ، قەلەم بىلەن كۈرەش قىلىشقا مەجبۇرلىدى. ۋەزىيەتنىڭ ئەنە شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى ۋە سەپداشلىرى يوشۇرۇنچە ئەلەم بىلەن كۈرەش قىلىش يولىدىن ۋاز كەچمىدى. كېيىنچە ئۇلارنىڭ ھىممىتى بىلەن شەرقىي تۈركىستان مىقياسىدا چوڭقۇر يىلتىز تارتقان، ئەزالىرى مىليونغا يەتكەن ۋە دۈشمەننى قاتتىق ئالاقزادە قىلىۋەتكەن «شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى» قۇرۇلدى.

دەرۋەقە 1960 - ۋە 1970 - يىللىرى ئۇيغۇر ھازىرقى زامان تارىخىدىكى ئەڭ پاجىئەلىك يىللار بولۇپ، بۇ ھەقتە تىرىك شاھىتلاردىن ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى شۇنداق گۇۋاھلىق بەرگەن ئىدى:

1969 - يىلى 25 - يانۋار، خىتاي جىخ ئورگانلىرى رازۋېتكا كۈچلىرى جۇئېنلەيگە شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى ھەققىدىكى جىددىي دوكلاتنى تاپشۇرغاندىن كېيىن، خىتاي تاجاۋۇزچىلىرى جىددىي ئەسكەر يۆتكەپ، شۇ يىلنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا ئەزىز ۋە تىنىمىزنىڭ شىمالىي قىسمىدا چوڭ تازىلاش ئېلىپ باردى. شۇ يىلى 25 - ئىيۇن (يەنى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشتىن ئۈچ كۈن ئىلگىرى) خىتاي كەڭ كۆلەملىك تازىلاش قوزغاپ، قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا يۈز مىڭدىن ئارتۇق ۋەتەنپەرۋەر كىشىلەرنى قولغا ئالدى. 1969 - يىلى 23 - ئاۋغۇستتىكى ئەڭ ئاخىرقى قوراللىق قوزغىلاڭ قانلىق باستۇرۇلۇپ، 1970 - يىلىغا كەلگەندە «بىرگە زەربە بېرىش، ئۈچكە قارشى تۇرۇش» نىقابى بىلەن شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ ئەزالىرىنى تۇتۇش، تۈرمىلەرگە

تاشلاش ئارقىلىق باستۇردى. 1970 - يىلدىن باشلاپ «بىرگە زەربە بېرىش، ئۈچكە قارشى تۇرۇش» شوئارى بىلەن شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ ئەزالىرىغا «مىللىي بۆلگۈنچى ئۇنسۇر»، «ئەكسىل ئىنقىلابچى ئۇنسۇر»، «شىۈجېڭجۇيچى ئۇنسۇر»، «پانتۈركىست»... دېگەندەك قالىپلارنى كىيىدۈرۈپ، تۇتۇپ - سولاپ، جازالاشقا باشلىدى. ئىنسانىيەت قېلىپىدىن چىققان ۋەھشىيەت قىيىن - قىستاق بىلەن سوراق قىلىپ، مەجبۇرىي ئىقرار قىلدۇرۇش، مەخپىي سوتلاش، ئاشكارا ھۆكۈم چىقىرىش ئارقىلىق شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە ھەيۋە كۆرسىتىپ قورقۇتۇش، شۇ ئارقىلىق خەلقنىڭ ئىرادىسىنى سۇندۇرۇش مەقسىتىدە، قولغا ئېلىنغان ئەركىنلىك جەڭچىلىرىگە تۈركۈم - تۈركۈملەپ ئۆلۈم جازاسى بەردى. ئاز بولمىغان ئەزىمەتلىرىمىزگە مۇددەتلىك ۋە مۇددەتسىز قاماق جازاسى بەردى. ۋەتەن ئاسمىنى قارا بۇلۇت قاپلىدى. ھەممە يەردە تۇت - تۇت، ۋەھىمە، سۈرلۈك بىر ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى.

خىتاي ھاكىمىيىتى بۇ قېتىمقى باستۇرۇشتا يەرلىك ھەربىي رايونلىرىغا ئىشەنمىدىمۇ قانداق، ئىچكىرى ئۆلكىلىرىدىكى لەنجۇ، سىچۈەن ھەربىي رايونلىرىدىن ئونمىڭلاپ ئەسكىرىي كۈچنى يۆتكەپ كېلىپ شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى رەھىمسىزلىككە باستۇردى. ئۆلۈم جازاسى بېرىش ھوقۇقى ئەزەلدىن «ئالىي خەلق سوت مەھكىمىسى» تەرىپىدىن ئىجرا قىلىناتتى. نېمە ئۈچۈندۇر بۇ ۋاقىتقا كەلگەندە يەرلىك سوت مەھكىمىلىرى ئۆز ئالدىغا سوت ئېچىپ ئۆلۈم جازاسى بېرىدىغان ۋە دەرھال ئىجرا قىلىدىغان ئالاھىدە ھوقۇققا ئېرىشكەن ئىدى.

مانا مۇشۇنداق قارا زۇلمەتلىك كۈنلەردە ھەركۈنى دېگۈدەك ئۆلۈم جازالىرى بېرىلىپ، ھۆكۈم ئېلان قىلىش يىغىنلىرىنى ئېچىپ، خەلقنى مەجبۇرىي يىغىنغا قاتناشتۇرۇپ قىرغىنچىلىقنى باشلىدى.

1970 - يىلى 1 - ئاينىڭ 21 - كۈنى قەشقەر شەھىرىدە ھۆكۈم ئېلان قىلىش يىغىنى ئېچىپ مەجلىس سېلىڭ (مەجلىس ساقى)، روزى ھېكەم، مۇھەممەد ئىمىن قادىر، يۈسۈپ قادىر داۋۇت قاتارلىق كىشىلەرگە ئاشكارا ئۆلۈم جازاسى بېرىپ، جازانى قەشقەر، مەكىت ناھىيىلىرىدە ئىجرا قىلدى.

1970 - يىلى 3 - ئاينىڭ 21 - كۈنى بۆرتالا شەيخ ھاجى، ئابدۇكېرىم خۇدابەردى، مەمەت ئىمىن ئىيسابايوپلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىپ، نەق مەيداندا ئىجرا قىلدى.

1970 - يىلى 5 - ئاينىڭ 29 - كۈنى شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسىنىڭ چۆچەك - تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدىكى يېتەكچىلىرىدىن توختى قۇربان، نىياز ئۆمەر، ئابدۇرېھىم باقى، ئەمەت ئاخۇن، ئىمىنجان ئىكرام، ھوشۇر قارى، ئىمىن ئىيسا، مەمتىمىن باي، دولقۇن ئىبراھىم قاتارلىقلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىپ شېھىت قىلىندى.

ئىنقىلابىي رەھبىرىمىز، مىللىي ئارمىيە قوماندانلىرىدىن بولغان، ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مەمتىمىن ئىمىنوپ دوختۇرخانىدا سۇيىقەست بىلەن زەھەرلىك ئوكۇل بېرىپ ئۆلتۈرۈلدى.

1970 - يىلى 7 - ئاينىڭ 18 - كۈنى شەرقىي تۈركىستاننىڭ بارچە ۋىلايەت، شەھەرلىرىدە بىرلا ۋاقىتتا ھۆكۈم ئېلان قىلىش چوڭ يىغىنى ئېچىپ، 78 كىشىگە ئۆلۈم جازاسى بېرىلىپ، جازا نەق مەيداندا، خەلقى ئالەم ئالدىدا ئىجرا قىلىندى. پەقەت ئالتاي ۋىلايىتىدىلا 23 كىشىگە ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن ئىدى.

شۇ كۈنى غۇلجىدا ئابابەكرى زاھىر، مۆمىن قارى، ئابدۇجاپپار، سابىر، ئىسمائىل ئابدۇغېنى، خوجا ئەخمەت، دوغمەت قادىر، ئاسىلخان، مۇقان، ھەنىپە، يۈسۈپ مۇسا قاتارلىق كىشىلەرنى سوت قىلمايلا ئوچۇق ئاشكارا ھۆكۈم ئېلان قىلىش يىغىنىغا سۆرەپ ئېلىپ چىقىپ، ئۆلۈم جازاسى بېرىپ قەتلە قىلدى.

توققۇزتارادا رەجەپ، ئابدۇكېرىم، نىلقىدا ئەخمەتجان، موڭغۇلكۈرەدە قايدار، تېكەستە ھاكى مەمەت قاتارلىقلار شۇ كۈنى خىتاي ھۆكۈمەت دائىرىلىرى تەرىپىدىن ئۆلۈم جازاسى بېرىپ قەتلە قىلىندى.

بۇ مەن قارا جۈلدىكى جەڭدە ئەسىرگە چۈشۈپ، جىنايى جازاغا تارتىلىپ، كېسىلىپ ۋىلايەتلىك تۈرمىدە قاماقتا ياتقان كۈنلىرىم ئىدى. بۇ 1970 - يىلى 9 - ئايلار ئۆپچۆرسىدە بولغان ئىش ئىدى. بىزنى ئايدا بىر قېتىم ياكى 20 كۈندە بىر قېتىم ئاپتاپقا ئاچىقىپ ھاۋالاندۇراتتى. ئۇ كۈننى «يورۇق دۇنياغا چىققان كۈنىمىز» دەپ ئاتايتتۇق. چۈنكى تۈرمىگە كۈن نۇرى چۈشمەيتتى. ئۈچ كىشىلىك كامپىرنىڭ پولات ئىشىكىلىك كىچىكىگە تۆشۈكىدىن ھەر كۈنى ئىككى ۋاخ تاماق بېرىپ، تەرەت قاچىلىرىمىزنى بوشتىۋېلىش ئۈچۈن خالاغا بېرىشقا ئازغىنە ۋاقىت بېرەتتى. شۇ باھانىدە قاچىلارنى بىكارلاپ كېلىۋالاتتۇق، باشقا ۋاقىتتا ئۆيىنىڭ ئىچىگە تەرەت قىلىپ ياشايتتۇق. ئاپتاپقا ئەپچىقىدىغان نۆۋەت كەلگەن كۈنى ئىدى. ئاپتاپقا چىقتىم. مەخەت تېخىچە تۈرمىدە بار ئىكەن. ئۇنىڭغا سالام قىلسام: «بىزنى كۈن ئالغىلى قويۇشىلا، بىر ئېغىز گەپ قىلغانغا، ھېلىغىچە تۈرمىدە يېتىۋاتمەن، سىلنىڭ كەينىلىرىدىن مېڭىپ، تېگى يوق ئىنقىلابتا ئاز خاپىلىق تارتىمىدىم. سىلى بىلەن گەپلەشكەننى بىرى كۆرسە، بۇ نېمىلەرنىڭ راستىنلا چېتىشلىقى بارىكەن دەپ، مېنى يەنە ئۇزۇن قاماپ قويدۇ، ماڭا گەپ قىلمىسىلا!» دەپ بولۇپ كەتمەكچى بولۇندى، مەن «قورقما، بىز ھېچ ئىش قىلمىدۇق، سەن بىلەن بىزنىڭ ئىشىمىزنىڭ مۇناسىۋىتى يوق» دېسەممۇ، «غوجام، خۇدا ھەققى گەپ قىلمىسىلا، سىلە يەنە ھېچ ئىش قىلمىدۇق دېيىشىۋاتىلا، ھەر بىرلىرى بالا - قازا ئىكەنلا، شۇنچىلا ئەسكەرلەرنى ئۆلتۈرۈپ، يەنە تېخى ھېچ ئىش قىلمىدۇق دېيىشىلا، يەنە نېمە قىلىشلىرى بولاتتى! بولدى قىلىسىلا، ماڭا گەپ

قىلمىسىلا، بىرى كۆرۈپ قالسا ئىشنىڭ چوڭى چىقىدۇ» دەپ كېتىپ قالغان ئىدى.

2007 - يىلى 11 - ئايدا سابىق «شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى» نىڭ ھايات قالغان ئەزالىرىدىن بىرى بولغان شېۋىتسىيەدىكى ئۇيغۇر زىيالىسى ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمنىڭ «قاراجۇلدىكى جەڭ» ناملىق ئەسىرى نەشىردىن چىقىپ، باسمىغا بېرىلدى.

«قاراجۇلدىكى جەڭ» دىن ئىبارەت بۇ تارىخىي ۋەقەنىڭ كىتاب شەكلىدە رەسمىي ئېلان قىلىنىشى مۇھاجىرەت ئۇيغۇرلىرى ئارىسىدا تۇنجى قېتىملىق ئىش بولۇپ، بۇ ئەسەر ئاپتور ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 1960 - يىللاردا خىتاي كوممۇنىستلىرىغا قارشى ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرىنى ئەمەلىي پاكىت ۋە تارىخىي ئىسپاتلار بىلەن تەپسىلىي يورۇتۇپ بەرگەن ئەسەر ھېسابلىنىدۇ.

ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى ۋەتەن سىرتىدىكى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا، مەزكۇر قوراللىق ئىنقىلابنىڭ ئىشتىراكچىسى ۋە ھايات قالغان بىردىن بىر شاھىدى ھېسابلىنىدۇ. ئۇ چەتئەلدىكى ئۇزۇن يىللىق تىرىشچانلىقلىرى نەتىجىسىدە، مەزكۇر قوراللىق ئىنقىلاب ھەققىدىكى بارچە ئەسلىمىلەرنى توپلاپ ۋە ۋەتەن ئىچىدىن تۈرلۈك كېرەكلىك ماتېرىياللارنى ئىگىلەپ «قاراجۇلدىكى جەڭ» ناملىق ئەسىرىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك تاماملىغان. مەزكۇر ئەسەردە «قاراجۇلدىكى جەڭ» نىڭ جەريانىدىن باشقا، مۇھىم تارىخىي شەخسلەرنىڭ ھايات كەچمىشلىرىمۇ ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

ئۇ مەزكۇر ئەسلىمىسىنى يېزىۋاتقاندا ئۆزى بىلەن قوشقاندا، سابىق «شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى» نىڭ چەتئەللەردە ھايات قالغان ئەزالىرىدىن ئەخمەت ئىگەمبەردى ۋە ئابلىكىم باقى ئىلتەبىردىن ئىبارەت ئۇچلا كىشى بارلىقىنى، «قاراجۇلدىكى جەڭ» ناملىق ئەسەر ھەققىدە ئۇلارنىڭ پىكىرنى ئالغانلىقىنى ئەسكەرتكەن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يازغۇچى سىدىق ھاجى روزى ۋە پروفىسور سۇلتان مەھمۇد قەشقىرى ئەپەندىلەرنىڭ تەكلىپ - پىكىرلىرىنى ئالغان.

«قاراجۇلدىكى جەڭ» ناملىق ئەسەر شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى قەشقەر بىۋىروسىنىڭ باش سېكرېتارى، مەرھۇم قوماندان ئاخۇنوف ۋە سەپداشلىرىغا بېغىشلانغان بولۇپ، ئالتە باب، 256 بەتتىن تەركىب تاپقان.

ئاپتور بۇ ئەسەردە شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى قەشقەر بىۋىروسىنىڭ باش سېكرېتارى ئاخۇنوف ۋە سەپداشلىرىنىڭ قەشقەردە ئېلىپ بارغان قوراللىق قوزغىلىڭىنى تەسۋىرلىگەن.

ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى ئەپەندىنىڭ ئېيتىشىچە ، قاراجۇلدىكى جەڭ سابىق «شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى» تەرىپىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان بىر قېتىملىق خەلق قوزغىلىڭى بولۇپ ، بۇ قوراللىق قوزغىلاڭ 1969 - يىلى 8 - ئاينىڭ 23 - كۈنى قەشقەردە يۈز بەرگەن . «شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى» رەھبەرلىك ئورگىنى ئەينى چاغدا پۈتكۈل شەرقىي تۈركىستان مىقياسىدا كەڭ كۆلەملىك قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشكە تەييارلىق قىلىۋاتقان ھالقتىكى بىر پەيتتە ، مەخپىيەتلىك پاش بولۇپ قېلىپ ، خىتاي دائىرىلىرىنىڭ ئومۇمىي يۈزلۈك تۇتقۇن قىلىشىغا ئۇچرىغان .

شۇ قېتىمقى تۇتقۇندا ، ئاز دېگەندە 30 مىڭدىن ئارتۇق كىشى قولغا ئېلىنغان . 800 گە يېقىن كىشى ئۈستىدىن ھۆكۈم ئېلان قىلىنىپ ، ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن . 2000 دىن ئارتۇق كىشى مۇددەتسىز ۋە ئۇزۇن مۇددەتلىك قاماق جازالىرىغا مەھكۇم قىلىنغان .

1969 - يىلى 8 - ئاينىڭ 18 - كۈنى خىتاي دائىرىلىرى قەشقەردە «شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى» ئەزالىرىنى تۇتقۇن قىلىش ھەرىكەتلىرىنى باشلىغان .

خىتاينىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدا خىزمەت قىلىۋاتقان تۇردى ئېلى ، ئابدۇرېھىم ئايۇپ ، ئابدۇرېھىم پىتەك ، ئابدۇرېھىم ئېمىنوف ، ئوبۇلقاسىم ھامىت قاتارلىق كىشىلەر ئەسلىدە «شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى» قەشقەر شۆبىسىنىڭ رەھبىرى خادىملىرى بولۇپ ، ئۇلار بۇ قېتىمقى قوراللىق قوزغىلاڭدىن ئىلگىرى ، خىتاي دائىرىلىرى ئېلىپ بارغان تۇتقۇن قىلىش ھەرىكەتلىرىدە قولغا ئېلىنغان . بۇ ۋەجىدىن قەشقەردىكى قوراللىق كۈچلەر قوزغىلاڭنى مۇددەتتىن بۇرۇن باشلاشقا مەجبۇر بولغان .

1969 - يىلى ، 8 - ئاينىڭ 18 - كۈنى باشلاپ قوزغىلاڭچىلار خىتاي ھەربىي كۈچلىرى بىلەن قانلىق توقۇنۇشىدۇ . قەشقەردىكى قوراللىق قوزغىلاڭ قوماندانلىق شىتابىنىڭ رەھبىرى ئاخۇنوپ قاتارلىق كىشىلەر ئىككى كۈنلۈك كەسكىن ئېلىشىشتىن كېيىن ، 8 - ئاينىڭ 21 - كۈنى خىتاي ئارمىيىسىنىڭ قەشقەردىكى ھەربىي مۇھاسىرىسىنى بۆسۈپ چىقىپ ، بۈگۈنكى قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستى تەۋەسىدىكى قاراجۇل يېزىسىغا توپلىنىدۇ . ئۇلار يول بويى ئارقىدىن قوغلاپ كەلگەن دۈشمەن ئارمىيىسى بىلەن كەسكىن جەڭ قىلىپ ، خىتايلارنى ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرىتىدۇ . ۋەقەدىن خەۋەر تاپقان يەكەن ، مارالبېشى ، مەكىت ، يېڭىسار ، يوپۇرغا قاتارلىق ناھىيىلەردىكى «شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى» نىڭ قوراللىق كۈچلىرىمۇ ، بۇيرۇققا بىنائەن كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ ، قاراجۇل يېزىسىغا يېتىپ كەلمەكچى بولغان بولسىمۇ ، يولدا توسۇپ زەربە بېرىشكە ئورۇنلاشتۇرۇلغان خىتاي ئارمىيىسىگە دۇچ كېلىپ ، كەسكىن جەڭلەرنى ئېلىپ بارىدۇ . بۇ قېتىمقى جەڭدە نۇرغۇنلىغان كىشى شەھىد بولىدۇ ۋە دۈشمەن ئارمىيىسىگە ئەسىرگە چۈشۈپ قالىدۇ . 8 - ئاينىڭ 23 - كۈنى

قاراجۇل يېزىسىدا خىتاي ئارمىيىسى بىلەن قەشقەردىن چىققان «شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى» نىڭ ئاخىرقى قوراللىق كۈچلىرى ئارىسىدا جىددىي ئېتىشىش يۈز بېرىدۇ. بۇ قېتىمقى جەڭدە ئاخۇنۇپ، مىجىت، خەيرۇللاھ، ئوسمانجان، مەرگەن قاتارلىق «شەرقىي تۈركىستان خەلق ئىنقىلابىي پارتىيىسى» قوماندانلىق شتابىنىڭ رەھبەرلىرى جەڭ مەيدانىدا شېھىد بولىدۇ. ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى يازغان «قاراجۇلدىكى جەڭ» ناملىق بۇ ئەسەردە مانا شۇ ۋەقەلىك تەپسىلىي بايان قىلىنغان.

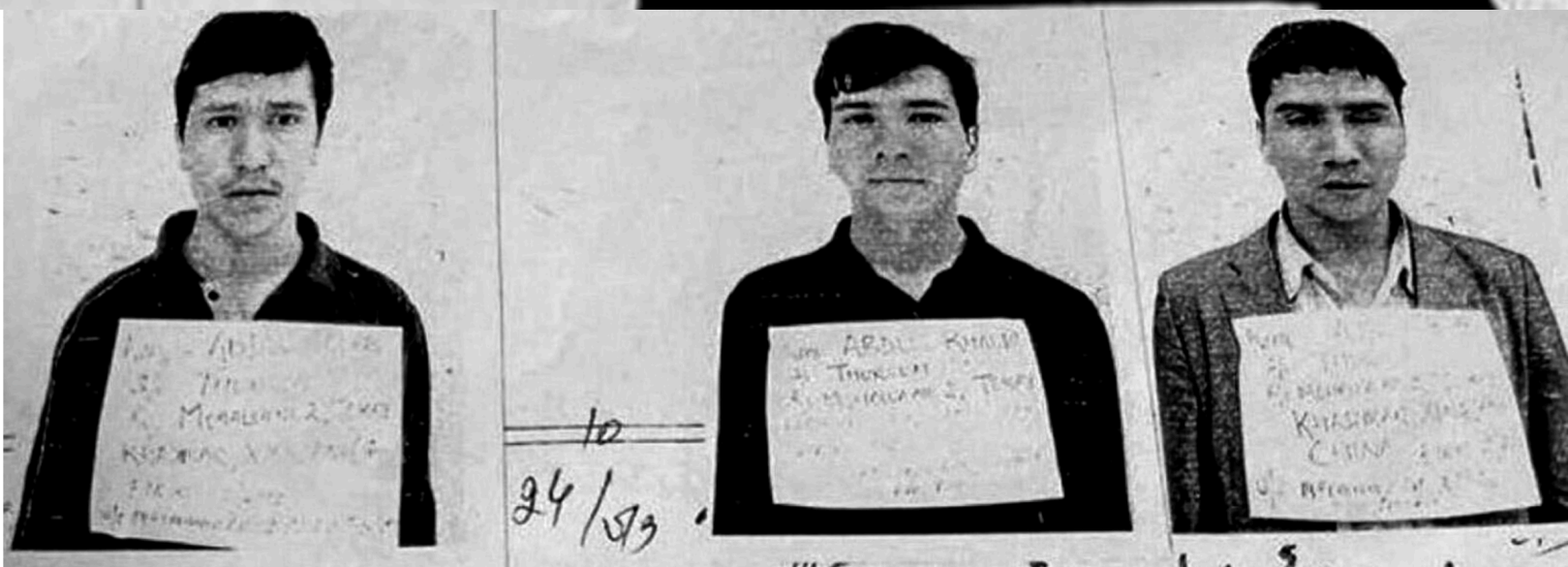
1970 - يىلى 7 - ئاينىڭ 18 - كۈنى قەشقەردە ھۆكۈم ئېلان قىلىش يىغىنى ئېچىلىپ، يەنە يەتمىش سەككىز نەپەر ئۇيغۇر ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن ۋە ئونلىغان كىشىگە ئېغىر قاماق جازاسى بېرىلگەن. قاماق جازاسى بېرىلگەنلەر قاتارىدا «قاراجۇلدىكى جەڭ» ناملىق ئەسەرنىڭ ئاپتورى ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى ئەپەندىمۇ بولۇپ، ئۇ خىتاينىڭ ئاتالمىش «ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانى» دەپ ئاتالغان تۈرمىسىدا 15 يىللىق جازا مۇددىتى ئۆتەشكە مەجبۇر بولغان.

ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى 1969 - يىلى 8 - ئايدا يۈز بەرگەن «قاراجۇلدىكى جەڭ» ئاخىرلىشىشتىن ئىلگىرى، يەنى 1969 - يىلى 8 - ئاينىڭ 22 - كۈنى ۋەزىپە ئىجرا قىلىۋاتقان ۋاقتىدا، خىتاي ئارمىيىسىگە ئەسەرگە چۈشۈپ قېلىپ، 15 يىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغان. ئۇنىڭ سەپداشلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى جەڭ مەيدانىدا شېھىد بولغان. ھايات قالغانلىرى بولسا خىتاي ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن.

ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى 1984 - يىلى 22 - ئاۋغۇستتا تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن، خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئىزچىل ھالدا ئېغىر بېسىملىرىغا ئۇچراپ كۆپ ئەزىيەت تارتقان. خىتاي ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن قايتىدىن قولغا ئېلىنىش خەۋىپىنى ھېس قىلغاندىن كېيىن، 1995 - يىلى ۋەتەننى تەرك ئېتىشكە مەجبۇر بولغان. ئۇنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرى ھازىرغىچە خىتاي ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ بېسىمىغا ئۇچراپ كەلمەكتە.

ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمى ئەپەندىنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇنىڭ تۈركىيەدە ئوقۇپ ۋەتەنگە قايتقان بىر ئوغلى 1997 - يىلى «مىللىي بۆلگۈنچى» دېگەن جىنايەت بىلەن ئەيىبلىنىپ توققۇز يىللىق قاماق جازاسىغا ئۇچرىغان ۋە ھازىرغىچە قويۇپ بېرىلمىگەن. بۇ سەۋەبلىك ئابدۇرېشىت ئەپەندى ئايالى، بالا چاقىلىرى ۋە ئۇرۇق - تۇغقانلىرى بىلەن تېلفۇندا سۆزلىشىشتىنمۇ ئېھتىيات قىلىشقا مەجبۇر بولغان. ئابدۇرېشىت ھاجى كېرىمىنىڭ ئائىلىسى «تېرورىستلار ئائىلىسى» دېگەن تىزىملىككە كىرگۈزۈلگەن ۋە پەرزەنتلىرىنىڭ مەكتەپتە ئوقۇش ھوقۇقى ۋە چەتئەللەرگە چىقىش ھوقۇقى مەنئى قىلىنغان.

بۇ يىل 82 ياشقا كىرگەن بۇ پېشقەدەم ئىنقىلابچى ھازىرمۇ شۋېتسىيەدە يالغۇز ياشاۋاتقان بولۇپ، ئۇ ئاخىرقى ھاياتىنى ئۇيغۇرلارنىڭ مۇستەقىللىق كۈرىشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا ۋە تارىخىي تېمىلاردىكى يېزىقچىلىق ئىشلىرىغا بېغىشلىغان. ئۇ ھازىر «ئەڭ ئاخىرقى ئەسكەر» ناملىق ئەڭ ئاخىرقى بىباھا ئەسلىمىسىنى يېزىۋاتقان بولۇپ، بىز ئۇنىڭ تېنىگە سالامەتلىك، ئۆمرىگە بەرىكەت، ئىلمىي ئىشلىرىغا ئۇتۇق تىلەيمىز.

ابىترائى اطىراج نىمىرلەر ۱۵ ياش مۇنقىر سال ۱۹ تارىخ وقو

	۶	۵	۴
انگرام يا	نام و پىتە گواپان اورپ كه	كۆرگۈچىم كۆرگۈچىم كۆرگۈچىم	ان

ھىندىستان تۇرمىسىدىكى ئۈچ ئۇيغۇر ئاكا-
ئۇكا

ھىندىستان تۇرمىسىدىكى ئۈچ ئۇيغۇر ئاكا - ئۇكا

سوت ھۆججەتلىرىگە ئاساسلانغاندا، 2013 - يىلى 12 - ئىيۇن كەچتە ھىندىستان ئارمىيەسى لاداخنىڭ شىمالىدىكى تاغلىق رايوندا، ئادەمسىز ۋە چەت چۆللۈك بولغان سۇلتان چۇسكۇدا «چېگرىدىن قانۇنسىز بۆسۈپ كىرگەن» دەپ قارالغان ئۈچ كىشىنى قولغا ئالغان.

بۇ ئۈچەيلەن ئاكا-ئۇكا بولۇپ - 23 ياشلىق ئادىل، 22 ياشلىق ئابدۇخالىق ۋە 20 ياشلىق سالھ لاداخ بىلەن چېگرىداش بولغان شەرقىي تۈركىستان رايونىدىن يولغا چىقىپ، ھىمالايا تېغىنىڭ مۈشكۈل يوللىرىدا ئاپتوبۇس بىلەن ۋە پىيادە بولۇپ جەمئىي 13 كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن، ئۆزلىرىنى ئېنىق بەلگە قويۇلمىغان، تالاش-تارتىشتىكى چېگرا رايونىدا كۆرگەن.

بۇ ئۈچ ئاكا - ئۇكا ھىندىستان ئارمىيەسى ئەمەلدارلىرىغا خىتاي دائىرىلىرى ئۇيغۇر مۇسۇلمانلىرىغا قارىتىلغان باستۇرۇشنى كۈچەيتىپ، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىدىن بىر قانچەيلەننى تۇتقۇن قىلىش مەركەزلىرىگە ئېلىپ كەتكەندىن كېيىن، قەشقەر شەھىرى ئەتراپىدىكى ئۆيىدىن قېچىپ چىققانلىقىنى ئېيتقان.

ئۆتكەن ئون يىلدا شىنجاڭدىكى بىر مىليوندىن ئارتۇق ئۇيغۇر پەقەت مەسچىتكە بارغانلىقى ياكى ياغلىق ئارتقانلىقى (ھىجابلانغانلىقى) ئۈچۈنلا «قايتا تەربىيەلەش» لاگېرلىرىغا قامالغان ۋە قىيىن - قىستاقلارغا دۇچ كەلگەن دەپ قارالماقتا.

خىتاي «قانۇنسىز دىنىي پائالىيەتلەرنى كونترول قىلىش» ۋە «كەسپىي ماھارەت تەربىيەلەش مەركەزلىرى» ئارقىلىق ئەسەبىيلىككە تاقابىل تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېيتسىمۇ، ئەمما ئامېرىكا قاتارلىق دۆلەتلەر خىتاينىڭ بۇ قىلمىشلىرىنىڭ ئىرقىي قىرغىنچىلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرمەكتە.

مەزكۇر ئاكا - ئۇكىلار ھىندىستان ئارمىيەسى تەرىپىدىن ئىككى ئاي سوراق قىلىنغاندىن كېيىن، چېگرىدىن قانۇنسىز كىرىش جىنايىتى بىلەن يەرلىك ساقچىلارغا تاپشۇرۇپ بېرىلگەن. بىراق، شۇنىڭدىن كېيىن باشلانغان مەمۇرىي رەسمىيەتۈزۈلۈش بۈگۈنكى كۈنگىچە داۋاملاشماقتا.

ھېچقانداق چەتئەل تىلى بىلمەيدىغان بۇ ئۈچ كىشى قانۇن سىستېمىسى تەرىپىدىن ئېغىر قىيىنچىلىققا دۇچ كەلگەن. ئۇلارنىڭ سوت تەرىپىدىن تەيىنلەنگەن ئادۋوكاتىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش تىل توسالغۇلىرىغا دۇچ

كەلگەن. ئۇلار پەقەت بىر يىل تۇتۇپ تۇرۇلۇش جەريانىدا تۈرمىداشلرىدىن يەرلىك تىلنى ئاستا-ئاستا ئۆگەنگەندىن كېيىنلا، سوتچىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بېرەلگەن.

ئۇلارنىڭ ھەر بىرى 18 ئايلىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغان. لېكىن ئۇلارنىڭ ئازاب-ئوقۇبەتلىرى بۇنىڭ بىلەنلا تۈگەپ قالغىنى يوق.

ئۇلارنىڭ جىنايىتى بېكىتىلگەن ۋاقىتتا، ئۇلار تۈرمىدە بىر يىلنى ئۆتكۈزۈپ بولغان بولۇپ، يەنە ئالتە ئايدىن كېيىن ئەركىنلىككە چىقىشى كېرەك ئىدى. بىراق ھىندىستاننىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىدە ئۆزگىرىش يۈز بېرىپ، باش مىنىستىر نارېندرا مودى رەھبەرلىكىدىكى ھىندۇ مىللەتچى پارتىيەسى — باراتىيا جاناتا پارتىيەسى ھوقۇق بېشىغا كەلدى.

ئۇلارنىڭ جازا مۇددىتى توشقاندا، دائىرىلەر ئۇلارنى ئەركىنلىككە قويۇپ بېرىشنىڭ ئورنىغا، تالاش-تارتىشتىكى بىر تۇتۇپ تۇرۇش قانۇنى بولغان «ئاممىۋى بىخەتەرلىك قانۇنى»نى ئىشقا سالغان. مەزكۇر قانۇن بىر كىشىنى ئالتە ئايغىچە تۇتۇپ تۇرۇشقا رۇخسەت قىلىدىغان بولۇپ، تۇتۇپ تۇرۇش مۇددىتىنى قايتا-قايتا ئۇزارتىش ئارقىلىق ئىككى يىلغىچە يەتكۈزۈشكە بولىدۇ.

دائىرىلەر تەرىپىدىن قايتا-قايتا تارقىتىلىۋاتقان تۇتۇپ تۇرۇش بۇيرۇقلىرىغا ئاساسلانغاندا، بۇ ئۈچ كىشى ھۆكۈمەت ئۇلارنى قويۇپ بېرىش ياكى خىتايغا قاينۇرۇۋېتىش ھەققىدە بىر قارارغا كەلگۈچە بولغان ئارىلىقتا، داۋاملىق تۈرمىدە قالدىكەن.

ئۇلار ئېرىشكەن بىردىنبىر قوللاش ئادۋوكات مۇھەممەد شافى لاسسۇدىن كەلدى. شافى سوت تەرىپىدىن تەيىنلەنگەن ۋە تۈرمىنى مۇنتىزىم زىيارەت قىلىدىغان ھەيئەتنىڭ ئەزاسى سۈپىتىدە ئۇلار بىلەن كۆرۈشكەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ پەقەت ھىندىستانغا قانۇنسىز كىرگەنلىكى ئۈچۈنلا داۋاملىق تۈرمىدە يېتىۋاتقانلىقىغا ئىشىنىلمىگەن.

شافى مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلار [خىتايىدىكى] تۇتقۇن قىلىش مەركەزلىرىدىن بىرىگە ئەۋەتىلىشتىن ئەيمىنىدىغانلىقىنى ۋە پەقەت قېچىپ قۇتۇلۇشنىلا ئارزۇ قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇلار ھەتتا ئۆزلىرىنىڭ ھىندىستان چېگراسىدىن ئۆتۈۋاتقانلىقىنىمۇ بىلمەيدىكەن».

شافى ئۆتكەن ئون يىل مابەينىدە ھېچقانداق ھەق ئالماستىن، ساۋاب كۆزلەپ ئۇلارنىڭ ئەركىنلىككە چىقىشى ئۈچۈن كۈرەش قىلىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئەمما ھىندىستان ھۆكۈمىتى بۇ ئۈچ ئاكا - ئۇكىنى تۈرمىدە تۇتۇپ تۇرۇشنى تېخىچە بىكار قىلمىدى.

بۇ ئۈچ كىشى بىر قانچە قېتىم تۈرمە يۆتكەلگەندىن كېيىن، ھازىر دېھلىغا يېقىن بولغان ھاربانا شتاتىدىكى كارنال شەھىرىدە تۇرماقتا.

شافى بۇ ئۈچ ئۇيغۇر ئاكا - ئۇكا ھەققىدە مۇنداق دېدى:

«بۇ ئاكا - ئۇكىلار زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىلار ئىدى. ئۇلار ئون يىلدىن ئارتۇق مۇشۇنداق ئېچىنىشلىق شارائىتتا قالغۇدەك زادى نېمە جىنايەت ئۆتكۈزگەن بولغۇيىتى؟»

ئادۋوكات شافىنىڭ بايان قىلىشىچە، بۇ ئاكا-ئۇكىلار بىر-بىرىدىن ئايرىۋېتىلگەن بولۇپ، تۇتۇپ تۇرۇلۇۋاتقان قوراللىق ئۇنسۇرلار ۋە ئېغىر جىنايەتچىلەر ئۈچۈن ئايرىلغان تار كامېرلارغا قامالغان. شافى يەنە ئۇلارنىڭ ئۆز ۋە تىنىنىڭ سوغۇق كىلىماتىغا كۆنۈپ قالغانلىقى سەۋەبلىك، تۈرمىدىكى يېمەك-ئىچمەكلەردىن ۋە ھىندىستاننىڭ تومۇز ئىسسىقلىقىدىن ناھايىتى قىيىنلىۋاتقانلىقىنى بىلدۈردى.

ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «ختاينىڭ ئۇيغۇرلارغا قىلىۋاتقان زۇلۇمى خەلقئارادا ئېتىراپ قىلىنغان بىر مەسىلە. بۇ كىشىلەر شۇ ۋە ھىشىلىكنىڭ قۇربانلىرىدۇر. ئۇلار جىنايەتچى ئەمەس، ھېچكىمگىمۇ تەھدىت ئېلىپ كەلمەيدۇ. ھۆكۈمەتنىڭ ئۇلارغا ئادىل مۇئامىلە قىلىش جەھەتتە ئەخلاقىي مەجبۇرىيىتى بار. ئۇلار ئون يىلدىن ئارتۇق مۇشۇنداق ئېچىنىشلىق شارائىتتا قېلىشقا تېگىشلىك زادى نېمە جىنايەت ئۆتكۈزدى؟»

شافىنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ ئۈچ ئاكا-ئۇكا قەشقەردە قالغان ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنىڭ تەقدىرىدىن پۈتۈنلەي بىخەۋەر ئىكەن. شافى ئۇلارغا پاناھلىق بېرىلىشى كېرەكلىكىنى، ھەرگىزمۇ خىتايغا قايتۇرۇلماستىكى لازىملىقىنى تەكىتلەپ: «ئۇلارنىڭ شۇنچە يىللاردىن بۇيان بېشىدىن كەچۈرگەنلىرى رەھىمسىزلىك، بۇ ئىنسانىيلىققا زىت» دېدى.

ئادۋوكات شافى يەنە شۇلارنى قوشۇمچە قىلدى: «ئۇلاردىن ئىككىسىنىڭ سالامەتلىكىدە مەسىلە كۆرۈلدى. تۈرمە يېمەكلىكلىرىنىڭ سۈپىتى ناچار — ئاساسەن نوقۇت تۈرىدىكىلەر — بولغانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ تەبىئىتىگە ياقمىغانلىقى سەۋەبلىك، ئۇلار بوۋاسىر كېسىلىگە گىرىپتار بولدى. شۇنداقلا ئۇلار تېگىشلىك تىببىي كۆڭۈل بۆلۈشكە ئېرىشەلمىدى.»

ئادۋوكات شافىنىڭ ئېيتىشىچە، ئاكا - ئۇكىلارنىڭ بىرىنى دوختۇرنىڭ ئوپېراتسىيە قىلىشى كېرەك بولسىمۇ، ئەمما تۈرمە دائىرىلىرى بۇنىڭغا رۇخسەت قىلمىغان. شافى ئۇلارنى دائىم زىيارەت قىلىپ تۇرىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ تۈرمىدىكى تۇرمۇش، ھەمدە داۋالاش خىراجەتلىرىنى قامداش ئۈچۈن، ھەر ئاي ئۆز يېنىدىن پۇل ئەۋەتىپ تۇرىدۇ.

بۇ ئۈچ ئاكا-ئۇكا تۈرمىدە تۇرۇش جەريانىدا تۈرمىداشلىرى بىلەن پاراڭلىشىش، كىتاب ۋە گېزىت ئوقۇش ئارقىلىق تۆت خىل يەرلىك تىلنى، شۇنداقلا ئىنگلىز تىلىنى ئۆگىنىۋالغان.

«ئاكسى ئىنگلىز تىلىغا بەك قىزىقىدۇ، دائىم مەن بىلەن ئىنگلىزچە سۆزلىشىشكە تىرىشىدۇ. ئەمما تۈرمە ساقچىلىرى ئىنگلىزچىنى چۈشەنمىگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنى توختىتىۋالدى ۋە چوقۇم ھىندى تىلىدا سۆزلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. مەن ئۇلارغا: <ئەركىنلىككە چىققاندىن كېيىن تىل ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ كېتىسىز> دەپ چاقچاق قىلىپ تۇرىمەن» دەيدۇ شافى.

كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرىنىڭ بايان قىلىشىچە، مودى ھۆكۈمىتى دەۋرىدە، ھىندىستاندىكى دىنىي ئاز سانلىق مىللەتلەر، بولۇپمۇ مۇسۇلمانلار سىستېمىلىق كەمسىتىشكە ۋە چەتكە قېقىلىشقا دۇچ كەلگەن.

ھىندىستان باشقۇرۇشىدىكى كەشمىرنىڭ سابىق يۇقىرى دەرىجىلىك ھۆكۈمەت ئەمەلدارى لاتىف دېۋا مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئۈچ كىشىنى تۈرمىگە قاماش قانۇنغا خىلاپ. بۇ ھازىرقى ھۆكۈمەتنىڭ مەلۇم بىر جامائەتكە، يەنى مۇسۇلمانلارغا قانداق يامان مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان نۇرغۇن مىساللاردىن بىرىدۇر.»

«ئۇلارغا قارىتا قوللىنىلىۋاتقان بۇ قانۇن دۆلەتكە قارشى پائالىيەتلەرگە ياكى ئېغىر جىنايەتلەرگە چېتىشلىق كىشىلەر ئۈچۈن كۆزدە تۇتۇلغان بولۇپ، پاناھلىق ئىزدەپ كەلگەن زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىلار ئۈچۈن ئەمەس.»

شافى ئۇلارنىڭ قويۇپ بېرىلىشى ئۈچۈن داۋاملىق كۈرەش قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ۋە مۇنداق دېدى: «ھىندىستان تارىخىنىڭ ئوخشاش بولمىغان باسقۇچلىرىدا، زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان تۈرلۈك مىللەتلەردىن بولغان ئون مىڭلىغان كىشىگە پاناھلىق بەرگەن. ھەتتا زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان مىڭلىغان تىبەتلىكلەرمۇ بۇ يەردە ياشايدۇ ۋە ئۆزلىرىنىڭ سۈرگۈندىكى ھۆكۈمىتىنى باشقۇرىدۇ. ئەگەر ھۆكۈمەت ئۇلارنىڭ بۇ يەردە ياشىشىنى خالىمىسا، ئۇلارنى قويۇپ بېرىپ، پاناھلىق بېرەلەيدىغان باشقا بىر دۆلەتكە كېتىشىگە يول قويسا بولىدۇ. مەن ئۇلارنىڭ بىر كۈنى ئەركىنلىككە چىقىشىنى ئۈمىد قىلىمەن — بۇ مېنىڭ (ئادۋوكاتلىق) ھاياتىمدىكى ئەڭ چوڭ نىشان.»

ئىنگىلىزچىدىن ئۆ. ئالماس تەرجىمىسى

https://www.theguardian.com/global-development/2025/dec/05/uyghur-thursun-brothers-fled-china-jailed-india-xinjiang-genocide?utm_source=chatgpt.com

خىتاينىڭ ئۇيغۇر ئىرقى قىرغىنچىلىقى
«قىرغىن قىلىش» ۋە «ئىنكار قىلىش»
باسقۇچلىرىغا يەتتى

«ئىرقىي قىرغىنچىلىقنى كۆزىتىش» تەشكىلاتىنىڭ دوكلاتىدا خىتاينىڭ ئۇيغۇر ئىرقىي قىرغىنچىلىقىدا «قىرغىن قىلىش» ۋە «ئىنكار قىلىش» باسقۇچلىرىغا يەتكەنلىكى بېكىتىلدى

«ھەممە ئۈچۈن ئادالەت» (Justice For All) تەشكىلاتىغا قاراشلىق «ئۇيغۇرلارنى قۇتقۇزۇش ھەرىكىتى» «ئىرقىي قىرغىنچىلىقنى كۆزىتىش» (Genocide Watch) تەشكىلاتىنىڭ يېڭى دوكلاتىدا خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ئۇيغۇر مۇسۇلمانلىرىغا قاراتقان سىياسەتلىرىنىڭ خەلقئارا قانۇن بويىچە ئىرقىي قىرغىنچىلىقنىڭ كۆپلىگەن ئىلگىرىلىگەن باسقۇچلىرىغا ئۇيغۇن كېلىدىغانلىقى يەكۈنلەنگەن.

دوكلاتتا كۆرسىتىلىشىچە، خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ خىتاي ئىشغالىيىتى ئاستىدىكى شەرقىي تۈركىستاندا ئېلىپ بېرىۋاتقان قىلمىشلىرى ئىرقىي قىرغىنچىلىقنىڭ 3-، 8-، 9- ۋە 10- باسقۇچلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇلار سىستېمىلىق كەمسىتىش، تۇتقۇن قىلىش ۋە قىيىن-قىستاقلا ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىۋاتقان كەڭ كۆلەملىك زىيانكەشلىك قىلىش، ئاممىۋى باسقۇنچىلىق ۋە ئۇيغۇر بالىلىرىنى تارتىۋېلىشقا ئوخشاش قىرغىن قىلىش قىلمىشلىرىنى، شۇنداقلا خىتاي دائىرىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ خەلقئارادىكى ئاقلىغۇچىلىرى تەرىپىدىن ئىزچىل داۋاملىشىۋاتقان ئىنكارچىلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

«ئىرقىي قىرغىنچىلىقنى كۆزىتىش» تەشكىلاتى شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى كەڭ كۆلەملىك لاگېرغا سولاش، مەجبۇرىي سىياسىي مېڭە يۇيۇش، ئۇيغۇر تىلىنىڭ چەكلىنىشى، مەسچىتلەرنىڭ كەڭ كۆلەمدە ۋەيران قىلىنىشى، مەجبۇرىي ئەمگەك پروگراممىلىرى، مەجبۇرلاش خاراكتېرلىك نوپۇس كونترول قىلىش سىياسەتلىرى ۋە ئۇيغۇر بالىلىرىنىڭ ئائىلىسىدىن ئايرىۋېتىلىپ، پەقەت خىتاي تىلىدىلا تەلىم بېرىدىغان ئورۇنلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى قاتارلىق ئەھۋاللارنى ھۆججەتلەشتۈرگەن. دوكلاتتا ئاگاھلاندۇرۇلۇشىچە، بۇ قىلمىشلار «ئىرقىي قىرغىنچىلىق ئەھدىنامىسى» بويىچە ھەم ئىرقىي قىرغىنچىلىق، ھەم ئىنسانىيەتكە قارشى جىنايەت شەكىللەندۈرىدۇ.

«بۇ دوكلات بارچە مۇجمەللىكنى تۈگەتتى» دېدى «ئۇيغۇرلارنى قۇتقۇزۇش ھەرىكىتى» نىڭ گۇرۇپپا باشلىقى ئارىسلان ھىدايەت. ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دېدى: «ئىرقىي قىرغىنچىلىقنى كۆزىتىش تەشكىلاتى شۇنى ئېنىق كۆرسىتىپ بەردىكى، ئۇيغۇرلار دۇچ كېلىۋاتقان ئەھۋال مەدەنىيەت سىياسىتى ياكى تېررورلۇققا قارشى تۇرۇش ئەمەس. بەلكى بۇ ئىرقىي قىرغىنچىلىقتۇر، سىستېمىلىق باستۇرۇش ھەرىكىتىدۇر. بېيجىڭ بىلەن

بولغان ئادەتتىكى سودا مۇناسىۋىتىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقان ھۆكۈمەتلەر مەسئۇلىيەتنى سۈرۈشتۈرۈشنى ئەمەس، بەلكى جىنايەتكە شېرىك بولۇشنى تاللىغان بولىدۇ.»

«ئىرقىي قىرغىنچىلىقنى كۆزىتىش» تەشكىلاتى يۈز بېرىدىغان ۋە ھىشىيلىكلەرنى توختىتىش ئۈچۈن يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا بىر يۈرۈش جىددىي تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇلار ئۇيغۇر مەجبۇرىي ئەمگىكى بىلەن ئىشلەنگەن مەھسۇلاتلارنى ئىمپورت قىلىشنى مەنئى قىلىش، تەمىنلەش زەنجىرىنىڭ ئاشكارىلىقنى قاتتىق ئىجرا قىلىش، مەجبۇرىي ئەمگەككە چېتىشلىق شىركەتلەرگە مەبلەغ سېلىشنى چەكلەش، باستۇرۇشقا ئىشلىتىلىدىغان نازارەت قىلىش ۋە سۈنئىي ئىدراك تېخنىكىلىرىنى ئېكسپورت قىلىشنى توسۇش، شۇنداقلا ئۇيغۇر مۇساپىرلىرىغا قارىتىلغان ئىنسانپەرۋەرلىك ياردىمى، پاناھلىق ۋە ئورۇنلاشتۇرۇش پائالىيەتلىرىنى كېڭەيتىش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئابدۇمالىك مۇجاھىد «بۇ تەكلىپلەر رادىكالىق ئەمەس. ئۇلار كىشىلىك ھوقۇقنى قوغدايدىغانلىقىنى داۋا قىلىدىغان دۆلەتلەر ئادا قىلىشقا تېگىشلىك ئەڭ تۆۋەن قانۇنىي ۋە ئەخلاقىي مەجبۇرىيەتنۇر» دېدى. ئۇ يەنە مۇنداق دېدى: «بۇ دوكلاتتا بېكىتىلگەن ئىرقىي قىرغىنچىلىق باسقۇچلىرى دۇنيا ئۈچۈن بىر ئاگاھلاندۇرۇش. تارىخ ھۆكۈمەتلەرنىڭ پاكىتلارنى ئىنكار قىلغىلى بولمايدىغان شارائىتتا ھەرىكەتكە كەلگەن-كەلمىگەنلىكىگە، ياكى بىر پۈتۈن مىللەت يوق قىلىنىۋاتقاندا سۈكۈت قىلغان-قىلمىغانلىقىغا قاراپ ھۆكۈم چىقىرىدۇ.»

«ئۇيغۇرلارنى قۇتقۇزۇش ھەرىكىتى» ئامېرىكا، ياۋروپا ئىتتىپاقى ۋە بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىغا ئەزا دۆلەتلەرنى «ئىرقىي قىرغىنچىلىقنى كۆزىتىش» تەشكىلاتىنىڭ تەكلىپلىرىنى دەرھال ئىجرا قىلىشقا، مەجبۇرىي ئەمگەك چەكلىمىسىنى كۈچەيتىشكە، ئۇيغۇرلارغا قارىتىلغان مۇساپىرلارنى قوغداش تەدبىرلىرىنى كېڭەيتىشكە، ھەمدە شەرقىي تۈركىستاندىكى كەڭ كۆلەملىك باستۇرۇشقا يول ئاچىدىغان تېخنىكا ۋە مەبلەغ ئېقىمىنى توختىتىشقا چاقىرىدۇ.

ئىنگىلىزچىدىن ئۆ.ئالماس تەرجىمىسى

https://www.justiceforall.org/save-uyghur/press-release-genocide-watch-report-finds-china-at-extermination-and-denial-stages-in-uyghur-genocide/?utm_source=chatgpt.com

ترامپ ئامېرىكا كارخانلىرىنىڭ خىتايغا
سۈنئىي ئىدراك
ئۆزىكىنى سېتىشىغا رۇخسەت قىلدى

ئالېكساندېرا ئالپېر

ترامپ ئامېرىكا كارخانلىرىنىڭ خىتايغا سۈنئىي ئىدراك

ئۆزىكىنى سېتىشىغا رۇخسەت قىلدى

ئالېكساندرا ئالپېر

ۋاشىنگتون، 18-دېكابىر (رويىتېرس) — بەش نەپەر مەنبەنىڭ بايان قىلىشىچە، ئامېرىكا پىرىزىدېنتى دونالد ترامپ ھۆكۈمىتى بىر تەكشۈرۈش باشلىغان بولۇپ، بۇنىڭ نەتىجىسىدە نۆۋىدىيا شىركىتىنىڭ ئىقتىدار جەھەتتە ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان سۈنئىي ئىدراك ئۆزەكلىرىنىڭ تۇنجى تۈركۈمدە خىتايغا ئەۋەتىلىشىگە يول ئېچىلىشى مۇمكىن. بۇ قەدەم ترامپنىڭ مەزكۇر تالاش-تارتىشتىكى سېتىش ئىشلىرىغا رۇخسەت قىلىش ھەققىدىكى ۋەدىسىگە ئەمەل قىلغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.

ترامپ مۇشۇ ئايدا ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ %25 ھەق ئېلىشى بەدىلىگە، نۆۋىدىيا شىركىتىنىڭ H200 تىپلىق ئۆزەكلىرىنى خىتايغا سېتىشقا رۇخسەت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن ئىدى. ئۇ يەنە بۇ خىل سېتىش سودىسىنىڭ خىتاي ئۆزەكلىرىگە بولغان ئېھتىياجنى ئازايتىش ئارقىلىق، ئامېرىكا شىركەتلىرىنىڭ خىتاي ئۆزەك ئىشلەپچىقارغۇچىلىرىدىن ئۆتۈپ كېتىشىگە ياردەم بېرىدىغانلىقىنى بايان قىلغان ئىدى.

بۇ قارار ئامېرىكا سىياسىي ساھەسىدىكى خىتايغا قارىتا قاتتىق قول بولۇشنى تەشەببۇس قىلغۇچىلارنىڭ قاتتىق تەنقىدىگە ئۇچرىدى. ئۇلار بۇ ئۆزەكلەرنىڭ بېيجىڭنىڭ ھەربىي كۈچىنى تېز سۈرئەتتە ئاشۇرۇۋېتىشىدىن ۋە ئامېرىكانىڭ سۈنئىي ئىدراك ساھەسىدىكى ئەۋزەللىكىنى زەئىپلەشتۈرۈۋېتىشىدىن ئەنسىرىمەكتە.

بىراق ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ بۇ خىل سېتىش ئىلتىماسلىرىنى قانچىلىك تېز تەستىقلايدىغانلىقىغا ۋە بېيجىڭنىڭ خىتاي شىركەتلىرىنىڭ نۆۋىدىيا ئۆزەكلىرىنى سېتىۋېلىشىغا يول قويدىغان-قويمىدىغانلىقىغا دائىر سوئاللار ھېلىمەم جاۋابسىز قالماقتا.

ئېكسپورت سىياسىتىنى باشقۇرىدىغان ئامېرىكا سودا مىنىستىرلىقى ئۆزەك سېتىشقا ئائىت ئىجازەتنامە ئىلتىماسلىرىنى تەكشۈرۈپ چىقىش ئۈچۈن تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى، ئېنېرگىيە مىنىستىرلىقى ۋە مۇداپىئە مىنىستىرلىقىغا ئەۋەتتى. مەنبەلەر تەكشۈرۈش جەريانىنىڭ تېخى ئاشكارىلانمىغانلىقى سەۋەبلىك ئىسمىنى ئاشكارىلىماسلىقىنى تەلەپ قىلدى. ئېكسپورت بەلگىلىمىلىرىگە ئاساسلانغاندا، مەزكۇر ئورگانلارنىڭ ئۆز پىكرىنى بايان قىلىش ئۈچۈن 30 كۈن ۋاقتى بار.

بىر ھۆكۈمەت ئەمەلدارى بۇ قېتىملىق تەكشۈرۈشنىڭ ناھايىتى ئەتراپلىق بولىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ «پەقەت رەسمىيەت ئۈچۈنلا قىلىنىدىغان بىر ئىش ئەمەسلىكىنى» تەكىتلىدى. بىراق بەلگىلىمە بويىچە ئاخىرقى قارار چىقىرىش ھوقۇقى يەنىلا ترامپنىڭ قولىدا.

ئورگانلار ئارا ئىجازەت بېرىش تەكشۈرۈشنىڭ باشلانغانلىقى ھەققىدە ئىلگىرى خەۋەر بېرىلمىگەن ئىدى. سودا مىنىستىرلىقى ۋە نۆۋىدىيا شىركىتى زىيارەت تەلپىگە دەرھال جاۋاب بەرمىدى. ئاقسارايدىكى بىر باياناتچى تەكشۈرۈش ھەققىدە توختالمىغان بولسىمۇ، ئەمما «ترامپ ھۆكۈمىتى دۆلەت بىخەتەرلىكىگە زىيان يەتكۈزۈمگەن ئاساستا، ئامېرىكا تېخنىكا سىستېمىسىنىڭ ئۈستۈنلۈكىگە كاپالەتلىك قىلىشقا بەل باغلىغان» دېدى.

بايدىن ئىلغار سۈنئىي ئىدراك ئۆزەكلىرىنى خىتايغا سېتىشنى مەنئى قىلغان ئىدى

بايدىن ھۆكۈمىتى دۆلەت بىخەتەرلىكىدىن ئەنسىرەپ، خىتايغا ۋە ئۇنىڭغا ئۆزەك يۆتكەيدىغان ئەتكەسچىلىك يوللىرىغا ئايلىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرىگەن دۆلەتلەرگە ئىلغار سۈنئىي ئىدراك ئۆزەكلىرىنى سېتىشقا بىر قاتار چەكلىمىلەرنى قويغان ئىدى.

ترامپنىڭ بۇ قەدىمى بايدىننىڭ سىياسىتىدىن چەتنىگەنلىك، شۇنداقلا ئۆزىنىڭ خىتايغا تېخنىكا جەھەتتە چەكلىمە قويۇپ، خەلقئارانىڭ دىققىتىنى تارتىپ كەلگەن بىرىنچى قېتىملىق ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتىدىكى سىياسىتىگە زىت ھالدىكى كۈتۈلمىگەن بۇرۇلۇش ھېسابلىنىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا ترامپ بېيجىڭنى «ئامېرىكانىڭ بىلىم - مۈلۈك ھوقۇقىنى ئوغرىلاش ۋە سودا يولى بىلەن ئېرىشكەن تېخنىكىلاردىن پايدىلىنىپ ھەربىي كۈچىنى ئاشۇرۇش» بىلەن ئەيىبلىگەن ئىدى (بېيجىڭ بۇنى ئىزچىل ئىنكار قىلىپ كەلگەن).

جو بايدىن دەۋرىدىكى ئاقساراي دۆلەت بىخەتەرلىك كېڭىشىنىڭ سابىق ئەمەلدارى ۋە خەلقئارا مۇناسىۋەتلەر كېڭىشىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك تەتقىقاتچىسى كرىس ماكگۇپېرنىڭ ئېيتىشىچە، خىتايغا زور مىقداردا ئۆزەك ئېكسپورت قىلىش «ناھايىتى ئېغىر ئىستراتېگىيەلىك خاتالىق» بولىدىكەن. ماكگۇپېر بۇ ئۆزەكلەرنى

«ختاينىڭ سۈنئىي ئىدراك ساھەسىدىكى ئىلگىرىلىشىنى توسۇپ تۇرۇۋاتقان يەككە ئامىل» دەپ تەسۋىرلىدى. ئۇ يەنە: «سودا مىنىستىرلىقى، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى، ئېنېرگىيە مىنىستىرلىقى ۋە دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىقىنىڭ قانداق قىلىپ خىتايغا بۇ ئۆزەكلەرنى ئېكسپورت قىلىشىنى ئامېرىكىنىڭ دۆلەت بىخەتەرلىك مەنپەئەتىگە ئۇيغۇن دەپ جەزملەشۋرەلەيدىغانلىقىنى ئەسلا تەسەۋۋۇر قىلالمايتتىم» دېدى.

ئاقسارايىنىڭ سۈنئىي ئىدراك ئىشلىرى مەسئۇلى داۋىد ساكس باشچىلىقىدىكى ترامپ ھۆكۈمىتىنىڭ بىر قانچە ئەزاسى، خىتايغا ئىلغار سۈنئىي ئىدراك ئۆزەكلىرىنى ئەۋەتىشنىڭ خۇاۋېيغا ئوخشاش خىتاي رىقابەتچىلىرىنىڭ نۇڭدىيا (Nvidia) ۋە AMD نىڭ ئەڭ ئىلغار ئۆزەك لايىھەلىرىگە يېتىشىۋېلىش يولىنى قىسقارتىدۇ دەپ قارىماقتا.

رويتېرس ئاگېنتلىقى ئۆتكەن ھەپتە خىتايدىن كەلگەن دەسلەپكى زاكازلارنىڭ نۆۋەتتىكى ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىدىن ئېشىپ كەتكەنلىكى سەۋەبلىك، نۇڭدىيانىڭ ئۆزىنىڭ نۆۋەتتىكى ئەڭ ئاساسلىق مەھسۇلاتى بولغان Blackwell ئۆزەكلىرىدىن بۇرۇنقى مودېل ھېسابلىنىدىغان H200 نىڭ ئىشلەپچىقىرىش مىقدارىنى ئاشۇرۇشنى ئويلىشىۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلغان ئىدى.

گەرچە H200 ئۆزەكلىرى نۇرغۇن سۈنئىي ئىدراك ۋەزىپىلىرىدە نۇڭدىيانىڭ Blackwell ئۆزەكلىرىگە قارىغاندا سۈرئىتى سەل ئاستا بولسىمۇ، ئەمما ئۇلار يەنىلا كەسىپى ساھەسىدە كەڭ كۆلەمدە ئىشلىتىلىدۇ، ئەمما ئىلگىرى بۇ ئۆزەكلەرنىڭ خىتايدا سېتىلىشىغا رۇخسەت قىلىنمىغان ئىدى.

ترامپ ئىلگىرى نۇڭدىيانىڭ ئەڭ ئىلغار مەھسۇلاتى بولغان Blackwell ئۆزەكلىرىنىڭ سەل تۆۋەنرەك نۇسخىسىنى سېتىشقا يول قويغان بولسىمۇ، كېيىنچە بۇ قارارىدىن يېنىۋېلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا H200 نى سېتىشنى تەستىقلىغان.

ئۆ. ئالماس تەرجىمىسى

https://www.reuters.com/world/china/us-launches-review-advanced-nvidia-ai-chip-sales-china-sources-say-2025-12-19/?utm_source=chatgpt.com

ۋەزىپىلەرنى بېسىم ھېس قىلماسىن
تاماملاش ئۈچۈن تەۋسىيەلەر

جوئىل سناپى

ۋەزىپىلەرنى بېسىم ھېسى قىلماستىن تاماملاش ئۈچۈن تەۋسىيەلەر

جوئېل سناپى

مەيلى پىلان تىزىملىكى تۈزۈش بولسۇن ياكى سىرتقا چىقىپ پىيادە مېڭىش بولسۇن، ھەتتا ئەڭ مۈشكۈل ۋەزىپىلەرگە دۇچ كەلگەندىمۇ زېھنىنى سۈزۈك تۇتۇش ۋە ئىشلارغا توغرا نۇقتىدىن قاراشنىڭ ئۈنۈملۈك يوللىرى بار.

فرانسىيە يازغۇچىسى ئانتۋان دې سانت ئېكزۇپېرى (Antoine de Saint-Exupéry) مۇنداق دېگەن: «مۇكەممەللىك — قوشىدىغان نەرسە قالمىغاندا ئەمەس، بەلكى قىسقارتىدىغان نەرسە قالمىغاندا بارلىققا كېلىدۇ.»

ئېكزۇپېرى بۇ يەردە لايىھەدىكى مۇكەممەللىك ھەققىدە توختالغان بولسىمۇ، لېكىن بۇنى يۇقىرى ئۈنۈملۈك خىزمەت كۈنىنى قولغا كەلتۈرۈشتىكى ئاساسىي پىرىنسىپ قىلىشقىمۇ بولىدۇ. كۈندىلىك ۋاقتىمىزغا قانچىلىك كۆپ ئىشلارنى لىق تولدۇرۇۋېلىشنى ئويلاشقاننىڭ ئورنىغا، زادى قانچىلىك ئاز ئىش قىلىشىمىز كېرەكلىكى ھەققىدە پىكىر يۈرگۈزۈش ۋە شۇ ئىشلارنى ئەڭ سۈپەتلىك ئورۇنداشقا ئەھمىيەت بېرىش تېخىمۇ ئۈنۈملۈكتۇر.

ئىشنى قەيەردىن باشلاش كېرەك؟

ئەلۋەتتە، بىر تىزىملىكتىن ھەمىشە زىيادە بېسىم ئىچىدە ياشايدىغانلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئاللىبۇرۇن ئايان بولغان ۋەزىپىلەرنى قەغەزگە يېزىپ چىقىش بىر خىل ۋاقىت ئىسراپچىلىقىدەك تۇيۇلۇشى مۇمكىن، ئەمما بۇ تىرىشچانلىققا ھامان ئەرزىيدۇ. «ئالاھىدە ماھارەتلىك ئۈنۈم ئىگىسى بولۇشنىڭ سىرى» (How to Be a Productivity Ninja) ناملىق كىتابنىڭ ئاپتورى گراھام ئالكوت مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر سىز روھىي جەھەتتىن پۈتۈنلەي بېسىم ئىچىدە بولسىڭىز، ۋەزىپىلەرنىڭ مۇھىم ياكى ئەمەسلىكىنى بېكىتەلمەيسىز. بىراق ۋەزىپىلىرىڭىز كۆپ بولسىمۇ، يەنىلا ئاشۇ بېسىم تۇيغۇسىدىن خالىي بولۇش مۇمكىن. بۇنىڭ ئاچقۇچى — زېھنىڭىزدىكى بارلىق ئىشلارنى قەغەزگە چۈشۈرۈپ، مېڭىڭىزنى بوشىتىشتۇر. شۇنداق قىلغاندىلا ئۇلارنى تۈرگە ئايرىشنى باشلىيالايسىز. بىر پارچە قەغەز ئېلىپ، پۈتتۈرۈش كېرەك بولغان بارلىق ۋەزىپىلەرنى، تۈگىمىگەن ئىشلارنى ۋە سىز كۆڭۈل بۆلىدىغان، ئەمما تېخى ئورۇندالمىغان ھەممە نەرسىنى يېزىپ چىقىڭ. بۇ سىز

ئويلىغاندىنمۇ ئۇزۇن ۋاقىت ئېلىشى مۇمكىن. لېكىن مېڭىڭىزدىكىلەرنى قەغەزگە تۆكۈشنىڭ ئۆزىلا سىزگە سۈزۈك زېھىن، توغرا قاراش ۋە كونترول قىلىش تۇيغۇسى ئاتا قىلىدۇ.»

خىزمەت قىزغىنلىقى يېتىلدۈرۈش

كېيىنكى قەدەم ئۈچۈن ئەڭ مۇۋاپىق ئۇسۇل قايسى؟ بۇ تالاش-تارتىش ئىچىدىكى مەسىلە بولۇپ، بىر قىسىم ئۈنۈم مۇتەخەسسسلرى ئەڭ قىيىن ۋەزىپىنى ئالدى بىلەن ئورۇنداشنى تەۋسىيە قىلسا، يەنە بىر قىسىم مۇتەخەسسسلەر ئاسان ئىشلاردىن باشلاپ ئۇتۇق قازىنىش ئارقىلىق خىزمەت قىزغىنلىقىنى (momentum) يېتىلدۈرۈشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ ئىككى خىل ئۇسۇلنى بىرلەشتۈرۈش ئەڭ ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ. تىزىملىكىڭىزنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، ئالدى بىلەن چىش دوختۇرىدىن نۆۋەت ئېلىش ياكى يېقىنلىرىڭىزغا قىسقا ئۇچۇر يېزىشقا ئوخشاش، ئۈچ مىنۇتتىن ئاز ۋاقىت ئالدىدىغان بارلىق ئىشلارنى تۈگىتىۋېتىڭ. ئاندىن دوپامىننىڭ تەسىرىدە بارلىققا كەلگەن جۇشقۇنلۇق بىلەن تېخىمۇ مۇشكۈل ۋەزىپىلەرگە كىرىشىڭ.

«مۇۋەپپەقىيەت ھېكايىسى» (Success Story) پودكاستىنىڭ رىياسەتچىسى سكوت كلارى مۇنداق دەيدۇ: «نۇرغۇن كىشىلەر <زىيادە كۆپ خىزمەت قىلىپ چارچاپ كەتتىم> دەپ ئويلايدۇ. ئەمەلىيەتتە ئىش ئۇنداق ئەمەس. ئۇلار زېھنىدىكى قالايمىقانچىلىق سەۋەبلىك چارچايدۇ. جاۋاب بېرىلمىگەن تېلغۇن ئۇچۇرى، ئۆزىنى قاجۇرۇپ كېلىۋاتقان بىرەر كەچۈرۈم ياكى توختىماي كېچىكتۈرۈۋاتقان بىرەر قارار قاتارلىقلار خۇددى تور براۋزېرىدا ئېچىلغان كۆزنەككە ئوخشاش مېڭىڭىزنىڭ ئارقا سۇپىسىدا كۈنبويى ئايلىنىپ، سىزنى روھىي جەھەتتىن خورىتىدۇ. بۇ «تۈگىمەس ھالقىلار» نى ئالدى بىلەن تاقىۋەتسىڭىز، زېھنىڭىز دەرھال ئەسلىگە كېلىدۇ. ئاشۇ ئىشلارنى ئەمەلىيەتتە بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن سەرپ قىلىنغان كۈچ، ئۇلارنى زېھنىڭىزدە كۆتۈرۈپ يۈرگەندىكى بېسىمدىن كۆپ ئاز بولىدۇ.»

تەتقىقاتلارمۇ ئىشنىڭ مۇشۇنداقلىقىنى ئىسپاتلايدۇ: پىسخولوگىيە مۇتەخەسسسلرىدىن ئې.جېي مەسكامپو ۋە روي فى. باۋمپېستېر 2011-يىلى ئېلان قىلغان «ئورۇندالدى دەپ ھېسابلاڭ» ناملىق ماقالىسىدە شۇنى بايقىغانىكى، گەرچە تۈگىمىگەن نىشانلار زېھنى كۈچنى خوراتسىمۇ، ئەمما ئۇلارنى ھەل قىلىش پىلانىنى تۈزۈپ چىقىش بۇ خىل سەلپىي تەسىرنى يېنىكلىتىدۇ. بۇ جەرياننىڭ ماھىيىتى ئىشلارنى بۆلەكلەرگە پارچىلاشقا بېرىپ تاقىلىدۇ. ئەگەر سىز توختىماي كېچىكتۈرۈپ كېلىۋاتقان مۇشكۈل بىر ۋەزىپە بولسا، ئۇنى دەرھال بىر تەرەپ قىلغىلى بولىدىغان ئەڭ كىچىك قەدەملەرگىچە پارچىلاڭ.

قول سېلىپ ئىشلەش باسقۇچىغا كەلگەندە، سىز خىزمەتنى باشلاشقا تەييار بولىدىڭىز. ئەمما شۇنى يادىڭىزدا تۇتۇڭكى، خىزمەت ۋاقتىنىڭ ھەممە سائەتلىرى ئوخشاش قىممەتكە ئىگە ئەمەس. ئالكوت مۇنداق دەيدۇ: «ھەر بىرىمىزنىڭ <تەشەببۇسكار زېھنى كۈچ> دەپ ئاتايدىغان زاپىسىمىز ناھايىتى چەكلىك بولىدۇ. يەنى كۈنىگە

پەقەت ئىككى - ئۈچ سائەتلا ئۆزىمىزنى ئەڭ جۇشقۇن ھېس قىلىمىز. بۇ ۋاقىت كىشىدىن كىشىگە پەرقلىنىدۇ. كۆپىنچە كىشىلەر ئۈچۈن قەھۋە ئىچىپ زېھىن ئويغانغان ئەتىگەنلىك پەيت ئەڭ ياخشى پەيتتۇر. بىزنىڭ بۇ سائەتلەردە زېھنىمىزنى نېمىگە قاراتقانلىقىمىز خىزمەت ئۈنۈمىمىزنى بەلگىلەيدۇ. «ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، بۇنىڭ ئەڭ مۇھىم قىسمى تەشەببۇسكار زېھنىمىزنى چېچىلاڭغۇ قىلىدىغان نەرسىلەردىن قوغداشتۇر: «تېلېفونىڭىزنى ئۈنسز ھالەتكە قويۇڭ، خەت ساندۇقى ۋە ئۇچۇر ئەپلىرىدىن چىقىڭ. كومپيۇتېرىڭىزدىكى باشقا بارلىق كۆزەكلەرنى تاقاپ، پەقەت قىلماقچى بولغان ئىشقىلا پۈتۈن دىققىتىڭىزنى مەركەزلەشتۈرۈڭ!»

ئىشنى كەينىگە سۆرىمەڭ

بىرەر ۋەزىپىنى توختىماي كېچىكتۈرۈشنىڭ سەۋەبى كۆپ. ئەمما كۆپىنچە ئەھۋالدا ئىشنى سوزۇپ يۈرۈش — زېرىكىش، ئۈمىدسىزلىنىش، ئەنسىزلىك ۋە ئۆزىگە گۇمان بىلەن قاراش قاتارلىق سەلبىي ھېسسىياتلارغا تاقابىل تۇرۇشنىڭ زېھنىدىكى بىر خىل پاسسىپ ئۇسۇلدۇر. بۇ يەردىكى ئەڭ مۇھىم نۇقتا، ئىشنى كېچىكتۈرۈپ قويغانلىقىڭىز ئۈچۈن ئۆزىڭىزنى تەنقىد قىلىشتىن خالىي بولۇشتۇر. 2010-يىلى ئېلان قىلىنغان بىر تەتقىقاتتا بايقىلىشىچە، تۇنجى ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىش جەريانىدا ئىمتىھاندىن بۇرۇنقى مەزگىللەردە ئۆگىنىشنى كېچىكتۈرگەنلىكى ئۈچۈن ئۆزىنى كەچۈرۈۋەتكەن ئوقۇغۇچىلار كېيىنكى ئىمتىھاندا ئۆگىنىشنى بۇرۇنقىغا قارىغاندا ئازراق كېچىكتۈرىدىغان بولۇپ چىققان. ئۆزىنى كەچۈرۈش ئىنساننىڭ ئۆتمۈشتىكى خاتالىق يۈكۈدىن قۇتۇلۇپ، كۆز ئالدىدىكى خىزمەتكە مەركەزلەشتۈرۈشكە يول ئاچىدۇ.

بۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ بىر ئاددىي ئۇسۇلى — «ئەگەر شۇنداق بولسا» پىلانىنى تۈزۈپ چىقىشتۇر. مەسىلەن: «ئەگەر ئۆزۈمنىڭ ئىشنى سوزۇپ يۈرگەنلىكىمنى بايقىسام، ئۆزۈمنى ئەيىبلەپ ئولتۇرماستىن، ئاستاغىنە خىزمىتىمگە قايتىمەن.» شۇنداقلا، تېلېفون ياكى كومپيۇتېرىڭىزدىكى ئەپلەرگە ئىشلىتىش ۋاقىت چېكى قويۇش ۋە زىيەتنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىدۇ.

ئارام ئېلىشنىمۇ ئۇنتۇماڭ

ئارام ئېلىش چاستوتىڭىز خىزمىتىڭىزنىڭ زېھىن تەلەپ قىلىش دەرىجىسىگە باغلىق. نۇرغۇن كىشىلەر كەڭ ئومۇملاشقان «پومودورو» (Pomodoro) ئۇسۇلىغا، يەنى 25 مىنۇت خىزمەت، 5 مىنۇت ئارام ئېلىش جەريانىغا ئەمەل قىلىدۇ. لېكىن زېھنىنى تېخىمۇ ئۇزۇن مەركەزلەشتۈرۈشنى خالايدىغانلار ئۈچۈن «باسقۇچلۇق پومودورو»

ئۇسۇلى تېخىمۇ پايدىلىق بولۇشى مۇمكىن. بۇ قىسقا خىزمەت بۆلەكلىرىدىن باشلاپ، ۋاقتىنى بارا-بارا ئۇزارتىش ئارقىلىق سىزنى «ئېقىم» (ھالىتىگە كىرگۈزىدۇ).

قىسقا ئارام ئېلىش پەيتلىرىدە ھەرىكەت قىلىش — بەك زۆرۈر. تەتقىقاتلار شۇنى كۆرسىتىدۇكى، ئاكتىپ كىچىك ئارام ئېلىش — مەيلى ئۇ بىر ئاز سوزۇلۇش ياكى بىر نەچچە قەدەم مېڭىش بولسۇن — خىزمەت ئۈنۈمىنى ۋە كەيپىياتنى كۆرۈنەرلىك ياخشىلايدۇ. مەسىلەن، «ئىشك رامكىسىدا سوزۇلۇش» مەشىقى نەچچە سائەتلەپ كۈنۈپكا تاختىسى ئالدىدا ئولتۇرۇش سەۋەبىدىن شەكىللەنگەن دۈمچىيىش قىياپىتىنى تۈزىتىشكە ياردەم بېرىدۇ.

چۈشلۈك تاماقتا سىرتقا چىقىش

چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا ئىمكانىيەت بولسا سىرتقا چىقىپ تەبىئەت قوينىدا ئايلىنىپ كېلىڭ. بۇ زىيادە خىيال سۈرۈشنى ئازايتىپ، روھىي بېسىمنى يەڭگىلەيتىدۇ. چۈشتىن كېيىنكى ھالسىزلىق مەسىلىسىگە كەلسەك، بۇ بەدىنىمىزدىكى تەبىئىي «بىئولوگىيەلىك سائەت» رىتىمى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. ئەگەر 5 مىنۇتتىن 15 مىنۇتقىچە مۇگدېۋالالىسىڭىز بىر نەچچە سائەتلىك جۇشقۇنلۇققا ئېرىشىسىز. ئەگەر بۇنداق قىلىش مۇمكىن بولمىسا، قىسقا پىيادە مېڭىش ۋە بىر نەچچە يۈتۈم سۇ ئىچىشىمۇ ئۈنۈملۈك چارىدۇر. تېخىمۇ ياخشىسى، كۆپ كۈچ تەلەپ قىلمايدىغان ۋەزىپىلەرنى (مەسىلەن، خەتكە جاۋاب قايتۇرۇش قاتارلىقلارنى) سائەت ئۈچتىن كېيىنكى ۋاقتىغا ئورۇنلاشتۇرۇڭ.

كۈننىڭ ئاخىرلىشىشى

خىزمەت كۈنىنى ئەتىسى ئەتىگەنلىك مۇۋەپپەقىيەت ئۈچۈن تەييارلىق قىلىپ قويۇش بىلەن تاماملاڭ. ھەپتە بويى ئۆزىڭىزنى كۆزدىن كەچۈرۈپ تۇرۇڭ: نېمە ئىشلار ئوڭۇشلۇق بولدى؟ نېمىلەرنى تۈزىتىش كېرەك؟ ئۈستىلىڭىزدىكى قالايىمقانچىلىقلارنى تازىلاش ئۈچۈن 30 سېكۇنت ۋاقت ئاجرىتىڭ. چۈنكى ئىشخانىدىكى قالايىمقانچىلىق خىزمەتتىن زېرىكىش (burnout) خەۋپى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك.

ئىنگىلىزچىدىن ئۆ. ئالماس تەرجىمىسى

<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2025/dec/30/perfect-working-day-get-everything-done-without-getting-stressed>

زىيەنسى ئويغاقلىق ۋە ئىقلىسى ئىقتىدارلىق تېلفون

پەتى ۋېلبورن

زېھني ئويغاقلىق ۋە ئەقلىي ئىقتىدارلىق تېلفۇن

پەتھى ۋېلبورن

برىتانىيە كولۇمبىيە ئۇنىۋېرسىتېتى ئوكاناگان شۆبىسى (UBCO) تەتقىقاتچىسىنىڭ ئېيتىشىچە، ئاڭلىقلىق كۈندىلىك تېلفۇن ئىشلىتىش ئادىتىنى ئۆزگەرتەلەيدىكەن

دۇنيا مىقياسىدا ئەقلىي ئىقتىدارلىق تېلفۇن ئىشلەتكۈچىلىرىنىڭ سانى تۆت مىلياردتىن ئاشقان بىر پەيتتە، تەتقىقاتچىلار بارغانسېرى ئەقلىي تېلفۇن ئىشلىتىش ئەھۋالىنى ئازايتىشنىڭ يوللىرىنى ئىزدەمەكتە.

دوكتور سۇسان خولتزمان برىتانىيە كولۇمبىيە ئۇنىۋېرسىتېتى ئوقۇتقۇچىسى، پسخولوگ دوكتور سۇسان خولتزمان ئۇ يېقىندا «زېھني ئويغاقلىق» ژۇرنىلىدا بىر تەتقىقات ماقالىسى ئېلان قىلىپ، ئەقلىي تېلفۇنلارنى زىيادە ئىشلىتىش ياكى ئۇنىڭغا بېقىنىپ قېلىش مەسىلىسىنى، ھەمدە زېھني ئويغاقلىق تېخنىكىلىرى ئارقىلىق بۇنى قانداق چەكلىگىلى بولىدىغانلىقى ھەققىدە مەلۇمات بەردى.

ئۇ مەزكۇر مەسىلە ئۈستىدە توختىلىپ ئېلىكترونلۇق ئۈسكۈنىلەرگە خۇمار بولۇپ قالغان كىشىلەرگە بىر قانچە تەكلىپلەرنى بەردى.

ئەقلىي تېلفۇننى نامۇۋاپىق ئىشلىتىش قانداق بولىدۇ؟

ئەقلىي تېلفۇنلار دۇنيادىكى مىلياردلىغان كىشىلەرنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمىغا ئايلاندى. ئەگەر بىر كىشى ئەقلىي تېلفۇندا زىيادە كۆپ ۋاقىت سەرپ قىلسا، بۇلارنى ئىشلىتىش ۋاقتىنى كونترول قىلىشتا قىيىنچىلىق ۋە بۇ ئەھۋال تۇرمۇشنىڭ مۇھىم ساھەلىرىگە كۆرۈنەرلىك دەخلى يەتكۈزسە، مانا بۇنى «ئەقلىي ئۈسكۈنىلەرنى نامۇۋاپىق ئىشلىتىش» دەپ ئاتايمىز. بىراق ئۇلارنى نامۇۋاپىق ئىشلىتىشكە قانداق ئېنىقلىما بېرىش ۋە ئۇنى قانداق ئۆلچەش كېرەكلىكى ھەققىدە يەنىلا خېلى كۆپ تالاش-تارتىشلار مەۋجۇت.

بۇ نېمىشقا مەسلە دەپ قارىلىدۇ؟

ئەقلىي تېلغۇنلار بىزنى ئۇچۇر - مەلۇماتلارغا، ئىجتىمائىي ئالاقىگە ۋە كۈندىلىك تۇرمۇش قوراللىرىغا چەكسىز ئېرىشىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئەقلىي تېلغۇن ئىشلىتىش بىزنىڭ خىزمىتىمىزگە، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلىرىمىزگە ۋە روھىي ساغلاملىقىمىزغا پۈتلىككاشاڭ بولۇشى مۇمكىن. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇيغۇننىڭ بۇزۇلۇشى، بولۇپمۇ بويۇن ۋە مۇرە ئاغرىقى قاتارلىق جىسمانىي ساغلاملىق مەسىلىلىرىنىمۇ كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

ئەقلىي تېلغۇننى زىيادە ئىشلىتىش تېخى قىمار ياكى زەھەرلىك چېكىملىك چېكىشكە ئوخشاش «خۇمار» دەپ تۈرگە ئايرىلمىدى. ئەمما بۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا بەزى ئوخشاش كېتىدىغان تەرەپلەر بار. مەسىلەن، بەزى كىشىلەر تېلغۇننىدىن ئايرىلىپ قالغاندا ناھايىتى زور بىئاراملىق ۋە ئەنسىزلىك ھېس قىلىدۇ. بۇ ئەھۋال «يانغۇنسىزلىق قورقۇنچى» (nomophobia) دەپ ئاتىلىدۇ. سىز مەيلى بۇنى خۇمارلىق دەڭ ياكى دېمەڭ، ھەر قايسى ياش گۇرۇپپىسىدىكى نۇرغۇن كىشىلەر ئەقلىي تېلغۇن ئىشلىتىش ۋاقتىنى ئازايتىش ئارزۇسىنى ئىپادىلەمەكتە.

تەتقىقاتقا قانداق يەكۈنلەر چىقتى؟

تەتقىقاتىمىزدا شۇ بايقالدىكى، كۈندىلىك تۇرمۇشىدا تېخىمۇ ئاڭلىق ياكى زېھنىي ئويغاق بولۇشقا مايىل كىشىلەرنىڭ تېلغۇنى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدە مەسىلە كۆرۈلۈش ئېھتىماللىقى بىر قەدەر تۆۋەن بولىدىكەن. بىز 11 دۆلەتتىكى 39 مىڭدىن ئارتۇق كىشى چېتىلغان 61 تۈرلۈك تەتقىقات ئۈستىدە ئەتراپلىق تەھلىل يۈرگۈزدۈق. بۇ تەتقىقاتلاردا زېھنىي ئويغاقلىق بىلەن ئەقلىي تېلغۇننى بىنورمال ئىشلىتىش ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت تەكشۈرۈلگەن. بىز بولۇپمۇ بۇ ئۇسۇلنىڭ كىملىرىگە ياردىمى بولىدىغانلىقىغا ئالاھىدە قىزىقتۇق.

زېھنىي ئويغاقلىق دېگىنىمىز — ھازىرقى پەيتنى تۇيۇش ۋە زېھنىنى شۇ پەيتكە نىسبەتەن ناباپ ھېسابلىنىدىغان ئىشلاردىن ئۇزاق تۇتۇشتۇر. تېلغۇننى توختىماستىن تەكشۈرۈپ تۇرىدىغان بىر ئادەمنى كۆز ئالدىڭىزغا كەلتۈرۈڭ. ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشى بەلكىم قىزىقارلىق ۋە جەلپ قىلارلىق ئۇچۇرلارنى تېپىش، ياكى زېرىكىش، ۋە ياكى بېسىمنى ئازايتىش، كۆڭۈلسىز ۋە زىيەت ۋە ئالاقىلەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇش يۈزىسىدىن بولغان بولۇشى مۇمكىن. بۇنداق ئەھۋاللاردا زېھنىي ئويغاقلىقنىڭ ياردىمى تېگىدىغان نۇرغۇن سەۋەبلەر بار. ئۇ كىشىلەرنىڭ ئۆز ھېسسىياتىنى تېخىمۇ ياخشى باشقۇرۇشىغا، ھېسسىياتقا بېرىلىپ قارار چىقىرىشنى ئازايتىشىغا ۋە ئۆزىگە پايدىسى بولمىغان ھەرىكەتلەرنى قىلىشىغا بولغان كۈچلۈك ئىنتىلىشلەرنى يېڭىپ ئۆتۈپ كېتىشىگە

ياردەم بېرىدۇ. شۇنداقلا زېھنىي ئويغاقلىق پەقەت سىز ئادەتلىنىپ قالغىنىڭىز ئۈچۈنلا قىلىۋاتقان بىرەر ھەرىكەتنىڭ ئىچىدە تۇرغان ۋاقتىڭىزدا، ئۆز ئەھۋالىڭىزنى سېزىۋېلىشىڭىزغىمۇ ياردەم بېرىدۇ.

ئىنگىلىزچىدىن ئۆ. ئالماس تەرجىمىسى

<https://news.ok.ubc.ca/2025/12/02/mindfulness-may-help-people-disconnect-from-their-smartphones/>

دۇنيادىكى ئەركىنلىك 2025 - يىلى
ئۇدا 20 يىل چېكىندى

دۇنيادىكى ئەركىنلىك 2025 - يىلى ئۇدا 20 يىل چېكىندى

ۋاشىنگتوندىكى «ئەركىنلىك ئۆيى» (Freedom House) تەشكىلاتى بۈگۈن ئېلان قىلغان يېڭى دوكلاتقا ئاساسلانغاندا، 2025-يىلى يۈز بەرگەن ھەربىي، سىياسىي ئۆزگىرىشلەر، تىنچ نامايىشچىلارغا قارىتىلغان زوراۋانلىق ۋە ئاساسىي قانۇن كاپالەتلىرىنى ئاجىزلىتىش ئۇرۇنۇشلىرى دۇنيا ئەركىنلىكىنىڭ ئىزچىل 20 - يىل تۆۋەنلىشىگە سەۋەب بولغان. «دۇنيادىكى ئەركىنلىك 2026: مۇستەبىتلىكنىڭ كېڭىيىۋاتقان سايىسى» ناملىق بۇ دوكلاتتا كۆرسىتىلىشىچە، 54 دۆلەتتە سىياسىي ھوقۇق ۋە پۇقرالار ئەركىنلىكى چېكىنگەن، پەقەت 35 دۆلەتتە ياخشىلىنىش كۆرۈلگەن. كۈنىمىزدە دۇنيا نوپۇسىنىڭ پەقەت %21 لا «ئەركىن» دەپ باھالانغان دۆلەتلەردە ياشايدۇ. بۇ كۆرسەتكۈچ بۇنىڭدىن 20 يىل ئىلگىرى %46 ئىدى.

«ئەركىنلىك ئۆيى» نىڭ باش ئىجرائىيە ئەمەلدارى جېمى فىلاي مۇنداق دېدى: «گەرچە 2026 - يىلى ۋېنېسۇئېلادىن ئىرانغىچە بولغان مۇستەبىت تۈزۈم ئاستىدا ياشاۋاتقان كىشىلەر ئۈچۈن يېڭى پۇرسەتلەرنى ئېلىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۆتكەن 20 يىل دۇنيا ئەركىنلىكى ئۈچۈن بىر قاراڭغۇ دەۋر بولدى. قوراللىق توقۇنۇشلار، سىياسىي ئۆزگىرىشلەر، دېموكراتىك ئورگانلارغا قىلىنغان ھۇجۇملار ۋە مۇستەبىتلىكنىڭ ھەق - ھوقۇقىنى باستۇرۇشى نەتىجىسىدە، ئەركىنلىك يىگىرمە يىل مابەينىدە ئىزچىل چېكىندى. تېخىچە ئەركىنلىك نېمەتلىرىدىن بەھرىمەن بولۇۋاتقانلار مۇستەبىتلىككە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ ئىش قىلىشى، شۇنداقلا دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا باستۇرۇشقا قارشى تۇرۇۋاتقان كىشىلەرنىڭ دېموكراتىك ئارزۇلىرىنى تېخىمۇ ئۈنۈملۈك قوللىشى كېرەك، بولمىسا بۇ چېكىنىش داۋاملىشىۋېرىدۇ.»

مۇستەبىت تۈزۈملەردە باستۇرۇشنىڭ تېخىمۇ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، ئۆتكەن بىر يىل دۇنيادىكى دېموكراتىك دۆلەتلەر ئارىسىدا مۇرەككەپ ۋە تۇراقسىز بىر مەنزىرىنى نامايان قىلدى. «ئەركىن» دەپ باھالانغان 88 دۆلەت ئىچىدە ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى ئەڭ روشەن چېكىنىشكە ئۇچرىغان. بۇلغارىيە ۋە ئىتالىيەدىمۇ ئەھۋال شۇنداق بولغان. پارلامېنتتىكى سىياسىي تىرىكشىشنىڭ كەسكىنلىشىشى ۋە بىر تەرەپلىمە مەمۇرىي ھوقۇقنى كېڭەيتىش ئۇرۇنۇشلىرىنىڭ كۈچىيىشى، شۇنداقلا سۆز ئەركىنلىكى سەۋەبلىك كىشىلەر ئۇچرايدىغان تەھدىت ۋە ئۆچ ئېلىشلارنىڭ يىلدىن-يىلغا كۆپىيىشى، ھەمدە چىرىكلىككە قارشى تۇرۇش كاپالەتلىرىنىڭ ئاجىزلىشىشى قاتارلىق ئامىللار ئامېرىكانىڭ ئەركىنلىك دەرىجىسىنى 2002-يىلىدىن بۇيانقى ئەڭ تۆۋەن چەككە چۈشۈرۈپ قويدى. ئامېرىكانىڭ 2025 - يىلىدىكى چېكىنىشى ئۆتكەن 20 يىلدا

مەيلى جۇمھۇرىيەتچىلەر ياكى دېموكراتلار ھۆكۈمەتلىرى دەۋرىدە بولسۇن، جەمئىي 12 دەرىجە تۆۋەنلەش ۋەزىيىتىنى شەكىللەندۈردى.

دوكلاتتىكى مۇھىم يەكۈنلەر:

دۇنيا ئەركىنلىكى 2025-يىلى ئىزچىل 20 يىل تۆۋەنلىدى. بىر يىل ئىچىدە جەمئىي 54 دۆلەتنىڭ سىياسىي ھوقۇق ۋە پۇقرالار ئەركىنلىكىدە چېكىنىش كۆرۈلدى، پەقەت 35 دۆلەتتلا ياخشىلىنىش كۆرۈلدى.

ئەڭ يۇقىرى ئۆزلەش ۋە ئەڭ ياخشى ئومۇمىي نومۇرلار: «دۇنيادىكى ئەركىنلىك» دوكلاتىنىڭ سىياسىي ھوقۇق ۋە پۇقرالار ئەركىنلىكىنى باھالاش سىستېمىسىدا، 2025 - يىلى سۈرىيە (+5)، سىرلانكا (+5)، بولۇۋىيە (+4) دەرىجىدە ئىلگىرىلەش كۆرسەتتى. ئەڭ يۇقىرى ئومۇمىي نومۇرغا ئېرىشكەن دۆلەتلەر فىنلاندىيە (100)، شۋېتسىيە (99)، نورۋېگىيە (99) ۋە يېڭى زىلاندىيە (99) بولدى.

گۈنىيە-بىسسائۇ (-8)، تانزانىيە (-7)، بۇركىنا-فاسو (-5)، ماداغاسقار (-5) ۋە سالۋادور (-5) بىر يىل ئىچىدە نومۇرى ئەڭ كۆپ تۆۋەنلىگەن دۆلەتلەر بولۇپ قالدى. ئومۇمىي نومۇرى ئەڭ تۆۋەن دۆلەتلەر جەنۇبىي سۇدان (0)، سۇدان (1) ۋە تۈركمەنىستان (1) بولدى.

سالاهىيەت ئۆزگىرىشلىرى: بولۇۋىيە، فىجى ۋە مالاۋىدىن ئىبارەت ئۈچ دۆلەت رىقابەت خاراكتېرلىك سايلاملار، ئەدلىيە مۇستەقىللىقنىڭ ئېشىشى ۋە قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىشنىڭ كۈچىيىشى سايبىسىدە «قىسمەن ئەركىن» سالاهىيىتىدىن «ئەركىن» سالاهىيىتىگە كۆتۈرۈلدى.

مۇستەبىت باستۇرۇشنىڭ چوڭقۇرلىشىشى ۋە ئىزچىللىقى: 2025-يىلى ئىراندا ئەركىنلىك ۋەزىيىتى داۋاملىق ناچارلاشتى. ئىران دائىرىلىرى ئىيۇن ئېيىدا ئىسرائىلىيە بىلەن بولغان 12 كۈنلۈك ئۇرۇشتىن كېيىن، «جاسۇسلۇق ۋە ھەمكارلىشىش» ئەيىبلەشلىرى بىلەن ئېلىپ بېرىلغان زەربە بېرىش ھەرىكىتىدە 21 مىڭدىن ئارتۇق كىشىنى قولغا ئالدى، شۇنداقلا 1.8 مىليون ئەتراپىدا ئافغانىستانلىق كۆچمەن ۋە مۇساپىرنى ئۇلارنىڭ ئەڭ ئەقەللىي ھوقۇقلىرىغا پىسەنت قىلماي قوغلاپ چىقاردى. ئىراننىڭ نومۇرى 10 نومۇرغا چۈشۈپ قالدى. رۇسىيە ۋە خىتاينىڭ نومۇرى ئۆزگەرمەي ئايرىم-ئايرىم ھالدا 12 ۋە 9 پېتى قالغان بولسىمۇ، ئەمما رۇسىيە دائىرىلىرى ئۇرۇشقا قارشى سۆز قىلىشنى ۋە مۇستەقىل ژۇرنالىستلىقنى باستۇرۇش ئۈچۈن يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا تەدبىر قوللاندى. خىتاي ئەمەلدارلىرى بولسا كىچىك كۆلەملىك، ئەمما بارغانسېرى كۆپىيىۋاتقان نامايىشلارنى قاتتىق باستۇردى.

كەرچە ئۆتكەن يىگىرمە يىلدا ئەركىنلىك كۆرسەتكۈچى زور دەرىجىدە تۆۋەنلىگەن بولسىمۇ، تاراتقۇ ئەركىنلىكى، شەخسىي ئىپادە ئەركىنلىكى ۋە قانۇنىي تەرتىپ ئەڭ ئېغىر زەربىگە ئۇچرىدى. سىياسىي ئۆزگىرىشلەر،

قوراللىق توقۇنۇشلار، خەلق تەرىپىدىن سايلانغان رەھبەرلەرنىڭ دېموكراتىك ئورگانلارغا قىلغان ھۇجۇملىرى ۋە مۇستەبىت تۈزۈملەرنىڭ كۈچەيگەن باستۇرۇشلىرى ئۆتكەن 20 يىللىق دۇنياۋى چېكىنىشنىڭ ئاساسلىق تۈرتكىلىك ئامىللىرى بولدى.

2005-يىلىدىن بۇيان، «قىسمەن ئەركىن» سالاھىيىتىدىكى دۆلەتلەر گۇرۇپپىسى خېلىلا كىچىكلىدى. 2005-يىلى «قىسمەن ئەركىن» دەپ باھالانغان 59 دۆلەتنىڭ ئىچىدە، جەمئىي 19 دۆلەت «ئەركىن ئەمەس» كاتېگورىيەسىگە چۈشۈپ قېلىپ، دۇنيادىكى مۇستەبىت دۆلەتلەر سېپىنى كېڭەيتتى. ھالبۇكى پەقەت 9 دۆلەتلا «ئەركىن» سالاھىيىتىگە ئۆزلىدى.

كۆپىنچە دېموكراتىك دۆلەتلەر مۇشكۈل خىرىسلار ئالدىدا يەنىلا ئۆز چىدامچانلىقىنى ساقلاپ كەلمەكتە. ئىچكى بېسىملار ۋە چەتئەل كۈچلىرىنىڭ تەھدىتلىرىگە قارىماي، دېموكراتىك دۆلەتلەر ئۆزلىرىنىڭ دۆلەت ئىچى سىياسىي سىستېمىلىرىنىڭ ئىنكاس قايتۇرۇشقا قادىرلىقىنى ۋە يۆنىلىشىنى تۈزىتىش ئىقتىدارىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى داۋاملىق ئىسپاتلىماقتا. 2005-يىلى «ئەركىن» دەپ باھالانغان 87 دۆلەتنىڭ جەمئىي 76 سى — يەنى %85 تىن كۆپرەكى — ئەركىنلىك يەر شارى خاراكتېرلىك چېكىنگەن مۇشۇ يىگىرمە يىل مابەينىدە ئىزچىل «ئەركىن» پېتى قالدى.

«ئەركىنلىك ئۆيى» نىڭ تەتقىقات مۇدىرى ۋە دوكلاتنىڭ ئاپتورلىرىدىن بىرى يانا گوروخوۋسكايا مۇنداق دەيدى: «بىز ئەركىنلىككە بولغان ئىنتىلىشنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك ئىكەنلىكىنى داۋاملىق كۆرمەكتىمىز. بېلىرۇسىيەدىن زىمبابۇيغىچە بولغان دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى كىشىلەر زور خەتەرلەرگە تەۋە ككۈل قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئاساسىي ھوقۇقلىرىنى قوغداش ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقماقتا. دۇنياۋى ئەركىنلىكنىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك تۆۋەنلەش ۋە زىيىتىنى ياخشىلاش ئۈچۈن، دېموكراتىك ھۆكۈمەتلەر ۋە جەمئىيەتلەر ئەركىنلىك ئىزدەۋاتقانلار بىلەن ھەمكارلىق ئىچىدە ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىشى كېرەك. بۇنىڭ بىر قىسمى بىرىنچى سەپتىكى كىشىلىك ھوقۇق قوغدىغۇچىلىرىنى ۋە غەيرى ھۆكۈمەت تەشكىلاتلىرىنى مەبلەغ بىلەن ۋە دىپلوماتىك يول بىلەن قوللاش ئارقىلىق ئىشقا ئاشۇرۇلۇشى لازىم.

دوكلاتتا دېموكراتىك ھۆكۈمەتلەر، پۇقرالار تەشكىلاتى گۇرۇپپىلىرى، سودا رەھبەرلىرى ۋە دېموكراتىيەنى قوغداشنى ئارزۇ قىلىدىغان باشقا تەرەپلەرنىڭ سىياسىي ھوقۇقىنى ۋە پۇقرالار ئەركىنلىكىنى قوغداش، ھەمدە كېڭەيتىش ئۈچۈن يولغا قويالايدىغان بىر قاتار تەكلىپلىرى كۆرسىتىپ ئۆتۈلگەن.

تەكلىپلەر تۆۋەندىكىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

دېموكراتىك ماسلىشىش ۋە كوللېكتىپ ھەرىكەتنى كۈچەيتىش. دېموكراتىك دۆلەتلەر رايون سەۋىيەسىدە ۋە خەلقئارالىق تەشكىلاتلار ئىچىدە دېموكراتىك ئۆلچەم ۋە قائىدىلەرنى ئاساس قىلغان خەلقئارالىق تەرتىپنى قوغداش ئۈچۈن تېخىمۇ زور كوللېكتىپ رەھبەرلىك رولىنى جارى قىلدۇرۇشى كېرەك.

دۇنياۋى ئەركىنلىكنىڭ چېكىنىش ۋە زىيىتىنى ياخشىلاش ئۈچۈن، خەلقئارالىق دېموكراتىيە ياردىمىگە قايتا ئېنىقلىما بېرىش. دېموكراتىيە ياردىمى پەقەت قىسقىراۋاتقان ئاممىۋى خامچوتقىلا تايىنىپ پۈت تىرەپ تۇرالمىدۇ. ئۇ ھۆكۈمەتلەر، خەير-ساخاۋەت ئورگانلىرى ۋە خۇسۇسىي ساھەلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، ھەمدە ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن نەتىجىلەرنى نىشان قىلغان تېخىمۇ كەڭ، كۆپ خىللاشقان ۋە ماسلاشقان مەبلەغ يۈرۈشتۈرۈش سىستېمىسىغا، جۈملىدىن ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسىي ساھە ھەمكارلىقىغا موھتاج.

پۇقرالىق سالاھىيىتى شەكىللىنىۋاتقان رەقەملىك بوشلۇقلاردا ياش ئەۋلادلار بىلەن بولغان ئالاقىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش. ياش ئەۋلادلارغا مەبلەغ سېلىش — دېموكراتىك ئۆلچەملەرنىڭ كەلگۈسى ئون يىلدا ئۆز قىممىتىنى ساقلىشىغا، چىدامچانلىقىنى ئاشۇرۇشىغا ۋە يېڭىلىنىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىدىغان ھەر قانداق ئۇزۇن مۇددەتلىك ئىستراتېگىيەنىڭ مۇھىم بىر قىسمىدۇر.

«دۇنيادىكى ئەركىنلىك» دوكلاتى يەر شارىدىكى 195 دۆلەت ۋە 13 رايوننىڭ سىياسىي ھوقۇق ۋە پۇقرالار ئەركىنلىكىگە ئائىت كۆرسەتكۈچلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يىللىق دوكلاتلارنىڭ 53-سانى ھېسابلانغان بۇ نەشرى 2025-يىلى 1-يانۋاردىن 2025-يىلى 31-دېكابىرغىچە بولغان مۇددەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، ئۇزۇن مۇددەتلىك يۈزلىنىشلەر ھەققىدە قىسقىچە تەھلىل بىلەن تەمىنلەيدۇ. دوكلاتنىڭ تەتقىقات ئۇسۇلى ئاساسىي جەھەتتىن 1948 - يىلى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى ئومۇمىي كېڭىشى تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان «دۇنيا كىشىلىك ھوقۇق خىتابنامىسى»گە ئاساسلانغان. مەزكۇر دوكلات پۈتۈنلەي فوندى جەمئىيەتلىرى، شەخسلەر ۋە شىركەتلەرنىڭ ئىئانلىرى بىلەن مەبلەغلەشتۈرۈلگەن بولۇپ، ھېچقانداق ھۆكۈمەت مەبلەغىنى قوبۇل قىلمايدۇ.

ئىنگىلىزچىدىن ئۆ. ئالماس تەرجىمىسى

https://freedomhouse.org/article/new-report-global-freedom-declined-20th-consecutive-year-2025?utm_source=chatgpt.com

تارتىش كۈھى قانۇنىيىتىنى چۈشىنىش

تارتىش كۈچى قانۇنىيىتىنى چۈشىنىش

مۇھىم نۇقتىلار

تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى شۇنى كۆرسىتىپ بېرىدۇكى، ئىجابىي تەپەككۈر سىزنىڭ كۆزلىگەن نەتىجىلىرىڭىزگە ئېرىشىشىڭىزگە ياردەم بېرىدۇ. ئەكسىچە، سەلبىي تەپەككۈر سىزنىڭ ئىلگىرىلىشىڭىزگە توسالغۇ بولىدۇ.

ئىجابىي تەپەككۈر ئۇسۇلىنى يېتىلدۈرۈش سىزنىڭ سالامەتلىكىڭىز، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلىرىڭىز ۋە ئومۇمىي بەخت-سائادىتىڭىزگە ئىجابىي تەسىر كۆرسىتىدۇ.

سىز كۈندىلىك خاتىرە يېزىش، كۈندىلىك پىلان تەييارلاش ۋە ئۆز - ئۆزىڭىزگە ئىجابىي سۆزلەش (ئۆزىڭىز ئىشەنچ بېرىش) قاتارلىق قوراللاردىن پايدىلىنىپ، تارتىش كۈچى قانۇنىيىتىنى ئەمەلىيەتتە سىناپ كۆرسىتىش بولىدۇ.

تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى — ئىجابىي پىكىرلەر ئىجابىي نەتىجىلەرنى، سەلبىي پىكىرلەر سەلبىي نەتىجىلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، دېگەن قاراشتۇر. بەزىلەر بۇ «قانۇنىيەت» نىڭ سالامەتلىكىڭىزدىن تارتىپ ئىقتىسادىي ئەھۋالىڭىز ۋە مۇناسىۋەتلىرىڭىزگىچە بولغان بارلىق ئىشلارغا تەسىر كۆرسىتەلەيدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ. بىراق بۇ زادى ھەقىقەتمۇ؟ گەرچە بۇ قاراش «سىر» (The Secret) غا ئوخشاش كىتابلار ئارقىلىق كەڭ ئومۇملاشقان بولسىمۇ، لېكىن مۇتەخەسسسلەر تارتىش كۈچى قانۇنىيىتىنى تۇرمۇشىڭىزغا ياخشىلىقلارنى ئېلىپ كېلىدىغان سېھىرلىك قورال بولۇشتىن كۆرە، كۆپىنچە ھاللاردا پىسخىكا ۋە تەپەككۈر ئۇسۇلى بىلەن مۇناسىۋەتلىك، دەپ كۆرسەتمەكتە.

تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى قانداق ئىشلەيدۇ؟

تارتىش كۈچى قانۇنىيىتىگە ئاساسلانغاندا، سىزنىڭ ئويى - خىياللىرىڭىزدىكى ئېنېرگىيە سىزنىڭ تەجرىبە-كەچمىشلىرىڭىزنى ۋۇجۇدقا چىقىرىدۇ. شۇڭا ئىجابىي ئويىلار ئىجابىي كەچمىشلەرنى ياراتسا، سەلبىي ئويىلار سەلبىي كەچمىشلەرنى يارىتىدۇ. بۇ قاراشنى تەشەببۇس قىلغۇچىلار تارتىش كۈچى قانۇنىيىتىنى تەشكىل قىلىدىغان تۆۋەندىكىدەك ئاساسلىق ئالەمشۇمۇل پىرىنسىپلارنىڭ بارلىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتدۇ:

ئوخشاشلار بىر-بىرىنى تارتىدۇ. بۇ قانۇنىيەت بىر - بىرىگە ئوخشىشىپ كېتىدىغان نەرسىلەرنىڭ ئۆزئارا بىر-بىرىنى تارتىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بۇنىڭ مەنىسى شۇكى، ئىنسانلار ئادەتتە ئۆزىگە ئوخشايدىغان كىشىلەرنى ئۆزىگە تارتىشقا مايىل بولىدۇ. شۇنداقلا كىشىلەرنىڭ ئويلىرىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش نەتىجىلەرنى تارتىدۇ. سەلبىي تەپەككۇرنىڭ سەلبىي كەچمىشلەرنى تارتىدىغانلىقىغا، ئىجابىي تەپەككۇرنىڭ بولسا كۆڭۈلدىكىدەك نەتىجىلەرنى يارىتىدىغانلىقىغا ئىشىنىلىدۇ.

تەبىئەت بوشلۇقنى ياقتۇرمايدۇ. تارتىش كۈچىنىڭ بۇ پىرىنسىپى شۇنى كۆرسىتىدۇكى، تۇرمۇشىڭىزدىكى سەلبىي نەرسىلەرنى چىقىرىپ تاشلىشىڭىز، تېخىمۇ كۆپ ئىجابىي نەرسىلەرنىڭ ئۇنىڭ ئورنىنى ئېلىش ئۈچۈن بوشلۇق يارىتىلىدۇ. بۇ قاراش «سىزنىڭ زېھنىڭىزدە ۋە تۇرمۇشىڭىزدا پۈتۈنلەي بوشلۇق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس» دېگەن ئۇقۇمغا ئاساسلانغان. بۇ پەلسەپەنى قوللىغۇچىلارنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ بوشلۇقنى ھامان بىرەر نەرسە تولدۇرىدىغان بولغاچقا، شۇ بوشلۇقنى ئىجابىي نەرسىلەر بىلەن تولدۇرۇش ئىنتايىن مۇھىمدۇر.

ھازىرقى پەيت ھەمىشە مۇكەممەلدۇر. بۇ پىرىنسىپ سىزنىڭ ھازىرقى پەيتنى ياخشىلاش ئۈچۈن ھەر ۋاقىت بىرەر ئىش قىلالايدىغانلىقىڭىزغا بولغان ئىشەنچكە تايىنىدۇ. گەرچە ھازىرقى پەيت قانداقتۇر نۇقسانلىق ياكى كەمتۈكتەك كۆرۈنسىمۇ، بۇ پىرىنسىپ سىزنى غەم - قايغۇغا پىتىپ قالماي، بەلكى بارلىق زېھنىڭىزنى مۇشۇ پەيتنى تېخىمۇ گۈزەل قىلىشنىڭ يوللىرىنى تېپىشقا قارىتىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ.

تارتىش كۈچى قانۇنىيەتنى تۇرمۇشتا قانداق تەتبىقلاش كېرەك؟

ئۇنداقتا، تارتىش كۈچى قانۇنىيەتنى قانداق باشلاش كېرەك؟ بۇ قانۇنىيەتكە ئاساسلانغاندا، سىز ئۆز رېئاللىقىڭىزنى ئۆزىڭىز يارىتىسىز. زېھنىڭىزنى نېمىگە قاراتسىڭىز، تۇرمۇشىڭىزغا دەل شۇ نەرسىنى تارتىپ كېلىسىز. يەنى تۇرمۇشىڭىزدا نېمىنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىغا ئىشەنسىڭىز، دەل شۇ ئىش يۈز بېرىدۇ.

تارتىش كۈچى قانۇنىيەتنى ئۆز تۇرمۇشىڭىزغا سىڭدۈرۈش ئۈچۈن قىلالايدىغان بەزى ئىشلار تۆۋەندىكىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

شۈكۈر قىلىش

نشانلىرىڭىزنى كۆز ئالدىڭىزغا كەلتۈرۈش (تەسەۋۋۇر قىلىش)

ئىش - ھادىسىلەرنىڭ ئىجابىي تەرىپىگە قاراش

سەلبىي تەپەككۈرنى پەرقلەندۈرۈشنى ئۆگەنىش

ئىجابىي سۆزلەر ئارقىلىق ئۆز - ئۆزىنى روھلاندۇرۇش

سەلبىي ۋە قەلەرگە تېخىمۇ ئىجابىي نۇقتىدىن قايتا باھا بېرىش

كەرچە تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى تۇرمۇشتىكى بارلىق خىرىسلىرىنى دەرھال ھەل قىلىدىغان چارە بولالمىسىمۇ، ئەمما ئۇ سىزنىڭ تۇرمۇشىغا تېخىمۇ ئۈمىدۋار نۇقتىدىن قاراش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈشىڭىزگە ياردەم بېرىدۇ. شۇنداقلا، سىزنى ئۆز نىشانلىرىڭىزغا يېتىش ئۈچۈن توختىماي تىرىشىشىغا ئىزچىل ئىلھاملاندۇرىدۇ.

سىز تۇرمۇشىڭىزدا ئىجابىي ئىشلارنى روياپقا چىقارغىلى بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىسىز؟

ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەر

سىز تارتىش كۈچى قانۇنىيىتىدىن پايدىلىنىپ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتىكى نىشانلىرىڭىزغا قاراپ ئىلگىرىلىيەلەيسىز. بۇنىڭ بىر ئۇسۇلى — تۇرمۇشىڭىزغا مۇھەببەتنىڭ كىرىشىگە توسالغۇ بولۇۋاتقان ئامىللارنى تېخىمۇ ئېنىق تونۇپ يېتىشتۈر.

ئەگەر سىز ئۆزىڭىزنىڭ ئاجىز تەرەپلىرىنى ئاشكارىلاپ قويۇشتىن ئەنسىرەش دېگەندەك مەسىلىلەرنىڭ سىزنىڭ كۈچلۈك مۇھەببەت رىشتىسى باغلىشىڭىزغا پۈتلىكاشاڭ بولۇۋاتقانلىقىنى بايقىسىڭىز، شۇ قورقۇنچىلارنى يېڭىش ئۈچۈن ئەمەلىي قەدەملەرنى باسسڭىز بولىدۇ. ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەرگە ئىجابىي پوزىتسىيە بىلەن قاراش سىزنىڭ تېخىمۇ ساغلام مۇناسىۋەتلەرنى ئورنىتىشىڭىزغا ياردەم بېرىدۇ.

خىزمەت

تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى كەسىپى نىشانلىرىڭىزغا يېتىشتىمۇ پايدىلىق بولۇشى مۇمكىن. كىشىلەر بەزىدە كەسىپى ئارزۇ - ئارمانلىرى ھەققىدە پەقەت ئىجابىي ئويلاپ قويۇشلا ئىجابىي ئۆزگىرىشلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ، دەپ خاتا چۈشىنىۋالىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇنىڭ ئاچقۇچى — ئۇزۇن مۇددەتلىك نىشانلىرىڭىزنى يېتەكچى قىلىپ، ھازىرقى ئەھۋالىڭىزدا سىزنى نىشانىڭىزغا يېقىنلاشتۇرىدىغان ئېنىق ۋە ئەمەلىي ئۆزگىرىشلەرنى بارلىققا كەلتۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر.

مەسىلەن، پەقەت يۇقىرى مائاشقا ئېرىشىشنى قۇرۇق ئارزۇ قىلىپ قويۇشلا يېتەرلىك ئەمەس. بازار ئېھتىياجلىق بولغان كەسىپى ماھارەتلەرنى ئىگىلەش، خىزمەتتە يۈكسىلىش يولىنى تۇتۇش، ھەتتا يېڭى بىر خىزمەت پۇرسىتىگە ئىنتىلىش قاتارلىق ئەمەلىي ھەرىكەتلەردە بولۇش — كەلگۈسىدە ئۆز مېۋىسىنى بېرىدىغان

مۇھىم قەدەملەردۇر. تارتىش كۈچى قانۇنىيىتىگە ئاساسلانغاندا، زېھنىڭىزنى ئىجابىي يۆنىلىشكە قاراتسىڭىز، كەلگۈسىدە تۇرمۇشىڭىزدا ئىجابىي ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىدۇ.

يۈل-مۇئامىلە

تۇرمۇشىڭىزدا ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ئۆزگىرىشلەرنى روياپقا چىقىرىش ئۈچۈن كىچىك قەدەملەر ۋە مۇقىم ئىلگىرىلەش كېرەك. تېخىمۇ كۆپ پۇلغا ئېرىشىش خىيالىنى سۈرۈشنىڭ ئورنىغا، ئۆزىڭىزنىڭ ھازىرقى ئىقتىسادىي ئەھۋالىڭىزنى باھالاپ چىقىشىڭىز؛ ھەمدە ھەم ھازىر، ھەم كەلگۈسى ئۈچۈن ئېرىشمەكچى بولغان نىشانلىرىڭىزنى بېكىتىشىڭىز ئىنتايىن مۇھىم.

تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى كىشىلەرنى «كەمچىللىك تەپەككۈرى» دىن «موللۇق تەپەككۈرى» غا بۇرۇلۇشقا ئۈندەيدۇ. ئۆزىڭىزدە كەم بولۇۋاتقان نەرسىلەرگە زېھنىڭىزنى قارىتىۋالماي، ئەكسىچە بار بولغان نەرسىلەرگە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشنى مەشق قىلىڭ. مۇشۇنداق قىلغىنىڭىزدا، سىز ئىقتىسادىي نىشانلىرىڭىزغا قاراپ ئىلگىرىلەش جەريانىدا تېخىمۇ ياخشى تەييارلىققا ئىگە بولىسىز، شۇنداقلا ئالدىڭىزغا كەلگەن پۇرسەتلەردىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنالايسىز.

تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى تۇرمۇشىڭىزغا ھەقىقەتەن تەسىر كۆرسىتەلەمدۇ؟

گەرچە تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى ئىلمىي ئاساستىن خالىي بولسىمۇ، لېكىن ئۇنى تەشەببۇس قىلغۇچىلار بۇ قاراشنىڭ ئىنسان تۇرمۇشىدا ئىجابىي ئۆزگىرىشلەرنى بارلىققا كەلتۈرەلەيدىغانلىقىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. كىشىلەرنىڭ بۇ پەلسەپەدىن مەنپەئەتلىنىشىدىكى بەزى سەۋەبلەر تۆۋەندىكىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

مەنۋىي تەسىرلەر

تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى كىشىلەرنىڭ مەنۋىيىتىگە تەسىر كۆرسىتىدىغان بولغاچقا، مەلۇم نەتىجىلەرنى يارىتىشقا ياردەم بېرىدۇ. مەنۋىيەتنىڭ ئۆزى ساغلاملىق جەھەتتىكى نۇرغۇن مەنپەئەتلەر بىلەن باغلىنىشلىق بولۇپ، بۇلار تۆۋەندىكىلەردۇر:

بېسىمنىڭ يېنىكلىشى

ساغلاملىقنىڭ ياخشىلىنىشى

چۈشكۈنلۈكنىڭ ئازىيىشى

نۇرغۇن كىشىلەر بۇ پەلسەپە ئىش - ھادىسىلەرنى بىزنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرىمىز بىلەن بىر يۆنىلىشكە ئەكىلىشكە ياردەمچى بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. بۇ قاراش بويىچە بولغاندا ئىنسانلارنىڭ ھەممىسى ئېنېرگىيەدىن تۈزۈلگەن بولۇپ، بۇ ئېنېرگىيە ئوخشىمىغان چاستوتىلاردا ھەرىكەت قىلىدۇ. شۇڭا ئىجابىي ئويىلار ئارقىلىق، بولۇپمۇ قوللىمىزدا بار بولغان نەرسىلەرگە شۈكۈر قىلىش ئارقىلىق ئېنېرگىيە چاستوتىسىنى ئۆزگەرتىش ئىنتايىن مۇھىم.

مىننەتدارلىققا تولغان ئىجابىي ئوي - پىكىر ۋە ھېسسىياتلاردا بولۇش، شۇنداقلا دىققىتىمىزنى ئۈمىدسىزلىككە ئەمەس، بەلكى ئارزۇ - ئارمانلىرىمىزغا مەركەزلەشتۈرۈش ئارقىلىق ئېنېرگىيە چاستوتىمىزنى ئۆزگەرتەلەيمىز. تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى تۇرمۇشىمىزغا ئىجابىيلىقلارنى ئېلىپ كېلىدۇ. بىزنىڭ نېمىگە ئېرىشىشىمىز - دىققىتىمىزنى نەگە ۋە قانداق ئىشقا قارىتىشىمىزغا باغلىق.

بەخت - سائادەتنى ئاشۇرۇش

تارتىش كۈچى قانۇنىيىتىدىن پايدىلىنىش يەنە روھىي ساغلاملىقىمۇ ئىجابىي تەسىرلەرنى ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن. يېڭى بىر رېئاللىققا ئېرىشىشكە زېھنىمىزنى مەركەزلەشتۈرۈش ۋە ئۇنىڭ مۇمكىنلىكىگە ئىشىنىش ئارقىلىق، بىز تېخىمۇ كۆپ تەۋەككۈل قىلىشقا، تېخىمۇ كۆپ پۇرسەتلەرنى بايقاشقا ۋە يېڭى ئىمكانىيەتلەرگە سىلجىشقا مايىل بولىمىز. ئەكسىچە بىرەر ئىشنىڭ بىز ئۈچۈن مۇمكىنچىلىك دائىرىسىدە ئىكەنلىكىگە ئىشەنمىگەنلىكىمىزدە، پۇرسەتلەرنى سەزمەيلا قولدىن بېرىپ قويۇشقا مايىل بولىمىز.

ئۆزىمىزنى ياخشى ئىشلارغا لايىق ئەمەس دەپ قارىغىنىمىزدا، ئەسلا ئالغا ئىلگىرىلىيەلمەيمىز. ئۆزىمىزگە بولغان چۈشەنچىمىزنى ۋە ھاياتقا بولغان ھېس - تۇيغۇمىزنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق، تۇرمۇشىمىزدىكى سەلبىي ئەندىزىلەرنى يوق قىلىپ، تېخىمۇ ئىجابىي، ئۈنۈملۈك ۋە ساغلام تۇرمۇش ئەندىزىلىرىنى يارىتالايمىز. بىر ياخشى ئىش يەنە بىر ياخشى ئىشقا يول ئاچىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھاياتنىڭ يۆنىلىشى ئۈزلۈكسىز تۆۋەنلەش كىرىدىغان يۇقىرىغا ئۆرلەشكە قاراپ سىلجىدۇ.

پىسخولوگىيە پەنلىرى دوكتورى رەچىل گولدىمان مۇنداق دەيدۇ: «ئويلىرىمىز ھېسسىياتىمىزغا ۋە ھەرىكىتىمىزگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇڭا ئۆز - ئۆزىمىزگە سۆزلىگەندە ئىشلىتىدىغان سۆز - ئىبارىلىرىمىزگە ئالاھىدە دىققەت قىلىشىمىز كېرەك. ئۆز - ئۆزىمىز بىلەن قىلىشقان مونولوگلىرىمىزمۇ رېئاللىققا ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن.»

ئۇمىدۋارلىق ھەققىدىكى تەتقىقاتلار شۇنى كۆرسىتىدۇكى، ئۇمىدۋار كىشىلەرنىڭ سالامەتلىكى تېخىمۇ ياخشى، ھاياتى تېخىمۇ بەختلىك ۋە تېخىمۇ ئۇنۇقلۇق بولىدۇ. ئۇلاردا ئۆز زېھنىنى ئۇنۇقلىرىغا مەركەزلەشتۈرۈش ۋە مەغلۇبىيەتلىرىگە روھىي جەھەتتىن سەل قاراش (ئۇنى كىچىكلىتىپ ھېس قىلىش) ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرىدىغان خۇسۇسىيەتلەر بار.

نۇرغۇنلىغان پىسخىكىلىق داۋالاش ئۇسۇللىرىنىڭ ئاساسلىرىدىن بىرى شۇكى، ئۆز-ئۆزىڭىز بىلەن قىلىشقا مەنئىيلىك بولۇشنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق تۇرمۇشىڭىزنى ئىجابىي يۆنىلىشكە بۇرۇپلايىسىز. تونۇش - ھەرىكەت داۋالاش ئۇسۇلى (CBT) — نۇرغۇن روھىي كېسەللىكلەرنى داۋالاشتا كەڭ قوللىنىلىدىغان ۋە ئۈنۈمى يۇقىرى ئۇسۇل بولۇپ، ئۇ ئۆزلۈكىدىن پەيدا بولىدىغان سەلبىي ئويلىرىنى بايقاش ۋە ئۆزگەرتىشنىڭ ئىجابىي ئۈنۈم بېرىدىغانلىقى، شۇنداقلا كىشىلەرنىڭ تېخىمۇ ياخشى روھىي ساغلاملىققا ئېرىشىشىگە ياردەم بېرىدىغانلىقىدىن ئىبارەت قاراشقا ئاساسلانغان.

گولدىمان سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر كەيپىياتىمىز ياخشى بولسا، بۇ تاشقى قىياپىتىمىزدىن چىقىپ تۇرىدۇ! ئۆزىمىزگە بولغان ئىشەنچىمىز كامىل ۋە كەيپىياتىمىز ياخشى بولغاندا، ئۆزىمىزنى پۈتۈنلەي باشقىچە نامايان قىلىمىز. شۇنىڭ بىلەن بىز خۇددى ماگنىتقا ئوخشاش — ئۆزىمىزگە ئوخشاش ئېنېرگىيەگە ئىگە كىشىلەرنى جەلپ قىلىمىز.»

ئارتۇقچىلىقلىرى ۋە كەمچىللىكلىرى

بىر تەتقىقاتتا بايقىلىشىچە، رويلىق چىقىرىشقا (يەنى ئارزۇلارنى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇشقا) ئىشىنىدىغان كىشىلەر ئۆزلىرىنى تېخىمۇ ئۇنۇقلۇق دەپ ھېس قىلىدىكەن، تېخىمۇ يۈكسەك ئارزۇلارنى كۆڭلىگە پۈكىدىكەن ۋە كەلگۈسىدە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئېھتىماللىقى يۇقىرى بولىدىكەن. گەرچە بۇ نىشان بېكىتىشتە پايدىلىق بولسىمۇ، تەتقىقاتچىلار يەنە بۇ كىشىلەرنىڭ خەتەرلىك مەبلەغ سېلىشقا تېخىمۇ مايىل بولىدىغانلىقىنى، ۋەيران بولۇش نىسبىتىنىڭ يۇقىرىلىقىنى ۋە بىر نىشانغا يېتىش ئۈچۈن كېتىدىغان ۋاقىتنى تۆۋەن مۆلچەرلەيدىغانلىقىنى بايقىغان.

تارتىش كۈچى قانۇنىيىتىنى مەشق قىلىش تەكلىپلىرى

تۆۋەندىكى بىر قىسىم مەشىقلەر تارتىش كۈچى قانۇنىيىتىنى ئۆز تۇرمۇشىڭىزدا ئەمەلىيەتتە سىناپ كۆرۈشىڭىزگە ياردەم بېرىدۇ. بۇنىڭ بىر قىسىم ئۇسۇللىرى تۆۋەندىكىچە:

كۈندىلىك خاتىرە يېزىش. ئويللىرىڭىزنى يېزىپ مېڭىش سىزنىڭ ئادەتكە ئايلانغان تەپەككۈر ئەندىزىڭىزنى تېخىمۇ ياخشى تونۇشىڭىزغا، ئۈمىدۋارلىق ياكى ئۈمىدسىزلىككە مايىللىقىڭىزنى بېكىتىشىڭىزگە ۋە سەلبىي تەپەككۈر ئەندىزىسىنى ئۆزگەرتىشنى تېخىمۇ ياخشى ئۆگىنىشىڭىزگە ياردەم بېرىدۇ.

كەيپىيات تاختىسى تەييارلاش. بۇ كۆرۈنمە ئەسكەرتكۈچ سىزنىڭ ئىجابىي تەپەككۈرنى ساقلىشىڭىزغا، ئىزچىل ئىلھاملاننىشىڭىزغا ۋە زېھنىڭىزنى نىشانىڭىزغا مەركەزلەشتۈرۈشىڭىزگە ياردەم بېرىدۇ.

قوبۇل قىلىشنى مەشىق قىلىش. ھازىرقى ئەھۋالنىڭ خاتالىقىغا ياكى نېمىلەرنى ئۆزگەرتىش كېرەكلىكىگە زېھنىڭىزنى يىغىۋالماي، ئەكسىچە ئىشلارنى ئەسلىدىكىدەك قوبۇل قىلىشقا تىرىشىڭ. بۇ سىزنىڭ تېخىمۇ كۈزەل كەلگۈسى ئۈچۈن تىرىشىشتىن توختاپ قالدىغانلىقىڭىزنى بىلدۈرمەيدۇ. پەقەت ھازىرقى ئەھۋالنىڭ ئوخشاش بولماسلىقىنى خىيال قىلىپ، شۇنىڭ ئىچىدە پېتىپ قالمايلىقىڭىزنىلا بىلدۈرىدۇ.

ئۆزىڭىزگە ئىجابىي سۆزلەرنى قىلىشنى مەشىق قىلىڭ. ئەگەر سىز ئۆزىڭىزنى ھەددىدىن زىيادە تەنقىد قىلىشقا مايىل بولۇۋاتقان ۋە بۇ سەۋەبلىك قىيىنلىۋاتقان بولسىڭىز، ھەر كۈنى ئۆزىڭىزگە ئىجابىي سۆز قىلىشنى (ئۆزىڭىزگە ئىشەنچ بېرىش) نىشان قىلىپ بېكىتىڭ. ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ ئىش بارغانسېرى ئاسانلىشىدۇ. ئاقىۋەتتە سەلبىي تەپەككۈرنى داۋاملاشتۇرۇشنىڭ تېخىمۇ قىيىنلىشىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىسىز.

تارتىش كۈچى قانۇنىيىتىنى قوللانغاندا ساقلىنىشقا تېگىشلىك خاتالىقلار

«سىر» (The Secret) غا ئوخشاش كىتابلاردىكى، شۇنداقلا بەزى كىشىلەرنىڭ تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى ھەققىدىكى چۈشەنچىلىرىدىكى بىر مەسىلە شۇكى، ئۇلار ھېچقانداق ئەمەلىي ھەرىكەت قىلماستىن، پەقەت «ياخشى ئىشلار يۈز بېرىدۇ» دەپ ئىشىنىپ قويۇشنىڭ ئۆزىلا بىزنى بارلىق ئارزۇلىرىمىزغا ئېرىشتۈرىدۇ، دەپ قارايدۇ.

ئۈمىدۋار قاراش ئەمەلىيەتتە تەشەببۇسكارلىق بىلەن ھەرىكەت قىلىشقا تۈرتكە بولىدۇ، دەل مۇشۇ خىل ھەرىكەتلەر ئۈمىدۋار كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىغا زور نەتىجىلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ. ئۈمىدۋار كىشىلەر تۇرمۇشتىكى مەنپەئەتلەرگە پەقەت پوزىتسىيەسىنىڭ ئۆزى بىلەنلا ئېرىشمەيدۇ، بەلكى شۇ پوزىتسىيە ئارقىلىق بارلىققا كەلگەن ھەرىكەتلەر رېئال ئۆزگىرىشلەرنى يارىتىدۇ.

ئىشەنچنىڭ ھەرىكەتكە تەسىر كۆرسىتىشى ئۈچۈن، تۆۋەندىكىلەرگە ئوخشاش بىر قىسىم مۇھىم نۇقتىلارنىڭ بولۇشى زۆرۈردۇر:

نشانلار

زېھنى ئويغاقلىق

چىڭ تۇرۇش (ۋەدىگە ۋاپا قىلىش)

ئىلھام ۋە تۈرتكە

ۋاقت جەدۋىلى

خىرىسلار

قوللاش

«سر» (The Secret) ۋە تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى ھەققىدىكى باشقا كىتابلارنى تەنقىد قىلغۇچىلار يەنە بىر رېئال ئەنسىرەشنى ئوتتۇرىغا قويۇشىدۇ. كىشىلەر ئۆز كونتروللۇقىدىن سىرت بولغان سەلبىي ۋە قەلەر، مەسىلەن، تاسادىپىي ۋە قەلەر ۋە يارىلىنىش، ئىقتىسادىي چېكىنىش سەۋەبلىك ئىشتىن بوشىتىلىش ياكى ئېغىر كېسەللىكلەر ئۈچۈن ئۆزىنى ئەيىبلەشكە باشلىشى مۇمكىن.

بىز ھەمىشە ئۆزىمىز دۇچ كەلگەن شارائىتلارنى كونترول قىلالمايمىز، ئەمما بىزنىڭ شۇ شارائىتلارغا قايتۇرغان ئىنكاسىمىزنى كونترول قىلالايمىز. مۇشۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا، تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى قىيىن ئەھۋاللاردا چىدامچانلىق كۆرسىتىشكە كېرەكلىك بولغان ئۈمىدۋارلىق ۋە تەشەببۇسكارلىق پوزىتسىيەسى بىلەن تەمىنلىيەلەيدۇ. ئەمما ئۇنى ھەرگىزمۇ ئۆز - ئۆزىنى ئەيىبلەشنىڭ قورالى قىلىۋېلىشقا بولمايدۇ.

سىز دۇچ كەلگەن خىرىسلارغا قايتۇرغان ئىنكاسىڭىز سىزنى تېخىمۇ كۈچلۈك قىلالايدۇ. شۇنداق بولغاندا تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى سىزنى مۇشۇنداق كۈچ - قۇۋۋەتكە ئىلھاملاندۇرالىسا پايدىلىق بولىدۇ. ئەمما ئۇنى سەلبىي شەكىلدە تەتبىقلاشقا بولمايدۇ، بولمىسا ئۇ ياردەم قىلىشتىن كۆرە تېخىمۇ زور ۋەيران قىلىش خاراكتېرىگە ئىگە بولۇپ قالىدۇ.

بۇ قاراش نەدىن كەلگەن؟

تارتىش كۈچى قانۇنىيىتى يېقىنقى يىللاردا كىشىلەرنىڭ ئالاھىدە دىققىتىنى قوزغىغان بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە بۇ ئۇقۇم تۈپتىن يېڭى نەرسە ئەمەس. بۇ قاراشلارنىڭ پەلسەپىۋى يىلتىزى 19-ئەسىرنىڭ باشلىرىدىكى «يېڭى تەپەككۈر» (New Thought) دەپ ئاتالغان ئېقىمغا بېرىپ تۇتىشىدۇ.

20 - ئەسىردە، بولۇپمۇ 2006-يىلى «سر» (The Secret) ناملىق كىنو ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، بۇ قاراشقا بولغان قىزىقىش قايتىدىن ئەۋج ئالدى. كېيىنچە بۇ كىنو ئوخشاش نامدىكى ئەڭ كۆپ سېتىلغان كىتابقا ۋە 2010 - يىلى ئۇنىڭ داۋامى سۈپىتىدە نەشر قىلىنغان «كۈچ» (The Power) ناملىق كىتابقا ئايلاندى.

بۈگۈنكى كۈندە، ئىجتىمائىي تاراتقۇلاردىكى يۈزلىنىشلەر ۋە تەسىرلەرمۇ بۇ قاراشلارنىڭ تېخىمۇ كەڭرى تارقىلىشىغا ۋە كېڭىيىشىگە تۈرتكە بولماقتا. تاراتقۇلاردىكى يازمىلار، سىنلار ۋە تۈرلۈك پائالىيەت - تەشەببۇسلار كۆپىنچە تارتىش كۈچى قانۇنىيىتىگە ئالاقىدار بولغان ئىجابىي تەپەككۈر ۋە رويپاچا چىقىرىش (ئارزۇلارنى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇش) قاتارلىق تېمىلارنى ئاساس قىلماقتا.

ئىنگىلىزچىدىن ئۆ. ئالماس تەرجىمىسى

<https://www.verywellmind.com/understanding-and-using-the-law-of-attraction-3144808>

ئىراندىكى نامايىش ۋە مال باھاسىنىڭ ئۆزلىشى

ئىراندىكى نامايىش ۋە مال باھاسىنىڭ ئۆزلىشى

«قوغدىغۇچى» گېزىتى

ئىران ھۆكۈمىتى پۇلنىڭ قىممىتىنىڭ شىددەت بىلەن تۆۋەنلىشى ۋە تۇرمۇش شارائىتىنىڭ ناچارلىشىشى سەۋەبىدىن كېلىپ چىققان يېقىنقى ئۈچ يىلدىن بۇيانقى ئەڭ كۆلەملىك نارازىلىق نامايىشلىرىدىن كېيىن، نامايىش رەھبەرلىرى بىلەن سۆھبەتلىشىشكە چاقىرىق قىلدى.

نامايىشلار يەكشەنبە كۈنى ئىران پۇلنىڭ ئامېرىكا دوللىرىغا بولغان پېرېۋوت نىسبىتى تارىختىكى ئەڭ تۆۋەن چەككە چۈشۈپ قالغاندىن كېيىن باشلانغان بولۇپ، تېھران شەھەر مەركىزىدىكى سودىگەرلەر ۋە دۇكاندارلار دۇكانلىرىنى تاقىغان. بۇنىڭغا ئەگىشىپ پايتەخت تېھراندا، شۇنداقلا ئىسفاھان، شىراز ۋە مەشھەد قاتارلىق چوڭ شەھەرلەردە كەڭ كۆلەملىك نامايىشلار باشلانغان.

نامايىشچىلار ھۆكۈمەتكە قارشى شوئارلارنى توۋلىغان. ئىجتىمائىي تاراتقۇلاردىكى سىنلاردا نامايىشچىلارنىڭ «قورقماڭلار، بىز بىرلىكتە» ۋە «ئازادى» (پارس تىلىدا ئەركىنلىك دېگەن مەنىدە) دەپ شوئار توۋلىغانلىقى كۆرۈنگەن. سىن كۆرۈنۈشلىرىدە يەنە تولۇق قوراللانغان ئىران ساقچىلىرىنىڭ نامايىشچىلارغا ياش ئاققۇزۇش بومبىسى ئاتقانلىقىمۇ ئەكس ئەتكەن.

بۇ قېتىملىق نامايىشلار 22 ياشلىق مەھسا ئامنىنىڭ ھىجابىنى توغرا ئارتىمىغانلىقى سەۋەبلىك تۇتقۇن قىلىنىپ، ساقچىخاندا قازا قىلىشىدىن كېيىن، دۆلەتنى زىلزىلىگە سالغان نامايىش دولقۇنىدىن بۇيانقى ئەڭ زور كۆلەملىك نارازىلىق ھەرىكىتى ھېسابلىنىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا ئىران ساقچىلىرى تورنى ئۈزۈۋېتىش، ياش ئاققۇزۇش بومبىسى ۋە نارازىلىق كۆرسەتكۈچىلەرگە ئوق چىقىرىش قاتارلىق ۋاسىتىلەر بىلەن نامايىشلارنى ۋە ھىشىلەرچە باستۇرغان ئىدى.

سەيشەنبە كۈنى ئىران پىرېزىدېنتى مەسئۇد پەزەشكىيان ھۆكۈمەتكە نامايىشچىلارنىڭ «ئورۇنلۇق تەلەپلىرى»گە قۇلاق سېلىشقا بۇيرۇدى. ھۆكۈمەت باياناتچىسى نارازىلىق ھەرىكىتىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن سۆھبەتلىشىش ئۈچۈن سۆھبەت مېخانىزمى قۇرۇلدىغانلىقىنى ئېيتتى.

پەزەشكېيان ئۆزىنىڭ «X» ھېسابىدا ئېلان قىلغان يازمىسىدا: «خەلقىمنىڭ تۇرمۇشى مېنىڭ كۈندىلىك ئەندىشەم» دەپ يازدى. ئۇ يەنە ھۆكۈمەتنىڭ «پۇل-مۇئامىلە ۋە بانكا سىستېمىسىنى ئىسلاھ قىلىش، ھەمدە خەلقنىڭ سېتىۋېلىش كۈچىنى قوغداش ئۈچۈن ئەمەلىي تەدبىرلەرنى كۈن تەرتىپكە قويغانلىقى» نى قوشۇپ ئۆتتى.

تەھلىلچىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ئىران ھۆكۈمىتى يازدىكى ئىسرائىلىيە بىلەن بولغان 12 كۈنلۈك ئۇرۇشتىن بۇيان، ئۆزىنىڭ «يېڭىلىمەس تۈزۈم» دېگەن ئوبرازى ئېغىر زەربىگە ئۇچرىغاندىن كېيىن، خەلقنىڭ قوللىشىغا ئېرىشىش ئۈچۈن دۆلەت ئىچىدىكى باستۇرۇشنى ئازايتقان. مەسىلەن، «ئەخلاق ساقچىلىرى» تېھراندا ئىجتىمائىي پەرمانلارنى قاتتىق ئىجرا قىلىشنى بەزىدە بوشاشتۇرغان.

ئىران تاراتقۇلىرى ھۆكۈمەتنىڭ يېقىنقى ئەركىنلەشتۈرۈش سىياسەتلىرىنىڭ پېرېۋوت نىسبىتىنى تۆۋەنلىتىۋەتكەنلىكىنى ئىلگىرى سۈردى. دۈشەنبە كۈنى دۆلەت تېلېۋىزىيەسى مەركىزى بانكا باشلىقى مۇھەممەد رىزا فارزىنىڭ ئىستېپا بەرگەنلىكىنى خەۋەر قىلدى. بۇ ۋەقە ئىران رىيالىنىڭ بىر دوللارغا بولغان نىسبىتى بىر مىليون 420 مىڭغا يەتكەن كۈننىڭ ئەتىسى يۈز بەردى. فارزىن 2022-يىلى ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندا، بىر دوللارنىڭ قىممىتى تەخمىنەن 430 مىڭ رىيال ئىدى.

سېتىۋېلىش كۈچىنىڭ تۆۋەنلىشى ئىراننىڭ ئالىبۇرۇن ئېغىرلاشقان ئىقتىسادىي ۋەزىيىتىنى تېخىمۇ ناچارلاشتۇرۇۋەتكەن بولۇپ، يېمەك-ئىچمەك ۋە باشقا كۈندىلىك ئېھتىياجلىق بۇيۇملىرىنىڭ باھاسى خەلقنىڭ چىقىنلاش ئىقتىدارىدىن بارغانسېرى ئېشىپ كەتمەكتە.

ئىران ھۆكۈمەت ستاتىستىكا مەركىزىنىڭ سانلىق مەلۇماتىغا ئاساسلانغاندا، يېمەكلىك باھاسى ئۆتكەن يىلنىڭ مۇشۇ مەزگىلىگە سېلىشتۇرغاندا %72، تىببىي بۇيۇملارنىڭ باھاسى %50 ئۆسكەن. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ھۆكۈمەت 21-مارت باشلىنىدىغان ئىران يېڭى يىلىدا باجنى ئۆستۈرىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن.

ئىران ھۆكۈمىتى دۆلەت ئىچىدە نامايىشلارغا دۇچ كېلىۋاتقان بىر پەيتتە، يەنە سىرتتىن كېلىدىغان يېڭى ھۇجۇم تەھدىتلىرىگىمۇ دۇچ كەلمەكتە. دونالد ترامپ دۈشەنبە كۈنى «ئەگەر ئىران يادرو پىلانىنى قايتا قۇرۇشقا ئۇرۇنسا، ئامېرىكىنىڭ ئىرانغا قارىتا يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ھەربىي زەربە بېرىشى مۇمكىنلىكى» نى ئاگاھلاندۇردى.

ئامېرىكا ئىيۇن ئېيىدا ئىراننىڭ مۇھىم يادرو يېقىلغۇسىنى قويۇلدۇرۇش نۇقتىلىرىغا قارىتا يەر ئاستى مۇداپىئە ئەسلىھەلىرىنى ۋە يىران قىلىدىغان بومبىلار (bunker-buster) بىلەن كەڭ كۆلەملىك زەربە بەرگەن

ئىدى. ترامپ دۈشەنبە كۈنى ئىسرائىلىيە پرىزدېنتى بېنجامىن نېتانياھۇ بىلەن بولغان كۆرۈشۈشتە، ئىيۇندىكى زەربە بېرىش نۇقتىلىرىنىڭ سىرتىدا يەنە يادرو پائالىيەتلىرى بولۇشى مۇمكىنلىكىنى ئېيتتى.

ترامپ: «ھازىر ئىراننىڭ (يادرو پىلانىنى) قايتا قۇرۇشقا تىرىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاۋاتىمەن. ئەگەر شۇنداق قىلىۋاتقان بولسا، بىز ئۇلارنى تارمار قىلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. بىز ئۇلارنى تارمار قىلىمىز. ئۇلارنىڭ يەر بىلەن يەكسان قىلىمىز. ئەمما بۇنداق ئىشنىڭ يۈز بەرمەسلىكىنى ئۈمىد قىلىمەن»، دېدى.

ئىران ھازىر ھېچقانداق يەردە ئۇران قويۇلدۇرمايۋاتقانلىقىنى، يادرو پىلانىنىڭ پۈتۈنلەي تىنچلىق مەقسىتىدە ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى.

ئىران تاشقى ئىشلار مىنىستىرى ئابباس ئاراغچى «قوغدىغۇچى» (The Guardian) گېزىتىدە ئېلان قىلغان ماقالىسىدە، ئىراننىڭ ئامېرىكا بىلەن سۆھبەتلىشىشنى خالايدىغانلىقىنى بايان قىلدى. ئاراغچى ماقالىسىدە مۇنداق دەپ يازدى: «ئىران بىلەن ئامېرىكا ئوتتۇرىسىدىكى يادرو سۆھبىتى جەريانىدا ئىسرائىلىيەنىڭ دىپلوماتىيەگە قىلغان ھۇجۇمىغا قارىماي، ئىران يەنىلا ئۆزئارا ھۆرمەت ۋە ئۆزئارا مەنپەئەت ئۈستىگە قۇرۇلغان بىر كېلىشىمگە ئىشىكىنى ئوچۇق تۇتىدۇ.»

ئىنگىلىزچىدىن ئۆ. ئالماس تەرجىمىسى

https://www.theguardian.com/world/2025/dec/30/iran-protesters-demands-widespread-dissent-currency-living-standards?utm_source=chatgpt.com

سۆزەلمىلىكنى چۈشىنىش ۋە ئۇنى پىششىق

دومىنىك ج. ۋوگ

سۆرەلىملىكنى چۈشىنىش ۋە ئۇنى يېڭىش

دومىنىك ج. ۋوگ

نېمە ئۈچۈن نۇرغۇن كىشىلەر سۆرەلىملىك قىلىدۇ، ئۇنى قانداق يېڭىش كېرەك؟

كۆپىنچە كىشىلەر ئۈچۈن ئېيتقاندا، سۆرەلىملىكنىڭ ئۇلار بىلەن قىلچىمۇ ئالاقىسى يوق، ئۇ ھەرگىزمۇ ھۇرۇنلۇقتىن دېرەك بەرمەيدۇ. ئۇلارنىڭ دېيىشىچە، سۆرەلىملىك قىلىش پەقەت ئۇزۇن مۇددەت جىددىي ئىشلەشتىن كېيىنكى ئازراق سوزۇلۇۋېلىشتىن ئىبارەت. ئۇزۇن مەزگىل قاتتىق ئىشلەش ھۇرۇنلۇقنىڭ ئەكسى بولۇپ، ئۇ ھەرگىزمۇ سۆرەلىملىك قىلىشنىڭ سەۋەبى بولالمايدۇ. ئۇنداقتا، ئىنسانلار نېمە ئۈچۈن سۆرەلىملىك قىلىدۇ، بۇ مەسىلىنى قانداق ھەل قىلىش كېرەك؟

يۇقىرىدا دېيىلگەندەك، بەزىلەر سۆرەلىملىك ھۇرۇنلۇقنىڭ ئالامىتى دېيىشىسە، يەنە بەزىلەر سۆرەلىملىك قىلغاندا «ياخشىراق ئىشلەيمىز» دېيىشىدۇ. يەنە بەزىلەر بولسا بېسىم ئاستىدا «ئەڭ ياخشى ئىشلەيمىز» دېيىشىدۇ. مەن سىزنىڭ بۇ چۈشەندۈرۈشلەرگە تەنقىدىي مۇئامىلە قىلىشىڭىزنى ۋە ئويلىنىشىڭىزنى تەۋسىيە قىلىمەن. مۇشۇنداق دەيدىغانلارنىڭ ھەممىسى سۆرەلىملىك قىلىدىغان كىشىلەردۇر. ئۇلار ئەزەلدىن بىرەر مۇھىم ئىلمىي ۋەزىپىنى مۆھلەت ئىچىدە ئورۇنلاپ باقمىغان. گەرچە پىلان تۈزۈش، ئىجرا قىلىش، قايتا كۆرۈپ چىقىشقا يېتەرلىك ۋاقىت بولسىمۇ ئەھۋال يەنىلا شۇنداق. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قانداق ئەھۋال ئاستىدا خىزمەت قىلسا ئۈنۈمنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك بولىدىغانلىقىنى ھەققىدە سېلىشتۇرما قىلىپ باقمايدۇ. ئەگەر سىز ھەمىشە سۆرەلىملىك قىلىشىڭىز، ھەمدە ۋەزىپىلىرىڭىزنى ئەزەلدىن سېستىمىلىق بىر تەرەپ قىلمىشىڭىز، ئۇنداقتا بېسىم ئاستىدا «تېخىمۇ ياخشى ئىشلەيمەن» دەپ ئېنىق ئېيتالمايسىز. يەنە بەزىلەر ئىشلارنى ئاخىرقى مىنۇتقا قالدۇرۇپ، مۆھلەت توشقاندا ئاندىن «جىددىي» تۈگىتىشنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. ئەمما ئۇلار بۇنداق گەپنى ئادەتتە مۆھلەت بەلگىلەنمىگەن ئەھۋال ئاستىدا دېيىشىدۇ. قانداقلا بولمىسۇن، بۇ خىل ئۇسۇلنى ئىشلار دۆۋىلىنىپ كېتىشنىڭ ئالدى ياكى كەينىدە ئۈنۈملۈك دەپ قارىشىدۇ، چۈنكى ئۇلار سۆرەلىملىكنىڭ سەلبىي تەسىرلىرىنى، مەسىلەن، ئەنسىزلىك ۋە بېسىم، چارچاش ھەمدە ئىش ئۈنۈمىنىڭ

ئۆلچەمگە يەتمەسلىكىدىن كېلىپ چىقىدىغان ئۈمىدسىزلىكلەرنى ئۇنتۇپ قالغانلىقى سەۋەبلىك، تۇرمۇش پائالىيەتلىرىنى بىر مەزگىل توختىتىپ قويۇشقا مەجبۇر بولىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا، ئىشلارنى ئاخىرقى مىنۇتقا قالدۇرۇش، خاتالىق ئۆتكۈزۈش ئېھتىماللىقىنى زور دەرىجىدە ئاشۇرۇۋېتىدۇ. مەسىلەن، ئاغرىپ قېلىش ياكى كومپيۇتېردىن چاتاق چىقىش دېگەندەك مەسىلىلەرنىڭ يۈز بېرىشى، ئارزۇ قىلغان نەتىجىگە ئېرىشەلمەسلىكىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. شۇڭا، سۆرەلىملىك بىزگە مۇشۇنداق ئېغىر تەسىرلەرنى كۆرسەتسىمۇ، ھەتتا مەغلۇب بولۇش ئېھتىماللىقىنى ئاشۇرۇۋەتسىمۇ بىز يەنىلا سۆرەلىملىك قىلىمىز. بۇ زادى نېمە ئۈچۈن؟

سۆرەلىملىك پەقەت ۋاقىت باشقۇرۇش ئىقتىدارىنىڭ ناچارلىقىدىن كېلىپ چىققان ئەمەس، ئۇنىڭ كەينىگە مۇرەككەپ پىسخىكىلىق ئامىللار يوشۇرۇنغان بولۇشى مۇمكىن. مەكتەپلەردە ئوقۇغۇچىلار دائىم باھالىنىپ تۇرغاچقا، بولۇپمۇ ئۇنىۋېرسىتېتلاردا بۇنداق پىسخىكىلىق ئامىل تېخىمۇ روشەنلىشىپ كېتىدۇ. ئوقۇغۇچىلارنىڭ نومۇر بېسىمىنىڭ ئېشىشى ئۇلارنىڭ ئىپادىسىگە زور تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئەمەلىيەتتە، سۆرەلىملىك ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزىنى قوغداشتىكى بىر خىل تاكتىكىسى. مەسىلەن، سۆرەلىملىك سەۋەبىدىن مەغلۇب بولسىڭىزمۇ، ھەمىشە «ۋاقىت يەتمىدى» دېگەن باھانىنى تاپالايسىز، شۇنداق قىلالىسىڭىز ئىقتىدارىڭىزغا بولغان تۇيغۇڭىز ھەرگىز تەھدىتكە ئۇچرىمايدۇ. مەسىلەن، بىر دىسسىپلىناتىسىيە يېزىش بېسىمى چوڭ ئەھۋال ئاستىدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ بېسىمدىن ئۆزىنى قاچۇرۇش ئۈچۈن سۆرەلىملىك قىلىشى ھەيران قالارلىق ئەمەس. كۆپىنچە ئەھۋالدا سۆرەلىملىك قىلىش بىلەن مەسئۇلىيەتتىن قېچىشنىڭ سەۋەبلىرى، كەيپىياتنىڭ ناچار بولۇشى ياكى بەكلا ياخشى بولۇشى، كونتروللۇقنى يوقىتىش، گالۋاڭ كۆرۈنۈپ قېلىش، ھەمدە ئۆزىگە بولغان تونۇش ياكى ئۆزلۈك قارىشى خىرىسقا ئۇچراشتىن ئىبارەت. بىز ئىقتىدارىمىزنىڭ باھالىنىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن خىزمەت قىلىشتىن قاچىمىز. مۇبادا تاسادىپىي مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ قالساق، ئۆزىمىزنى تېخىمۇ «ئەقىللىق» ھېس قىلىمىز. ئۇنداقتا سۆرەلىملىك خاھىشنى يېڭىش ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلالايمىز؟

ئالدى بىلەن، سۆرەلىملىكنى يېڭىش ئۈچۈن، نېمىشقا سۆرەلىملىك قىلىدىغانلىقىڭىزنىڭ سەۋەبلىرىنى ۋە سۆرەلىملىكنىڭ ھاياتىڭىزدىكى سەلبىي تەسىرىنى چۈشىنىشىڭىز لازىم. مەسىلىنىڭ ئاساسىنى ھەقىقىي چۈشەنمىسىڭىز، ئۈنۈملۈك ھەل قىلىش چارىسىنى تاپالمايسىز. كۆپىنچە مەسىلىلەرگە ئوخشاش، ئاڭلىقلىق ۋە ئۆزىنى تونۇش سۆرەلىملىكنى قانداق تۈگىتىشى بىلىشنىڭ ئاچقۇچى. نۇرغۇن كىشىلەر ئۈچۈن سۆرەلىملىكنىڭ ئۇلارنى ئۆز قابىلىيىتىنىڭ يېتەرسىزلىكى بولماسلىق تۇيغۇسىدىن ساقلايدىغانلىقىنى چۈشىنىش ۋە ئۇلار ناۋادا سۆرەلىملىك ھالىتىگە قايتماقچى بولسا، بۇنى ئېسىدە ساقلاش ئارقىلىق مەسىلىنى ئۈنۈملۈك ھەل قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. مەسىلەن نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ سۆرەلىملىكنى يېڭىشىگە ياردەم بەرگەن ئىككى پىسخولوگ، جەين بۇركا (Jane Burka) ۋە لېنورا يۇئېن (Lenora Yuen) ئۆزلىرىنىڭ «سۆرەلىملىك قىلغۇچىلار ئوينىيدىغان ئەقىل ئويۇنلىرى» (بۈگۈنكى پىسخولوگىيە، 1982-يىلى 1-ئاي) ناملىق ماقالىسىدە، نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلار

ئۈچۈن «سۆرەلىملىكنىڭ يوشۇرۇن يىلتىزىنى چۈشىنىش كۆپىنچە ئۇلارنى ئاجىزلاشتۇرۇۋېتىدۇ» (33-بەت) دەپ دوكلات قىلغان. پەقەت سۆرەلىملىكنىڭ ھەقىقىي سەۋەبلىرىنى بىلىشلا ئۇنى تۈگىتىشنى ئاسانلاشتۇرىدۇ.

ۋاقىت باشقۇرۇش

سۆرەلىملىكنى يېڭىش ئۈچۈن، ۋاقىت باشقۇرۇش ماھارىتى ئىنتايىن مۇھىم. ئەمما بۇلارنىڭ ئۆزىلا يېتەرلىك ئەمەس. ۋاقىت باشقۇرۇشنىڭ ھەممە ئۇسۇللىرى سۆرەلىملىكنى يېڭىشتە ئۈنۈملۈك بولۇۋەرمەيدۇ. بەزى ۋاقىت باشقۇرۇش ماھارىتى سۆرەلىملىكنى يېڭىشقا ماس كېلىدۇ، يەنە بەزىلىرى بولسا ئەھۋالنى تېخىمۇ ناچارلاشتۇرۇۋېتىدۇ. ئەنسىزلىك ۋە قورقۇنچى ئازايتىدىغان ۋە ۋەزىپىلەرنى تاماملىيالىغانلىقتىن ئېرىشكەن رازىمەنلىك ۋە مۇكاپاتلىنىشنى تەكىتلەيدىغان ئۇسۇللار ئەڭ ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ. ۋەزىپىلەرنىڭ چوڭ-كىچىكلىكىنى تەكىتلەيدىغان ۋە ئەنسىزلىكنى كۈچەيتىۋېتىدىغان ئۇسۇللار ئەمەلىيەتتە سۆرەلىملىكنى تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرۇپ، ئەكسىچە ئۈنۈم بېرىشى مۇمكىن. مۇبادا «قىلىدىغان ئىشلار» نىڭ ئۇزۇن تىزىملىكىنى تۈزۈش ياكى كۈنىڭىزنىڭ ھەر بىر مىنۇتىنى پىلانلاش سىزنىڭ بېسىمىڭىزنى ئاشۇرۇپ، سۆرەلىملىكنى ئېغىرلاشتۇرۇۋەتسە، مۇۋاپىق نىشانلارنى بېكىتىش (مەسىلەن، ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدىغان ئىشلارنى تىزىملاش)، چوڭ ۋەزىپىلەرنى پارچىلاپ كىچىك باسقۇچلارغا بۆلۈش، تاماملانغان خىزمەت ئۈچۈن مۇكاپات سۈپىتىدە ياقىتۇرىدىغان ئىشلارنى قىلىشقا ۋاقىت ئاجرىتىش قاتارلىق ئىشلارنى سىناپ بېقىڭ.

رىغبەتلەندۈرۈش

سۆرەلىملىكنى يېڭىش ئۈچۈن، ئىجابىي رىغبەتلەندۈرۈش كۈچىنى ساقلاپ قېلىش ناھايىتى مۇھىم. بۇ رىغبەتلەندۈرۈش كۈچى ئىجابىي سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ. بۇ يەردىكى ئىجابىي سەۋەب دېگىنىمىز، سىزنى ئۆگىنىش ۋە نەتىجە يارىتىشقا ئۈندەيدىغان، ئاكتىپ، ئۈنۈملۈك ۋە رازىمەنلىك ھېسسىياتى ئېلىپ كېلىدىغان سەۋەبلەرنى كۆرسىتىدۇ. بۇ سەۋەبلەر مەغلۇبىيەتتىن قورقۇش، ئاتا-ئانىنىڭ نارازىلىقىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ياكى باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن بىرەر ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئېلىش بىلەن زور دەرىجىدە پەرقلىنىدۇ. گەرچە بۇلار بىر ئىش قىلىشنىڭ كۈچلۈك سەۋەبلىرى بولالسىمۇ، رىغبەتلەندۈرۈش كۈچى كۈچلۈك بولسىمۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ ئىجابىي سەۋەب بولالشى ناتايىن. چۈنكى ئۇلارنىڭ ماسلىشىشچانلىقى ناچار بولۇپ، كۆپىنچە سەلبىي تۇيغۇ ۋە ھەرىكەتلەرنى قوزغىغاچقا، ئۈنۈملۈك ھېسابلانمايدۇ. مەسىلەن، ئەگەر سىز ئەخمەق كۆرۈنمەسلىككە كۆڭۈل بۆلسىڭىز، سوئال سورىماسلىقىڭىز، يېڭى ساھەلەرنى چوڭقۇر تەتقىق قىلماسلىقىڭىز، يېڭى ئۇسۇللارنى سىناپ باقماسلىقىڭىز ياكى يېڭى نەرسىلەرنى ئۆگىنىش ۋە يېڭى پەللىگە يېتىش ئۈچۈن زۆرۈر بولغان خەتەرگە تەۋەككۈل قىلماسلىقىڭىز مۇمكىن. ئىجابىي رىغبەتلەندۈرۈش كۈچىنى

قوزغىتىشنىڭ ياخشى ئۇسۇلى نىشانىڭىزنى بېكىتىش ۋە ئۇنىڭغا دىققەت قىلىشتۇر. بىرەر كۇرسقا قاتنىشىشتىكى شەخسىي سەۋەبلىرىڭىزنى ئېنىق يېزىڭ ۋە نىشان بەلگىلەش جەدۋىلى ئارقىلىق نىشانىڭىزغا يېتىشتىكى ئىلگىرىلەش ئەھۋالىڭىزنى نازارەت قىلىڭ. سەۋەبلىرىڭىز ۋە نىشانلىرىڭىزغا دىققەت قىلىشنى ئۇنتۇپ قالماڭ. باشقىلارنىڭ نىشانى سىز ئۈچۈن نىشان ئەمەس، بەلكى مەجبۇرىيەتتۇر.

قىزىقىشنى ساقلاش

سۆرەلىملىكنى يېڭىشنىڭ يەنە بىر ئاچقۇچى دەرسكە پائال قاتنىشىشتۇر. ئەگەر دەرسكە قاتنىشىشتا پاسسىپ بولسىڭىز، دەرس ۋە ئۇنىڭ تېمىلىرىغا ھەقىقىي «كىرىشەلمەيسىز». بۇ سىزنىڭ قىزىقىشىڭىزنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ. ئەڭ مۇھىمى، سىز پاسسىپ بولغانسىڭىز دەرس ۋە دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى تولۇق چۈشىنەلمەسلىكىڭىز، ئۇلار شۇنچىلىك مەنىسىز ۋە قالايمىقان تۇيۇلۇشى مۇمكىن. ئۇنداقتا ئۇلار تېخىمۇ زېرىكىش ۋە ئۈمىدسىزلىك ئېلىپ كېلىدۇ. ئىنسانلار ئادەتتە زېرىكىشلىك ياكى ئۈمىدسىزلەندۈرىدىغان ئىشلارنى قىلىشنى خالىمايدۇ. بۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن دەرسلەرنى ۋە ئۇنىڭغا ئائىت ماتېرىياللارنى ھەقىقىي چۈشىنىشكە تىرىشىڭ، ئۇلارنى پەقەت يادلىۋېلىش ياكى يۈزەكى بىرەر قۇر قاراپ چىقىپلا بولدى قىلىشنىڭ ئورنىغا تۆۋەندىكىلەرنى سىناپ بېقىڭ: (1) دەرسلىك ماتېرىياللىرىدىن ئۆزىڭىز قىزىقىدىغان، مۇناسىۋەتلىك مەزمۇنلارنى ئىزدەپ بېقىڭ؛ (2) ھەر بىر ئوقۇشلۇق ۋە دەرسنى ئۆزىڭىزنىڭ مەقسىتىڭىز ئاساسىدا بېكىتىڭ؛ ھەمدە (3) ئۆزىڭىز ۋە باشقىلاردىن ئۆگەنگەن مەزمۇنلار توغرىسىدا سوئال سوراشقا تىرىشىپ بېقىڭ.

سۆرەلىملىكنى يېڭىشتىكى تەۋسىيەلەر

نېمە ئۈچۈن سۆرەلىملىك قىلىدىغانلىقىڭىز، ئۇنىڭغا سەۋەب بولغان ئادەتلىرىڭىز ۋە ئوي-پىكىرلىرىڭىز ئۈستىدە ئويلىنىڭ.

سۆرەلىملىككە سەۋەب بولىدىغان ھېس - تۇيغۇلار ۋە ئۇنىڭ سىزگە قانداق تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىنى تەھلىل قىلىڭ. بۇ ھېس - تۇيغۇلار ئىجابىي ۋە ئۈنۈملۈك تۇيغۇلارمۇ؟ ئۇلارنى ئۆزگەرتىش كېرەكمۇ يوق؟

مەسىلىگە باشقا نۇقتىئىنەزەر بىلەن قاراپ بېقىڭ. چوڭ بىر ۋەزىپىنى كىچىك پارچىلارغا بۆلۈپ قارىسىڭىز ئانچە قورقۇنچلۇق كۆرۈنمەيدۇ. تاپشۇرۇق ئىشلەشتە پەقەت نومۇردىن باشقا نېمىگە ئېرىشىدىغانلىقىڭىز ھەققىدە، ۋەياكى ئۈستىڭىزگە ئالغان ۋەزىپىنىڭ سىزنى جەلپ قىلالايدىغان تەرەپلىرى ھەققىدە ئويلىنىڭ.

مۇبادا ئۆزىڭىزنى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغاندەك ھېس قىلىسىڭىز، ئالدى بىلەن كىچىكرەك ۋەزىپىنى تاماملاشتىن باشلاڭ ۋە ئۇنى يېزىپ قويۇڭ. ھەر بىر ۋەزىپىنى تاماملاپ بولغاندىن كېيىن ئۆزىڭىزنى مۇكاپاتلاڭ. ۋاقىت جەدۋىلىڭىزگە ياكى «قىلىدىغان ئىشلار» تىزىملىكىڭىزگە پەقەت نېمىلەرنى قىلالايدىغانلىقىڭىزنى يېزىڭ ھەمدە قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر يازغىنىڭىزنى ئورۇنداڭ، ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىڭ. بۇنداق قىلىش ئارقىلىق، سۆرەلمىلىك ئادىتىڭىزنى ئاستا-ئاستا ئۆزگەرتىپ، دېگىنىڭىزنى قىلالايدىغان بولىسىز ھەمدە تەدرىجىي ھالدا ئۆزىڭىزگە بولغان ئىشەنچىڭىزنى قايتا تىكلىيەلەيسىز.

مەكتەپنىڭ تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلەشكە باشلاشتىن بۇرۇن ئۆگىنىش ئورنىڭىزنى ۋە بىللە ئۆگىنىش قىلىدىغان ھەمراھلىرىڭىزنى ئەستايىدىل تاللاڭ. بۇلارنى ياخشى تاللىيالمىسىڭىز، مەسىلەن، كارىۋاتتا، قەھۋەخانىدا ياكى دوستلىرىڭىز بىلەن بىللە «ئۆگىنىش» قىلماقچى بولىسىڭىز، بۇلار سۆرەلمىلىككە سەۋەب بولىدۇ. بۇلار ئۆگىنىشتىن ئۆزىنى قاچۇرۇشنىڭ بىر خىل ئۇسۇلىدۇر.

دېققىتىڭىزنى نېمىنى قىلالمايدىغانلىقىڭىزغا ئەمەس، نېمە قىلماقچى بولغانلىقىڭىزغا قارىتىڭ. ئۆزىڭىزگە ئىجابىي، كونكرېت، ئەھمىيەتلىك ئۆگىنىش ۋە نەتىجە نىشانلىرىنى بەلگىلەش ئارقىلىق، مەلۇم ئىشنى قىلىشنىڭ ئىجابىي سەۋەبلىرى توغرىسىدا ئويلىنىڭ.

نىشانغا يېتىش ۋە ئادەتلەرنى ئۆزگەرتىش ۋاقىت ۋە كۈچ تەلەپ قىلىدۇ. ئەمەلگە ئاشۇرالمىدىغان رېئاللىققا ئۇيغۇن بولمىغان ئۈمىدلەر بىلەن ئۆزىڭىزنىڭ يولىنى توسماڭ.

ئۆزىڭىز بىلەن سۆزلىشىڭ – قانداق ئويلايدىغانلىقىڭىزغا ۋە ئۆزىڭىز بىلەن قانداق سۆزلىشىۋاتقانلىقىڭىزغا دېققەت قىلىڭ. ئۆزىڭىز بىلەن سۆزلەشكەندە كونا، پايدىسىز شەكىلدە سۆزلىشىشنىڭ ئورنىغا، نىشانلىرىڭىزنى ئەسلىتىدىغان ئۇسلۇپتا سۆزلىشىشنى ئادەت قىلىڭ. يەنى «مەن قىلمىغان بولۇشۇمنى ئۈمىد قىلىمەن...» دېيىشنىڭ ئورنىغا، «مەن قىلغان...» دېگەندەك.

ۋاقىت جەدۋىلىنى بىكار قىلىڭ. ئەگەر ئۆزىڭىزنى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويغانلىقىڭىزنى ھېس قىلىسىڭىز، ئۆزىڭىزنى سۈيىلەپ، قىلىشىڭىز كېرەك بولغان ئىشلارنى دائىم ئەسكەرتىپ تۇرىدىغان ۋە پەقەت خىزمەت قىلىشنىلا تەكىتلەپ، كۆڭۈل ئېچىشقا ياكى دەم ئېلىشقا ئەھمىيەت بەرمەيدىغان ۋاقىت جەدۋىلىنى ئىشلەتمىسىڭىزمۇ بولىدۇ. پەقەت زۆرۈر بولغان ئىشلارنىلا ئۆز ئىچىگە ئالغان، جانلىق ۋاقىت جەدۋىلى تۈزۈڭ.

نشانىڭىزغا يېتىش ئۈچۈن سەرپ قىلغان ۋاقتىڭىزنى خاتىرىلەڭ ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىڭىزنى مۇكاپاتلاڭ. بۇ بېسىمغا ئۇچراش تۇيغۇسىنى ئازايتىپ، قىلغان ئىشىڭىزدىن رازى بولۇشنى كۈچەيتىدۇ. تېخىمۇ كۆپ ئۇچۇرغا ئېرىشىش ئۈچۈن يۇئېن بىلەن بۇركانىڭ «سۆرەلىملىك» (Procrastination by Yuen and Burka) ناملىق كىتابىغا قاراڭ.

شۋېتسارىيە پىشلىقى (Swiss Cheese It) ئۇسۇلى. يەنى چوڭ ۋەزىپىلەرنى كىچىك باشقۇرغىلى بولىدىغان پارچىلارغا بۆلۈش ئارقىلىق سۆرەلىملىكنى تۈگىتىش ئۇسۇلىدۇر. (شۋېتسارىيە پىشلىقى - دېگەن ئۇقۇم شۋېتسارىيە پىشلىقىنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشىدىن كەلگەن بولۇپ، ئالاھىدە تۆشۈكلىرى ياكى «كۆزلىرى» بولغانلىقى بىلەن داڭلىق.) بىرەر چوڭ ۋەزىپىنى كىچىك پارچىلارغا بۆلۈپ، چەكلىك ۋاقىت ئىچىدە مۇمكىن قەدەر كۆپرەك پارچىلارنى تاماملاشقا تىرىشكەن ھەمدە ئاخىرىدا قانچە پارچىنى تاماملىيالايدىغانلىقىڭىزغا بەك زور ئۈمىد باغلىماڭ. مەسىلەن، بىر ماقالە يېزىش ئۈچۈن ئۇنىڭ تېمىسى توغرىسىدا ئويلىغانلىرىڭىزنى خاتىرىلەشكە تەخمىنەن ئون مىنۇت ۋاقىت سەرپ قىلىشىڭىز ياكى ئاساسلىق نۇقتىلارنى چۈشىنىش ئۈچۈن ئۇزۇن ئوقۇشلۇقنى بىرەر قۇر كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقىشىڭىز يېتەرلىك. بۇ خىل ئۇسۇلنى بىرقانچە قېتىم تەكرارلىغاندىن كېيىن چوڭ ۋەزىپىنى ئىجرا قىلىشتا بەلگىلىك ئىلگىرىلەشلەرگە ئېرىشەلەيسىز، ھەمدە مەلۇم دەرىجىدە رىغبەتلەندۈرۈش كۈچىگە ئىگە بولالايسىز. ۋەزىپىنى تاماملاش ئۈچۈن سەرپ قىلىدىغان ۋاقتىڭىزمۇ ئازىيىدۇ، شۇنداقلا ئۇ ۋەزىپە ئۈچۈن چوڭ كۆرۈنمەيدۇ. چۈنكى خۇددى شۋېتسارىيە پىشلىقىدەك، سىز ئۇ ۋەزىپىگە بىر قانچە تۆشۈك تېشىپ، بۆلۈۋەتتىڭىز. قىسقىسى بۇ خىل ئۇسۇلدا ۋەزىپىنى تاماملاش تېخىمۇ ئاسان بولىدۇ. چۈنكى سىز ئىجرا قىلىشنى باشلىدىڭىز ھەمدە تاماملاش يولىدىكى بەزى توسالغۇلارنى سۈيۈرۈپ تاشلىدىڭىز.

ئىنگىلىسچىدىن ئازادئاي غەيرەت تەرجىمىسى

<https://mcgraw.princeton.edu/undergraduates/resources/resource-library/understanding-and-overcoming-procrastination>

ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى ۋاشىنگتوندا «ئۇيغۇر
ئىرقى قىرغىنچىلىقىغا قارشى تۇرۇش»
پائالىيىتى ئۆتكۈزۈدۇ

مەمەت ئېمىن دوختۇر

ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى ۋاشىڭتوندا «ئۇيغۇر ئىرقىي قىرغىنچىلىقىغا

قارشى تۇرۇش» پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى

ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى، ئۇيغۇر ھەرىكىتى تەشكىلاتى قاتارلىق 18 تەشكىلات ۋە ئورگاننىڭ ھەمكارلىقىدا 2025- يىلى 12 - ئاينىڭ 9-، 10- ۋە 11- كۈنلىرى ۋاشىڭتوندا «ئۇيغۇر ئىرقىي قىرغىنچىلىقىغا قارشى تۇرۇش» تېمىسىدا ئالاھىدە پائالىيەتلەر ئۆتكۈزۈمەكچى.

بۇ ئۈچ كۈنلۈك پائالىيەت «9- دېكابىر ئۇيغۇر ئىرقىي قىرغىنچىلىق كۈنى»، «10- دېكابىر خەلقئارا كىشىلىك ھوقۇق كۈنى»، «1985- يىلى 12 - دېكابىردىكى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار نامايىشىنىڭ 40 يىللىقى» دىن ئىبارەت ئۈچ مۇھىم مەزمۇنى ئۆز ئىچىگە ئالدىغان بولۇپ، ئۇنىڭ مەقسىتى خىتاي مۇستەبىت ھاكىمىيىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان ئىرقىي قىرغىنچىلىق جىنايەتلىرىنى، مەجبۇرىي ئەمگەك، دىنىي زىيانكەشلىك ۋە دۆلەت ھالقىغان باستۇرۇشلىرىنى تېخىمۇ چوڭقۇر پاش قىلىش، ئادالەتنىڭ ساداسىنى يۇقۇرى كۆتۈرۈش، مىللىي كىملىكنى قوغداش، كېلىچەكتىكى داۋا يوللىرى ھەققىدە كۆز قاراشلارنى ئورتاقلىشىش، 1985- يىلدىكى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنىڭ قارشىلىق ھەرىكىتىنىڭ مىراسلىرى ھەققىدە ئويلىنىش، ئۇيغۇر خەلقىنى قوللىغان ئامېرىكا ۋە خەلقئارا ئىتتىپاقداشلىرىغا بولغان مىننەتدارلىقنى نامايەن قىلىشتۇر.

بۇ ئۈچ كۈنلۈك پائالىيەت ئالدى بىلەن 9- دېكابىر كۈنى ئامېرىكانىڭ دۆلەتلىك ئاخبارات كۈلۈبىدا ئاخبارات ئېلان قىلىش يىغىنى ئېچىش بىلەن باشلىنىدىغان بولۇپ، 10- دېكابىر كۈنى تۆت بۆلۈمدىن تەركىب تاپقان ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى ئېچىش، ئاخىردا 11- دېكابىر كۈنىدىكى ئامېرىكا پارلامېنتىنى زىيارەت قىلىش ۋە يۇمىلاق ئۈستەل مۇزاكىرىسى بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. بۇ يىغىنغا دۇنيانىڭ ھەرقايسى ئەللىرىدىكى ئۇيغۇرلار، كىشىلىك ھوقۇق پائالىيەتچىلىرى ۋە تەتقىقاتچىلار قاتنىشىدۇ.

10- دېكابىر كۈنىدىكى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى تۆۋەندىكى مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

ئېچىلىش نۇتقى. ئامېرىكا پارلامېنت ۋە كىلىرى، ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى ۋە خەلقئارا ئىتتىپاقداشلار ئېچىلىش سۆزلىرى ۋە تەبرىكنامە.

1 - بۆلۈم: خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇر ئىرقىي قىرغىنچىلىقى ۋە مەجبۇرىي ئەمگەككە قارشى تۇرۇش. بۇ بۆلۈمدە داۋاملىشىۋاتقان ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقى، ئىنسانىيەتكە قارشى جىنايەتلەر ۋە خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسى تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلغان مەجبۇرىي ئەمگەك مۇزاكىرە قىلىندۇ.

2 - بۆلۈم: خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ دىنىي زىيانكەشلىكى ۋە دۆلەت ھالقىغان باستۇرۇشى. بۇ بۆلۈمدە خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ كەڭ كۆلەملىك دىنىي زىيانكەشلىك باستۇرۇشى، جۈملىدىن ئۇيغۇرلار، تىبەتلىكلەر ۋە خىرىستىيانلارغا قارشى ئېلىپ بارغان باستۇرۇش ۋە دىئاسپورا دىكى كەڭ خەلق ئاممىسى، پائالىيەتچىلەر ۋە ژۇرنالىستلارنى نشان قىلغان دۆلەت ھالقىغان باستۇرۇش تەدبىرلىرى مۇزاكىرە قىلىندۇ.

3 - بۆلۈم: ئۇيغۇر كىملىكى ۋە مەدەنىيىتىنى قوغداش. بۇ بۆلۈمدە ئۇيغۇر كىملىكى ۋە مەدەنىيىتىنىڭ سىستېمىلىق ۋە يىران قىلىنىشى، مۇھاجىرەتتە پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان تەشكىلاتلارنىڭ ئۇنى قوغداش ئۈچۈن نېمە قىلىشى كېرەكلىكى مۇزاكىرە قىلىندۇ.

4 - بۆلۈم: 1985-يىلى ئۈرۈمچىدە يۈز بەرگەن ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتىنى خاتىرىلەش. بۇ بۆلۈمدە 1985-يىلى 12-ئاينىڭ 12-كۈنىدە ئۈرۈمچىدە ئوقۇغۇچىلار ئېلىپ بارغان تىنچ نامايىشنى ئەسلىپ ئۆتۈش ئارقىلىق، بۇ ھەرىكەتنىڭ ئەھمىيىتى ۋە ئۇنىڭ بۈگۈنكى قارشىلىق ھەرىكىتىگە كۆرسەتكەن ئۇزۇن مۇددەتلىك تەسىرى مۇزاكىرە قىلىندۇ.

كەچلىك پروگرامما: مىننەتدارلىق ۋە ئۇيغۇر مەدەنىيىتى كۆرگەزمىسى

بۇ پائالىيەتتە ئامېرىكا پارلامېنت ئەزالىرى، ئەمەلدارلىرى ۋە ئىتتىپاقداشلىرىغا تەشەككۈر بىلدۈرۈش، ئۇيغۇر مەدەنىيىتى كۆرگەزمىسى، ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت بۇيۇملىرى كۆرگەزمىسى، ئۇيغۇر سەنئەت ئەسەرلىرى قاتارلىق مەزمۇنلار بولىدۇ.

بۇ پائالىيەتلەر ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى بىلەن ئۇيغۇر ھەرىكىتى تەشكىلاتىنىڭ تەشەببۇسى، ئامېرىكا ئۇيغۇر جەمئىيىتى، ئۇيغۇر تەتقىقات مەركىزى، ئۇيغۇر ئىنسان ھەقلىرى قۇرۇلۇشى، كانادا شەرقىي تۈركىستان جەمئىيىتىنىڭ يېقىندىن قوللىشى، شۇنداقلا تۆۋەندىكى تەشكىلاتلار ۋە ئورگانلارنىڭ ھەمكارلىقىدا ئېلىپ بېرىلدى:

ئاۋسترالىيە ئۇيغۇر جەمئىيىتى (Australian Uyghur Association)

درېكسېل ئۇنىۋېرسىتېتى (Drexel University)

شەرقىي تۈركىستان تەتقىقات فوندى (East Turkistan Research Foundation)

جورجى ۋاشىنگتون ئۇنىۋېرسىتېتى (George Washington University)

خەلقئارا تىبەت ھەرىكىتى (International Campaign for Tibet)

خەلقئارا جۇمھۇرىيەتچىلەر ئىنستىتۇتى (International Republican Institute)

مىللىي دېموكراتىيە ئىنستىتۇتى (National Democratic Institute)

مىللىي دېموكراتىيەنى ئىلگىرى سۈرۈش فوندى (National Endowment for Democracy)

شۋېتسارىيە ئۇيغۇر جەمئىيىتى (Swiss Uyghur Association)

ئۇيغۇر دېموكراتىيە ۋە ئىنسان ھەقلىرى مەركىزى (Uyghur Center for Democracy and Human Rights)

ئۇيغۇر ياۋروپا مەدەنىيەت مەركىزى (Uyghur European Culture Centre)

ئۇيغۇر ھەق - ھوقۇقىنى قوغداش قۇرۇلۇشى (Uyghur Rights Advocacy Project)

كوممۇنىزم قۇربانلىرى خاتىرە فوندى (Victims of Communism Memorial Foundation)

دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى (World Uyghur Congress)

بۇ پائالىيەتنىڭ ئەھمىيىتى شۇكى: 1985- يىلى 12 - دېكابىردىكى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار نامايىشىنىڭ 40 يىللىقىنى خاتىرىلەش ئارقىلىق، ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ قارشىلىق ھەرىكىتىنىڭ ئۇزۇن تارىخقا ئىگە ئىكەنلىكىنى نامايەن قىلىش، 9- دېكابىر ئۇيغۇر ئىرقىي قىرغىنچىلىق كۈنىنى خاتىرىلەش ئارقىلىق خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيەسى ئۇيغۇرلارغا يۈرگۈزگەن ئىرقىي قىرغىنچىلىقنى ئۈنۈتماسلىق ۋە بۇ پائالىيەت ئارقىلىق ھەرقايسى ئۇيغۇر تەشكىلاتلىرى، خەلقئارا تەشكىلاتلار ۋە ئاكادېمىكلارنىڭ ھەمكارلىشىپ ئىش قىلالايدىغانلىقىنى دۇنياغا نامايان قىلىشتۇر.

ئۆتكەن بىر ئاي ئىچىدىكى ئۇيغۇرلارغا

مۇناسىۋەتلىك مۇھىم ۋەقە - ھادىسىلەر

(2025 - يىلى 12 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن 12 - ئاينىڭ 31 - كۈنىگىچە)

دۇنيا خەۋەرلىرىدە ئۇيغۇرلار

(2025 - يىلى، 12 - ئاي)

5- دېكابىر:

چېگرادىن ئۆتۈپ ھىندىستانغا پاناھلانغان ئۈچ ئۇيغۇر قېرىنداش 12 يىلدىن بۇيان تۈرمىدە تۇتۇپ تۇرۇلماقتا

2013 - يىلى خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا يۈرگۈزۈۋاتقان سىستېمىلىق زىيانكەشلىكىدىن قېچىپ، ھىندىستاندىن پاناھلىق تىلىگەن ئۈچ ئۇيغۇر ئاكا - ئۇكا 12 يىلدىن بۇيان ھىندىستان تۈرمىلىرىدە ئېغىر كۈنلەرنى باشتىن كەچۈرمەكتە.

قەشقەردىن يولغا چىقىپ، ھىمالايا تاش يوللىرى ئارقىلىق ھىندىستاننىڭ لاداخ رايونىغا يېتىپ بارغان ئادىل (23 ياش)، ئابدۇخالىق (22 ياش) ۋە سالام (20 ياش) ئىسىملىك بۇ ئۈچ قېرىنداش، 2013-يىلى 12-ئىيۇن كۈنى ھىندىستان ئارمىيەسى تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغان. ئۇلار تەكشۈرۈش جەريانىدا خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان ئىرقىي قىرغىنچىلىقى ۋە تۇتقۇن قىلىش سىياسەتلىرىدىن قېچىپ چىققانلىقىنى، مەقسىتىنىڭ پەقەت جان ئامانلىقىنى قوغداش ئىكەنلىكىنى بىلدۈرگەن.

گەرچە ئۇلار چېگرادىن قانۇنسىز ئۆتۈش جىنايىتى بىلەن 18 ئايلىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغان بولسىمۇ، ئەمما جازا مۇددىتى توشقاندىن كېيىنمۇ قويۇپ بېرىلمىگەن. ھىندىستان دائىرىلىرى تالاش-تارتىشتىكى «جەمئىيەت خەۋپسىزلىكى قانۇنى» (PSA) نى باھانە قىلىپ، ئۇلارنى تۈرمىدە تۇتۇپ تۇرۇشنى توختاۋسىز ئۇزارتقۇن تەكەن.

ئۇلارنىڭ ئادۋوكاتى مۇھەممەد شافى لاسو 10 يىلدىن بۇيان ئۇيغۇرنىڭ ئەركىنلىكى ئۈچۈن ھەقسىز كۈرەش قىلىپ كەلمەكتە. ئادۋوكاتنىڭ بىلدۈرۈشىچە، بۇ قېرىنداشلار ھازىر بىر - بىرىدىن ئايرىۋېتىلگەن ھالدا ئىنتايىن ناچار شارائىتتا تۇتۇپ تۇرۇلماقتا ئىكەن. ئۇزۇن يىللىق تۈرمە ھاياتى ۋە ناچار شارائىتى سەۋەبلىك

ئۇلارنىڭ ساغلاملىقى ئېغىر دەرىجىدە زىيانغا ئۇچرىغان، ھەتتا جىددىي ئوپىراتسىيە قىلىنىش تەلپىمۇ تۈرمە دائىرىلىرى تەرىپىدىن رەت قىلىنغان.

شافى: «بۇ كىشىلەر خىتاينىڭ زۇلۇمىدىن قاچقان قۇربانلار، ئۇلار جىنايەتچى ئەمەس. ئۇلارنى 12 يىل تۈرمىدە تۇتۇپ تۇرۇش ئىنسانىيلىققا زىت» دەپ تەكىتلىمەكتە. ئۇ يەنە ھىندىستان ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇلارنى خىتايغا قايتۇرۇپ بەرمەسلىكىنى، ئەكسىچە ئۇلارغا پاناھلىق بېرىشىنى ياكى ئۈچىنچى بىر دۆلەتكە كېتىۋېلىشىغا رۇخسەت قىلىشىنى تەلەپ قىلماقتا.

مەلۇماتلارغا قارىغاندا، بۇ ئۈچ قېرىنداش تۈرمىدە تۇرغان مەزگىلدە يەرلىك تىللارنى ۋە ئىنگلىز تىلىنى ئۆگىنىۋالغان.

كىشىلىك ھوقۇق پائالىيەتچىلىرى بۇ ئەھۋالنى ھىندىستاننىڭ نۆۋەتتىكى سىياسىي ۋەزىيىتى ۋە مۇسۇلمانلارغا قاراتقان كەمسىتىش سىياسىتىنىڭ بىر ئىپادىسى دەپ ئەيىبلەمەكتە.

<https://www.theguardian.com/global-development/2025/dec/05/uyghur-thursun-brothers-fled-china-jailed-india-xinjiang-genocide>

9 - دېكابىر:

ۋاشىنگتوندا «ئۇيغۇر مەجبۇرىي ئەمگىكىنى چەكلەش قانۇنى» نىڭ تەسىرى ھەققىدە مۇھاكىمە يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى

ئامېرىكا ئىستراتېگىيەلىك ۋە خەلقئارا تەتقىقاتلار مەركىزىنىڭ (CSIS) كىشىلىك ھوقۇقنى ئىلگىرى سۈرۈش بۆلۈمى «ئۇيغۇر ئىرقىي قىرغىنچىلىقىنى تونۇش كۈنى» مۇناسىۋىتى بىلەن «ئۇيغۇر مەجبۇرىي ئەمگىكىنى چەكلەش قانۇنى» نىڭ (UFLPA) يولغا قويۇلغاندىن بۇيانقى نەتىجىلىرى ۋە تەسىرى ھەققىدە مەخسۇس مۇھاكىمە يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى.

مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا، مەزكۇر قانۇن ئىجرا قىلىنغان ئۈچ يىل ئىچىدە، ئامېرىكا ھۆكۈمىتى مەجبۇرىي ئەمگەككە چېتىشلىق دەپ قارالغان، ئومۇمىي قىممىتى بىر مىليارد دوللارغا يېقىنلىشىدىغان 10 مىڭدىن ئارتۇق خىتاي مېلىنىڭ ئامېرىكىغا كىرىشىنى رەت قىلغان. يىغىندا ئالىي تەتقىقاتچى دوكتور لورا مۇرفى (Laura Murphy) مەزكۇر قانۇننىڭ ئەمەلىي ئۈنۈمى، كەلگۈسىدىكى ئىجرا قىلىنىش يۆنىلىشى ۋە ئۇنىڭ يەر

شارى خاراكتېرلىك مەجبۇرىي ئەمگەككە قارشى تۇرۇش قانۇنچىلىقىغا كۆرسەتكەن نەسىرى ھەققىدىكى تەتقىقات نەتىجىلىرىنى تونۇشتۇرغان.

بۇ پائالىيەتكە يەنە «ئىشچىلار ھوقۇقى بىرلەشمىسى» نىڭ مەجبۇرىي ئەمگەك تۈرى مەسئۇلى جەۋھەر ئىلھام، «ئادەم ئەتكەسچىلىكى قانۇن مەركىزى» نىڭ دىرېكتورى ئاناسۇيا سىيام ۋە ئامېرىكا ئەمگەك مىنىستىرلىقىنىڭ سابىق يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارى، تەجرىبىلىك ئىشچىلار ھوقۇقى پائالىيەتچىسى تېئا لى قاتارلىق مۇتەخەسسسلەر قاتنىشىدۇ. يىغىنغا CSIS كىشىلىك ھوقۇق تەشەببۇسى بۆلۈمىنىڭ دىرېكتورى ئاندرېۋ فرىدەن رىياسەتچىلىك قىلدۇ.

مەزكۇر پائالىيەت «ئۇيغۇر رايونىدىكى مەجبۇرىي ئەمگەكنى تۈگىتىش ئىتتىپاقى» بىلەن بىرلىكتە ئۇيۇشتۇرۇلغان بولۇپ، مەقسىتى ئۇيغۇر ئىرقىي قىرغىنچىلىقىغا قارشى تۇرۇشتا مەجبۇرىي ئەمگەكنى چەكلەش قانۇنىنىڭ ئاچقۇچلۇق رولىنى تېخىمۇ چۈشەندۈرۈشتىن ئىبارەت.

<https://www.csis.org/events/three-years-uyghur-forced-labor-prevention-act-assessing-impact>

ختاينىڭ مەجبۇرىي تۇغماس قىلىۋېتىش سىياسىتى ئۇيغۇر ئاياللىرىدا ئېغىر روھىي كىرىزىس پەيدا قىلماقتا

ختاي كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ نەسلىنى قۇرۇتۇش مەقسىتىدە يۈرگۈزگەن مەجبۇرىي تۇغماس قىلىۋېتىش (تۇغۇت چەكلەش) سىياسىتى، ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ روھىي ساغلاملىقىغا ئېغىر زەربە بەرمەكتە.

ئىرقىي قىرغىنچىلىقنىڭ ئەڭ ۋەھشىي ۋاسىتىلىرىنىڭ بىرى سۈپىتىدە قارىلىۋاتقان بۇ سىياسەتنىڭ قۇربانلىرى، جۈملىدىن ئامېرىكىدا پاناھلىق تىلىگەن لاگېر شاھىتلىرى جىسمانىي زىيانكەشلىكتىن سىرت، يەنە چوڭقۇر پىسخىكىلىق ئازاب ۋە روھىي جاراھەت ئىچىدە ياشىماقتا. يېقىندا ئوتتۇرىغا چىققان بىر تەكشۈرۈش دوكلاتىدا، مەجبۇرىي تۇغماس قىلىۋېتىلگەن ئۇيغۇر ئاياللىرى دۇچ كېلىۋاتقان پىسخىكىلىق خىرىسلار ۋە ئۇلارغا لازىملىق روھىي ساغلاملىق مەنبەلىرىنىڭ يېتەرسىز بولماسلىق مەسلىسى ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

دوكلاتتا يەنە، لاگېر شاھىتى زۇمرەت داۋۇتقا ئوخشاش زورلۇق بىلەن تۇغۇت چەكلەش ئوپېراتسىيەسى قىلىنغان ئاياللارنىڭ بۈگۈنكى كۈنىدىكى روھىي ھالىتى ۋە ئامېرىكىدىكى ئۇيغۇر جەمئىيىتى دۇچ كېلىۋاتقان ئومۇمىي

روھىي ساغلاملىق كىرىزىسى تەپسىلىي تەھلىل قىلىنغان. بۇ تەتقىقات ئىرقىي قىرغىنچىلىقنىڭ ئۇيغۇر ئاياللىرىغا سالغان ئۇزۇن مۇددەتلىك پىسخىكىلىق زىيانلىرىنى پاش قىلىشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

<https://pulitzercenter.org/projects/forced-sterilizations-impact-uyghurs-mental-health>

15 - دېكابىر:

ئۇيغۇر لاگېرلىرىنى پاش قىلغان خىتاي پۇقراسى ئامېرىكىدىن قايتۇرۇلۇش خەۋپىگە دۇچ كەلمەكتە

قوغدىغۇچى گېزىتىنىڭ 15 - دېكابىر ئېلان قىلغان بىر ماقالىسىدە مۇنۇ مەزمۇن ئاساس قىلىنغان:

شەرقىي تۈركىستاندىكى لاگېرلارنى مەخپىي سىناپ ئېلىپ پاش قىلغان خىتاي پۇقراسى گۇەن خېڭ ئامېرىكىدا قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن، چېگرادىن قايتۇرۇلۇش خەۋپىگە دۇچ كەلمەكتە.

38 ياشلىق گۇەن خېڭ 2021 - يىلى خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستان رايونىدىكى لاگېر ۋە تۇتقۇن قىلىش ئورۇنلىرىنى مەخپىي زىيارەت قىلىپ، 20 مىنۇتلىق بىر ھۆججەتلىك سىن ئېلان قىلغان ئىدى. ئۇ خىتايدىن قېچىپ چىقىپ، جەنۇبىي ئامېرىكا ئارقىلىق ئامېرىكىغا كىرگەن بولسىمۇ، ئۆتكەن ئاۋغۇست ئېيىدا ئامېرىكا كۆچمەنلەر ئىجرا ئىدارىسى (ICE) تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغان.

دۈشەنبە كۈنى نيۇيوركتا ئۆتكۈزۈلگەن سوتتا، سوتچىنىڭ ئۇنى ئۈچىنچى دۆلەتكە (ئۇگانداغا) قايتۇرۇش مەسلىسىنى قاراپ چىقۇۋاتقانلىقى بىلدۈرۈلدى. گۇەن خېڭنىڭ ئادۋوكاتى ۋە ئاپىسى ئۇنىڭ ئۇگاندا ئارقىلىق خىتايغا قايتۇرۇلۇپ كېتىشىدىن ۋە ئۇ يەردە ئېغىر زىيانكەشلىككە ئۇچرىشىدىن ئېغىر ئەنسىرىمەكتە.

ئامېرىكا پارلامېنتى توم لانتوس كىشىلىك ھوقۇق كومىتېتى بۇ ھەقتە بايانات ئېلان قىلىپ، گۇەن خېڭنىڭ خىتايغا قايتۇرۇلسا ئېنىقلا تەقىبلەشكە ئۇچرايدىغانلىقىنى ئاگاھلاندۇردى ۋە ئۇنىڭغا پاناھلىق بېرىش پۇرسىتى تەمىنلىنىشىنى تەلەپ قىلدى.

<https://www.theguardian.com/world/2025/dec/15/china-uyghur-human-rights-ice>

شۋېتسىيە قەلەمكەشلەر جەمئىيىتى ئۇيغۇر تىلى ۋە مەدەنىيىتىگە قىلىنىۋاتقان زىيانكەشلىك ھەققىدە مەخسۇس دوكلات ئېلان قىلدى

شۋېتسىيە قەلەمكەشلەر جەمئىيىتى «ئۇنتۇلۇشقا قارشى يېزىقچىلىق: شەرقىي تۈركىستاندىكى مەدەنىيەت ۋە تىل — باستۇرۇش ۋە قارشىلىق كۆرسىتىش ۋاسىتىسى سۈپىتىدە» ناملىق يېڭى دوكلاتنى ئېلان قىلىپ، خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇر قاتارلىق مۇسۇلمان مىللەتلەرگە يۈرگۈزۈۋاتقان سىستېمىلىق زىيانكەشلىكلىرىنى يەنە بىر قېتىم دۇنيا كۈن تەرتىپىگە ئېلىپ كەلدى.

دوكلاتتا تەكىتلىنىشىچە، خىتاي دائىرىلىرى شى جىنپىڭ دەۋرىدە رايون سىياسىتىنى «مەدەنىيەت كۆپ خىللىقى»دىن زورلۇق بىلەن «بىر خىل مەدەنىيەتكە ئاسسىمىلياتسىيە قىلىش»قا ئۆزگەرتكەن. بۇ سىياسەتنىڭ نەتىجىسىدە ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتى ئېغىر ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىغان بولۇپ، كىملىكىنى ئىپادىلەيدىغان ئەڭ ئاددىي مەدەنىيەت شەكىللىرىمۇ تەقبىلەش ۋە سوتسىز قاماشنىڭ باھانىسىگە ئايلانغان.

مەزكۇر دوكلات سۈرگۈندىكى بەش ئۇيغۇر يازغۇچىنىڭ بىۋاسىتە گۇۋاھلىق سۆزلىرى بىلەن بېيىتىلغان بولۇپ، ئۇلار خىتاينىڭ ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتىنى نىشان قىلىش ئارقىلىق بىر مىللەتنىڭ مەۋجۇتلۇق ئاساسىنى يوقاتماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى پاش قىلغان. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئەدەبىياتنىڭ ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئۆز كىملىكىنى قوغداش ۋە زور كىرىزىس مەزگىلىدە قارشىلىق كۆرسىتىشتىكى ئاچقۇچلۇق ۋاسىتە ئىكەنلىكى ئالاھىدە قەيىت قىلىنغان. قەلەمكەشلەر جەمئىيىتى خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارنى باستۇرۇشىنى «بۈگۈنكى دەۋردىكى ئەڭ ئېغىر كىشىلىك ھوقۇق دەپسەندىچىلىكلىرىنىڭ بىرى» دەپ ئەيىبلەنگەن.

<https://www.pen-international.org/news/swedish-pen-report-systematic-human-rights-violations-xinjiang-china>

ھېكمەت يار ئىبراھىم تەييارلىدى

ئۇيغۇرلار

The Uyghurs

ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋە مەۋجۇدىيىتىنىڭ ژۇرنىلى
The Magazine of the Uyghur Culture and Survival